

ELEKTRONIČKO SEKSUALNO I RODNO UVJETOVANO NASILJE U MLADENAČKIM VEZA

PRIRUČNIK ZA NASTAVNICE
I NASTAVNIKE

Impressum

Priručnik su izradile organizacije sudionice REC projekta „Mogu reći NEĆU - Osnajivanje mladih, posebno djevojaka, za suprotstavljanje elektroničkom seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u intimnim partnerskim vezama, 2019. - 2021.“

Koordinacija projekta:

AUTONOMNI ŽENSKI CENTAR (AWC), Beograd, Srbija

Partnerske organizacije:

CESI – CENTAR ZA EDUKACIJU, SAVJETOVANJE I ISTRAŽIVANJE, Zagreb, Hrvatska

FUNDACION PRIVADA INDERA, Barcelona, Španjolska

NOK A NOKERT EGYUTT AZ EROSZAK ELLEN EGYESULET – NANE, Budimpešta, Mađarska

Urednica:

Sanja Cesar

Suautorice:

Éva Horváth, Lilla Kallós, Rachel Andras, Eulàlia Pedrola Vives, Marina Ileš, Tanja Ignjatović, Sanja Cesar, Nataša Bijelić

Dizajn:

ACT PRINTLAB, d.o.o, Čakovec, Hrvatska

Za više informacija obratite se na:

CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje

Nova cesta 4, 10000 Zagreb

E-adresa: cesi@cesi.hr

pitanje@sezamweb.net

Internet: www.cesi.hr

www.sezamweb.net

Ovaj projekt financiran je sredstvima EU Programa za prava, jednakost i građanstvo (2014.-2020.), Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske i Grada Zagreba. Sadržaj ovog dokumenta predstavlja isključivo gledišta autorica, koje za njega snose isključivu odgovornost. Europska komisija i Ured za Udruge Vlade Republike Hrvatske ne prihvaćaju nikakvu odgovornost za korištenje informacija sadržanih u ovom dokumentu.

ELEKTRONIČKO SEKSUALNO I RODNO UVJETOVANO NASILJE U MLADENAČKIM VEZA

PRIRUČNIK ZA NASTAVNICE
I NASTAVNIKE

Kazalo

Uvod	6
1. Seksualno i rodno uvjetovano nasilje u intimnim partnerskim vezama	8
1.1 Razumijevanje i bavljenje problemom rodno uvjetovanog nasilja	8
1.2 Elektroničko seksualno i rodno uvjetovano nasilje	18
1.3 Pregled rezultata istraživanja svijesti i stavova nastavnika/ca i učenika/ca o elektroničkom seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u vezama mladih	23
2. Edukacija i prevencija u školskom okruženju	26
2.1. Rodne norme i društveno kondicioniranje: „Demaskiranje muževnosti i ženstvenosti“	28
Radionica 1: Rodna kutija	29
2.2. Nasilje u adolescentskim vezama - rodno uvjetovani odnosi moći, seksualnost, romantična ljubav i kvalitetne veze	36
Radionica 2: Romantična ljubav, nasilne i kvalitetne veze	38
2.3. Elektroničko seksualno nasilje	43
Radionica 3: Kontrola i nasilje putem interneta u partnerskom odnosu	44
2.4. Uloga promatrača/promatračica	48
Radionica 4: Zauzimanje stava: strategije intervencije	49
3. Poticanje razotkrivanja i odgovor škole na (elektroničko) seksualno i rodno uvjetovano nasilje	53
3.1 Osiguravanje savjetovanja i podrške	53
3.2 Zakonski okvir i postupanje u slučaju nasilja	69

4.	Primjeri dobre prakse prevencije (elektroničkog) seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u školskom okruženju	72
4.1	Uvod	72
4.2	Načela učinkovitih programa prevencije (elektroničkog) seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u školskom okruženju	73
4.3	Obećavajuće prakse u prevenciji intimnog partnerskog nasilja među mladima	78
4.4	Korisni materijali	88

Dodatak 1		
	Radni materijali za radionice	95
Radionica 1	96
Radionica 1	101
Radionica 1	105
Radionica 4	109

Dodatak 2		118
Važni kontakti		118

Dodatak 3		119
Međunarodni propisi		119
Nacionalni zakonodavni okvir		122
Institucionalni okvir		125

Uvod

Iako je digitalna tehnologija omogućila bolji pristup informacijama i umrežavanju, također je osigurala prostor za preslikavanje rodne neravnoteže moći i različitih oblika diskriminacije koji su u osnovi nasilja nad ženama i djevojkama.

Normalizacija nasilja u intimnim partnerskim odnosima, uključujući i nasilja na platformama društvenih medija, postaje sve više norma. Posebno je važno povećati vidljivost i ukazati na nasilje koje se odvija na društvenim mrežama, ne trivijalizirajući ga niti mu umanjujući važnost samo zbog činjenice da se ne radi o izravnom kontaktu. Istraživanja i podaci jasno pokazuju da Internet omogućuje nasilna ponašanja, seksualna i druga kaznena djela kako na mreži tako i izvan nje, te da nastavlja negativne i štetne stereotipe o djevojkama i ženama, kao i negativne predodžbe o muževnosti.

Strategije prevencije istaknute u istraživanju nasilja nad ženama i djevojkama uključuju akcije usmjerene na povećanje vidljivosti elektroničkog nasilja i svijesti javnosti kako se takvo nasilje ne bi banaliziralo niti zanemarilo. Uz to, u prevenciju i suzbijanje elektroničkog nasilja treba uključiti širi krug dionika, a među njima su i nastavnici/e.

Razumijevajući da za bitne promjene nije dovoljno imati samo zakonske propise i protokole djelovanja, ovaj priručnik ima za cilj podići svijest o elektroničkom seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u mladenačkim vezama i pružiti stručnom osoblju u školi uvid u učinkovitu i djelotvornu zaštitu te podržati intervencije usmjerene na djecu i mlade u obrazovnom sustavu.

Priručnik pripremljen u okviru regionalnog projekta pod nazivom „Mogu reći neću! Osnaživanje mladih, posebno djevojaka, da se suprotstave elektroničkom seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u intimnim partnerskim odnosima“, obuhvaća četiri dijela:

Prvi dio osmišljen je kako bi pružio potporu nastavnicima/ama u unapređivanju znanja o fenomenu seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, njegovim oblicima, uzrocima i posljedicama, s posebnim fokusom na nasilje u intimnim vezama mladih (u dobi od 15 do 19 godina).

Drugi dio sadrži nastavne materijale u obliku radionica koje se mogu koristiti u radu s djecom i mladima za podizanje svijesti o rodu, rodno uvjetovanom nasilju, elektroničkom nasilju i sigurnosti na internetu. Radionice nastavnice/i mogu koristiti u okviru svojih predmeta, kao izvannastavne aktivnosti ili ih mogu provoditi vršnjački edukatori/ce.

Treći dio ispituje međunarodni i nacionalni pravni okvir vezan uz prevenciju i zaštitu od elektroničkog seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, posebno obveze obrazovnih institucija, kao i institucionalne postupke koji osiguravaju učinkovit i djelotvoran odgovor na nasilje koji je osjetljiv na posebne potrebe mladih.

U četvrtom poglavlju prikazane su „dobre prakse“ u prevenciji nasilja u mladenačkim vezama koje se mogu replicirati ili modificirati u skladu s određenim kontekstom u koji se prenose. Ovaj dio ima za cilj pružiti stručnom osoblju u školi praktičnu podršku za poboljšanje prevencije, intervencije i izgradnje školske klime koja je manje tolerantna na bilo koji oblik diskriminacije i nasilja.

Konačno, ova publikacija želi nas sve podsjetiti da je ono čemu težimo društvo koje kaže NE nasilju i da svi, čak i ako idemo malim koracima, možemo aktivno sudjelovati u ostvarenju tog cilja.

Autorice

► Projekt **„Mogu reći NEĆU. Osnajivanje mladih, posebno djevojaka, za suprotstavljanje elektroničkom seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u intimnim partnerskim vezama“**

Cilj projekta, koji se provodi u periodu od kolovoza 2019. do kolovoza 2021. godine, je doprinijeti zaustavljanju elektroničkog seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u intimnim partnerskim vezama mladih (od 15 do 19 godina). Naglasak je na podizanju svijesti o društvenim normama, predrasudama i stavovima kojima se seksualno i rodno uvjetovano nasilje potiče i umanjuje, uključujući kontrolu i zlorabu moći u mladenačkim vezama putem tehnologije te usredotočivanje na izgradnju odnosa prožetih poštovanjem u stvarnom i virtualnom svijetu. Kroz suradnju sa srednjim školama, projekt želi osigurati povećanu informiranost i znanje mladih i stručnog osoblja u školama o elektroničkom seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u mladenačkim vezama, rodnim stereotipima i normama koje doprinose toleranciji nasilja. Projekt posebno želi osnažiti djevojke da ne prihvaćaju nasilje u intimnoj vezi i pružiti im podršku u da se suprotstave nasilju.

1. SEKSUALNO I RODNO UVJETOVANO NASILJE U INTIMNIM PARTNERSKIM VEZAMA

1.1 Razumijevanje i bavljenje problemom rodno uvjetovanog nasilja

Intimne partnerske veze u adolescenciji

Adolescencija je vrijeme za istraživanje i razvijanje emocionalne i socijalne kompetencije. Mladi tada uče prepoznati i upravljati vlastitim osjećajima i angažirani su u izgradnji svoje sposobnosti da budu osjetljivi i učinkoviti u odnosima s drugima: obitelji, prijateljima, partnerima i partnericama. U adolescenciji romantične veze mogu poticati samopouzdanje i zdrava iskustva koja uče mlade ljude o davanju i pristupu intimnosti. Kada veze karakteriziraju uzajamno poštovanje, prisnost, povjerenje, predanost i dobra komunikacija, mladi su sretniji sa sobom. Adolescenti/ice u zdravim vezama osjećaju se cijenjenima i prihvaćenima onakvima kakvi jesu. Mogu sami donositi odluke i ne osjećaju pritisak da čine stvari zbog kojih će se osjećati nelagodno, osjećaju se sigurno i ugodno jedno s drugim, podržavaju se međusobno i poštuju, ravnopravni su u vezi, intimni su samo kad oboje žele i znaju da je u redu reći 'ne', otvoreno razgovaraju i pravedno rješavaju sukobe. Mladi ljudi koji ulaze u svoju prvu romantičnu vezu obično imaju poteškoća u prepoznavanju kako izgleda kvalitetan odnos i nedostaju im vještine i znanja potrebna za uspostavljanje kvalitetnog i ispunjenog odnosa s partnerom/partnericom.

Međutim, za neke mlade ljude romantične veze mogu biti neugodno iskustvo povezano sa sukobima i nasiljem u intimnim vezama. Toksično i štetno ponašanje može započeti od nečega naizgled "nevinog" i rezultirati nasiljem i zlostavljanjem. Adolescenti/ice bi ovo mogli čak pogrešno protumačiti kao romantično. Primjerice, nešto može započeti kao ljubomora zbog provođenja vremena s drugima, ali kasnije rezultira izolacijom osobe od prijatelja i obitelji.

Adolescenti/ice da bi razvili pozitivne i zdrave odnose moraju biti sposobni prepoznati kada je veza štetna i destruktivna. Moraju razumjeti i prepoznati kako nejednaka raspodjela moći i rodni stereotipi mogu utjecati na njihov razvoj i odnose oko njih. Iskazivanje moći u odnosu vidljivo je kada se jedan partner ponaša protivno želji drugog partnera, ima veću kontrolu nad donošenjem odluka u vezi ili ima veću kontrolu nad ponašanjem osobe s kojom je u vezi. Na primjer, žena može osjećati da nema moć/pravo reći "ne". Nasilje u vezi jest nastojanje nasilnih partnera da steknu ili održe moć i kontrolu. Osoba koja zlostavlja se namjerno ponaša tako da uzrokuje strah, degradaciju i ponižavanje druge osobe. Zlostavljanje može biti fizičko, seksualno, emocionalno i psihološko.

Uloga rodnih stereotipa i rodne norme u održavanju rodno uvjetovanog nasilja

Od rođenja, društvo se prema djevojčicama i dječacima odnosi različito ovisno o njihovom biološkom spolu. Okruženi smo porukama, uputama i pravilima o tome kako se trebamo ponašati, govoriti, razmišljati, kako da se oblačimo i uljepšavamo kao dječak/djevojčica, žena/muškarac, što je žensko, a što muško.

Rodni stereotipi su široko prihvaćeni stavovi i uopćavanja o osobi određenog roda ili o čitavom rodu, koji se mogu odnositi na nečije osobine, osobnosti, ulogu u obitelji, emotivnom odnosu, zanimanju i fizičkom izgledu, a potječu iz tradicionalnih rodnih uloga koje su povijesno stvorile rodnu hijerarhiju u društvu. Stereotipi su u uskoj vezi s rodnim normama, zamršenim sistemom očekivanja o tome kakav treba biti netko tko pripada određenom spolu. Rodne norme i stereotipi pojačavaju hijerarhiju između spolova jer različito formiraju (socijaliziraju) djecu tijekom odrastanja. Oni utječu na njihovu komunikaciju, ponašanje, emocionalnu inteligenciju, kao i očekivanja o tome što mogu postati, po čemu su cijenjeni.

Različito izražavanje ponašanja je prihvatljivo za žene i muškarce. Tradicionalne rodne norme često kažu da djevojke i žene trebaju biti prilagodljive, sramežljive, osjećajne, brižne i podržavati svoje okruženje. Dječaci i muškarci trebaju biti neposlušni, samopouzdana, radoznali, dominantni i agresivni. Djevojčice/žene se često prikazuju kao emotivne, preosjetljive i iracionalne, dok se dječake uči da pravi muškarci ne plaču, da su čvrsti i trebaju biti racionalni.

Rodni stereotipi također utječu na izbor zanimanja i ulogu u obitelji: žene bi trebale biti domaćice, majke i brinuti o djeci, čak i kada su zaposlene, a poslovi koje povezujemo s njima vjerojatnije će biti u sektoru njege i brige (učiteljica, medicinska sestra, socijalna radnica itd.), kao i slabije plaćeni poslovi. Očekuje se da muškarci zauzimaju rukovodeće položaje ili da se bave prirodnim znanostima, inženjerstvom, politikom, jer bi oni trebali zarađivati novac i bit glava obitelji.

Rodne norme i partnerski odnosi

Tradicionalne rodne uloge mogu dovesti do loših odnosa u intimnim vezama i do potiskivanja pojedinačnih potreba/izbora ili do ugnjetavanja. Naše društvo podržava heteroseksualne odnose kao normu, gdje se muške i ženske osobine dopunjuju u skladu s tradicionalnim rodnim ulogama. Nejednaka očekivanja društva o tome kako se trebaju ponašati dječaci i djevojčice, muškarci i žene mogu dovesti do dominantnog ponašanja dječaka/muškaraca prema djevojkama/ženama, kao i podređenih i ranjivih, manje nezavisnih i samouvjerenih djevojčica/žena. Ako bilo tko odstupa od gore spomenutog, društvo će ga vjerojatno kazniti zbog toga što se ne uklapa u norme (npr. „previše je muškobanjasta i otjerat će od sebe muškarce“, „on je takav mekušac ili mamin sinčić“ ili „nije pravi muškarac jer joj dopušta da mu određuje što da radi“), a to će samo dodatno učvrstiti ustaljena očekivanja. Ovako pojačani obrasci mogu dovesti do toga da se djevojke/žene nađu na udaru diskriminacije kako u svojim ranim intimnim vezama, tako i u odrasloj dobi.

Seksualna socijalizacija također pokazuje disparitet. Djevojčice se od malih nogu uči da je privlačnost jedna od njihovih najpoželjnijih osobina. One vide ženska tijela u reklamama, filmovima i drugim medijima kroz mušku perspektivu, uvijek u skladu sa vladajućim standardima ljepote. Nauče da svoja tijela promatraju iz vanjske perspektive, pa time gube vezu sa njima, što ostavlja posljedice na njihovo samopoštovanje, na prepoznavanje fizičkih granica i na način na koji se odnose prema vlastitoj seksualnosti, koja lako može postati predmet tuđih potreba.

Poruke dječacima o seksualnosti često se odnose na osvajanje, dokazivanje njihove muškosti korištenjem nečijeg (ili bilo čijeg tijela) - o nespornoj, instinktivnoj potrebi koju moraju zadovoljiti. Djevojčice, međutim, sa svojim zamagljenim fizičkim granicama i socijalizacijom, kojima su potrebe potisnute u drugi plan, često nisu u stanju reći „ne“ ili se njihovo „ne“ seksualnim prijedlozima ne čuje, na osnovu kulturnih stavova usmjerenih na muško zadovoljstvo.

Također je izvjesno da postoje dvostruki standardi u načinu na koji društvo gleda na djevojke/žene i dječake/muškarce u svjetlu njihovog seksualnog života i izražavanja. Ako djevojke i žene preuzmu aktivnije uloge u svom seksualnom životu, često su žigosane, dok se kod dječaka i muškaraca to posebno cijeni (Kardos i Sudár, 2019)¹.

Rodno uvjetovano nasilje duboko je povezano sa rodnim normama i stereotipima, jer kažnjava nekonvencionalno izražavanje roda u različitim područjima života. Osobe koje imaju rigidne poglede na rodne uloge vjerojatno neće moći prepoznati ni vlastite stvarne fizičke i psihološke potrebe, niti potrebe svojih partnera/partnerica. Rodne norme i stereotipi mogu dovesti do neravnoteže u podjeli obaveza i kvaliteti odnosa u obitelji, npr. u području brige o djeci, kućanskih poslova, donošenja odluka, financijske kontrole, napredovanja u struci itd. Sve gore navedeno ukazuje na nejednakost koja ženama ostavlja manje moći da očuvaju svoju autonomiju, da imaju kontrolu nad vlastitim tijelima, potrebama i životima.

Ravnopravne, neravnopravne i nasilne partnerske veze²

Svaka veza je različita i ne postoji apsolutni standard za odlučivanje koja veza je dobra i kvalitetna, a koja ne. Ono što je važno jest činjenica osniva li se odnos na ravnopravnosti, bez prisutnosti manipulacije, zastrašivanja ili nasilja. I to je moguće provjeriti. Svaka emotivna veza je u spektru koji se kreće od kvalitetnih, odnosa koji dobro funkcioniraju, preko toksičnih i štetnih odnosa, do nasilnih i ekstremnih slučajeva odnosa koji mogu završiti ubojstvom.

Evo kratke liste s nekoliko smjernica koje pomažu u utvrđivanju je li veza kvalitetna, štetna ili nasilna, preuzeto iz informativnog letka Udruge NANE.³

Veza je najvjerojatnije kvalitetna ako:

- Osniva se na ravnopravnosti, poštovanju, podržavanju i ljubavi.
- O problemima se može razgovarati, a razgovori će rezultirati dogovorom i promjenama.
- Korištenje nenasilne komunikacije ima pozitivne rezultate u vezi.
- Osobe u vezi ulažu istu količinu energije za rješavanje zajedničkih problema.
- Svatko može slobodno izraziti svoje osjećaje.
- Osobe koje su u vezi međusobno reagiraju na uspjehe radujući im se i podržavajući jedno drugo.
- Osobe u vezi imaju mogućnost da se mijenjaju i poboljšavaju.
- Osobe u partnerskoj vezi se međusobno potiču na poboljšanje i osjećaju da su njihovi životi potpuniji.
- Osjećaju se jačim.
- Pustili bi partnera / partnericu da slobodno prekine vezu.

¹ Kardos B. i Sudár O. (2019) Turn Me On. Patriarchátust Ellenz k Társasága.

Dostupno na mreži na: <http://turnmeon.hu/wp-content/uploads/2019/06/Kapcsolodj-be-Tordelt-WEB-FINAL-L-1.pdf>

² U upotrebi se često može čuti i koncept „zdrave“ (i „nezdrave“) partnerske veze, ali postoje brojne nedoumice u vezi sa ovim terminima. Što je zapravo zdrav odnos? Čini se kao da termin potječe iz medicinskog diskursa (i zahtjeva da se stalno prati i određuje vlastito ponašanje prema nekom unaprijed određenom mjerilu/pokazatelju prihvatljivog ponašanja). Kada se kaže „zdrav“ odnos, mogli bismo se pitati: kome i što je zdravo, tko određuje – roditelji, nastavnici/e, država, mladi?

Brojni društveni, kulturni, ekonomski, politički i povijesni čimbenici utječu na postupke, stavove i osjećaje, čineći složenim i raznolikim spolnost i seksualnost. Dakle, kada se kaže „zdrav“ odnos, to ne podrazumijeva nepromjenljivu kvalitetu emotivnih odnosa i seksualne intimnosti ili imperativ heteronormativnosti. Zbog toga radije koristimo termin „ravnopravan“ i „neravnopravan“ odnos. Mlade treba poticati da razmatraju vlastito ponašanje i treba im pružiti mogućnost za stjecanje vještina koje bi odražavale etički stav u odnosu na sebe i druge u rodnom socijalnom kontekstu. Više o ovom pitanju vidjeti u: Carmody, M. 2009. Conceptualising the prevention of sexual assault and the role of education. The Australian Institute of Family, The Australian Centre for the Study of Sexual Assault.

³ Healthy relationship, NANE. dostupno na: https://nane.hu/en/wp-content/uploads/healthy_relationship_print.pdf

Veza je štetna ako:

- Osobe u partnerskoj vezi ne mogu razgovarati o svojim problemima.
- Osobe u partnerskoj vezi su u stanju razgovarati o problemima, ali ništa se ne mijenja.
- Korištenje nenasilne komunikacije u vezi ne dovodi do rezultata.

Veza je nasilna⁴ ako je, pored gore navedenih karakteristika, prisutno bilo što od sljedećeg:

- Partner/partnerica na uspjehe osobe s kojom je u vezi odgovara okrivljavanjem, podcjenjivanjem ili bijesom.
- Partner/partnerica kontrolira svaki aspekt života osobe s kojom je u vezi.
- Ponašanje partnera/ice je uvredljivo ili grubo prema osobi s kojom je u vezi, bilo da su sami ili na javnom mjestu.
- Partner/partnerica se ponaša prema osobi s kojom je u vezi kao da je nevidljiv/a, ne upućuje mu/joj ni riječ, ne odgovara mu joj na pitanja.
- Samo jedna od osoba u partnerskoj vezi može se mijenjati, razvijati i unapređivati, dok druga osoba nikada nema dozvolu za to.
- Svijet jedne osobe u partnerskoj vezi postaje sve manji i manji (nestaju prijatelji i rođaci, stari hobiji, ciljevi i želje) – sve više je izoliran/a.
- Jedna osoba u partnerskoj vezi osjeća se sve slabijom i nemoćnijom.
- Partner/ica ne bi pustio osobu s kojom je u vezi ako želi prekinuti: ucjenjuje ga/ju svojim osjećajima, bolešću, djecom, ili prijeti ubojstvom ili samoubojstvom u slučaju da ode.
- Prijetnja fizičkim nasiljem.
- Udaranje, fizičko nasilje prema partnerici/u, prisila na sudjelovanje u seksualnim aktivnostima koje druga osoba ne voli niti želi.

Rodno uvjetovano nasilje

Rodno uvjetovano nasilje može se definirati kao nasilje usmjereno protiv osobe zbog spola/roda⁵ te osobe (uključujući rodni identitet) ili kao nasilje koje nerazmjerno pogađa osobe određenog spola/roda.

Prema definiciji Europskog instituta za ravnopravnost spolova (EIGE) rodno uvjetovano nasilje je nasilje usmjereno prema nekoj osobi zbog njenog roda. I žene i muškarci doživljavaju rodno uvjetovano nasilje, ali većinu žrtava čine žene i djevojke.⁶

Prema definiciji Ujedinjenih naroda, rodno uvjetovano nasilje je fenomen duboko ukorijenjen u rodnoj nejednakosti koji i dalje predstavlja jedno od najznačajnijih kršenja ljudskih prava u svim društvima. Ono može pogoditi i dječake i muškarce, ali obično se događa kada iskazuju nenormativnu seksualnost ili rodno izražavanje.⁷

Prema Konvenciji Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u obitelji „rodno uvjetovano nasilje nad ženama“ označava nasilje, koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nerazmjerno pogađa žene (čl. 3, točka d).⁸

⁴ Upotreba termina "nasilna veza" može asociirati na spolno/rodno simetrična ponašanja. Brojna istraživanja pokazuju da su djevojke nerazmjerno češće izložene svim vrstama nasilja u emotivnom partnerskom odnosu, o čemu će biti još riječi. Treba istaknuti i to da bi bio neprihvatljiv preventivni pristup koji usmjerava na (individualnu) odgovornost djevojaka da upravljaju rizicima za nasilje, uključujući seksualne napade, kao način prevencije nasilja, umjesto da se odgovornost locira na onog tko se nasilno ponaša i odgovornost države/institucija da osiguraju mehanizme zaštite i podrške (više o ovome vidjeti u Carmody, M. 2009.).

⁵ „Rod“ označava društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute, koje neko društvo smatra prikladnim za žene i muškarce (Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, čl. 3, paragraf c))

⁶ European Institute for Gender Equality (EIGE). Gender Equality Glossary and Thesaurus. Dostupno na: <http://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1153>

⁷ Opća preporuka br. 35 Odbora za uklanjanje diskriminacije žena o rodno utemeljenom nasilju nad ženama, dopuna Opće preporuke br. 19. Dostupna na: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/Ujedinjeni%20narodi/2018/Opca%20preporuka%20br35%20-2%20izdanje.pdf>

⁸ Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Hrvatski sabor donio je Zakon na sjednici 13. travnja 2018). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2018_05_3_27.html

Žene i djevojke, svih dobnih skupina i porijekla, najviše su pogođene rodno uvjetovanim nasiljem. Ono može biti fizičko, seksualno, psihičko i ekonomsko i uključuje:

- nasilje u intimnim partnerskim vezama;
- seksualno nasilje (uključujući silovanje, seksualno zlostavljanje i uznemiravanje ili proganjanje);
- ropstvo (seksualno iskorištavanje, trgovinu ljudima, držanje žena u zatočeništvu i fizičko iskorištavanje);
- štetne kulturne prakse, kao što su prisilni brakovi, sakaćenje ženskih spolnih organa i takozvani zločini počinjeni u ime časti;
- elektroničko nasilje i uznemiravanje korištenjem novih tehnologija.

Rodno uvjetovano nasilje predstavlja kršenje ljudskog dostojanstva i prava i, u najgorem obliku, krši pravo na život. Ono je također ekstremni izraz rodno uvjetovane nejednakosti.

Oblici nasilja u intimnim partnerskim vezama

Nasilje u intimnim partnerskim vezama jedna je od vrsta rodno uvjetovanog nasilja, koje češće pogađa žene i djevojke. Prema Ujedinjenim narodima, rodno uvjetovano nasilje više pogađa žene zbog povijesno uspostavljene neravnoteže moći između muškaraca i žena, koja dovodi do toga da muškarci dominiraju nad ženama u društvu i sprječavaju žene da ostvare svoj puni potencijal⁹. Postoje mnogi oblici nasilja u intimnim partnerskim vezama, obično se pojavljuju zajedno, jer svi potječu iz istog izvora: seksizam, nedostatak poštovanja i negativni stavovi prema ženama. U nastavku teksta nalaze se tipični primjeri u okviru najvažnijih vrsta nasilja prema ženama:

Emocionalno nasilje: Podcjenjivanje i vrijeđanje partnerice ili osoba i stvari koje ona voli ili cijeni, ismijavanje (njen izgled, religija, etničko poreklo itd.). Prijetnje da će nauditi njoj ili osobama i stvarima koje su joj dragocjene, prijetnje samoubojstvom. Učestalo ljubomorno ponašanje. Uništavanje njenog samopouzdanja; preispitivanje ili ignoriranje njenih nezavisnih odluka. Okrivljavanje partnerice za sve, uključujući i vlastite emocionalne ispade. Umanjivanje (ili relativizacija) partneričinih emocija i/ili iskustava (uključujući i doživljaj težine zlostavljanja). Odbijanje razgovora o problemima ili čak negiranje njihovog postojanja. **Izolacija** partnerice od informacija, emocionalne podrške (socijalnih i finansijskih resursa), izolacija od obitelji i prijatelja (često na manipulativan, prikriiven način), sprječavanje da stekne nove prijatelje; ponižavanje pred obitelji ili prijateljima, tako da se ona sama izolira od socijalnih kontakata. **Kontroliranje** što ona može, a što ne može raditi, s kim se može sastajati/razgovarati, gdje može ići, što može obući, onoga što radi u slobodno vrijeme (uključujući i kontrolu korištenjem tehnologije). Provjeravanje telefona, čitanje emaila, pretraživanje džepova i torbi, praćenje partnerice svuda, kao i držanje pod stalnim nadzorom na poslu ili u školi. Prijeteće ponašanje: uništavanje stvari, zastrašivanje oružjem, prijeteći ton, pogled, stav tijela, uvredljivo ispitivanje ili opasna vožnja, uhođenje bivše partnerice. Mnoga od ovih ponašanja mogu pokazivati i žene prema emotivnim partnerima, ali je njihova mogućnost da nametnu kontrolu, zlostavljaju ili proizvedu štetnu posljedicu za partnera mnogo manja, jer kultura (tradicija i običaji) i društveni stavovi, koji muškarcima dodjeljuju više moći, pomažu da oni neusporedivo lakše zloupotrebe svoju nadmoć prema ženama.

Fizičko nasilje: Guranje, udaranje, gušenje partnerice, hvatanje za ruke, ramena, gnječenje prstiju, vučenje za kosu, šamaranje, udaranje, drmanje, nanošenje opekotina, upućivanje prijatnji ili nanošenje povreda oružjem. Uskraćivanje prava partnerice na slobodu kretanja i nezavisnost. Zaključavanje osobe unutar ili van kuće, ili vezivanje, ometanje sna, zabranjivanje da se pere, jede, pije ili da se brine o drugim fizičkim potrebama.

⁹ Ujedinjeni narodi, 1996, odjeljak 75

Seksualno nasilje: Prisiljavanje ili manipuliranje partnerice da sudjeluje u seksualnim aktivnostima koje ona ne želi, ignoriranje ako kaže ne, ignoriranje znakova da ne uživa u toj aktivnosti, moljenje za stvari koje je već odbila, povređivanje ili ponižavanje tokom seksa, silovanje, povređivanje genitalija ili primoravanje na odnos s drugima. Odbijanje upotrebe kondoma, sprječavanje uzimanja kontracepcije, primoravanje na abortus ili zabranjivanje abortusa. Dijeljenje privatnih intimnih slika/video zapisa seksualnog sadržaja na internetu bez pristanka, ucjena da će postaviti privatne slike seksualnog sadržaja i zauzvrat iznuđivati seksualne usluge.

Ekonomsko nasilje: Izolacija partnerice od financijskih resursa; sprječavanje da završi školu, da studira, da radi ili zarađuje novac (na primjer, uvjeravajući je da je važnije da budu zajedno ili da rodi i brine o djeci); sprječavanje napredovanja u karijeri. Ispitivanje njenih financijskih odluka, kontroliranje što ona može, a što ne može raditi, s kim se može sastati/razgovarati; upravljanje njenom imovinom, nagovaranje da traži novac ili druga sredstva od roditelja/prijatelja; zaduživanje (kreditima), kontrola kreditne kartice. Eksploatacija rada, zloupotreba (intimnih) informacija i podataka za ekonomsko iskorištavanje.

Ovdje popis ne završava: postoji mnogo oblika nasilja i obično se dešavaju usporedno. **Cilj je isti:** uspostavljanje potpune kontrole i nadmoći, što će imati negativan emocionalni efekt na žrtvu. I fizičko ili seksualno nasilje imaju negativne emocionalne posljedice (a ne samo modrice ili fizičke povrede). Cilj je da se takvim ponašanjem utječe na žrtvu - tako da se ona osjeća manje vrijednom, osjeća da zaslužuje takvo ponašanje, da je to njena krivica, da nema smisla pokušavati promijeniti situaciju, ili/i da uopće nema snage nešto poduzeti.

Mitovi i činjenice o rodno uvjetovanom nasilju

U našem društvu postoje uobičajene zablude o rodno uvjetovanom nasilju koje predstavljaju potencijal za dalju traumatizaciju i uštkavanje žrtava, odobravanje načina razmišljanja počinitelja nasilja i sprječavanje onih koji bi mogli pomoći u pružanju podrške žrtvama. Sljedeći primjeri su preuzeti iz zbirke eca.unwomen.org.

- **Mit:** Nasilje nad ženama je pitanje koje se tiče samo žena.
Činjenica: Nasilje dugoročno utječe na fizičko i mentalno zdravlje žena i djece, dovodi do siromaštva i marginalizacije žena i negativno utječe na društvo u cjelini. To je pitanje koje se tiče i žena i muškaraca.
- **Mit:** Muškarci nisu u stanju kontrolirati svoj bijes.
- **Činjenica:** Biti ljut ne znači automatski biti nasilan. Muškarci koji su nasilni prema ženama biraju nasilje kao način izražavanja moći i kontrole nad svojim partnericama.
- **Mit:** Ne možemo ništa učiniti da zaustavimo nasilje nad ženama.
Činjenica: Nasilje nad ženama proizvod je naučenih stavova i normi. Ono se može okončati uklanjanjem rodni stereotipa i promoviranjem kulture poštovanja i jednakosti u obitelji i društvu.
- **Mit:** Nasilje pogađa samo određene grupe žena.
Činjenica: Istraživanja su više puta pokazala da nasilje prelazi sve granice i može pogoditi žene iz svih društvenih, ekonomskih, kulturnih i obiteljskih sredina.
- **Mit:** Nasilje u obitelji i seksualno nasilje su jedine vrste nasilja nad ženama.
Činjenica: Međunarodno pravo definira nasilje nad ženama kao „bilo koji čin rodno uvjetovanog nasilja koji rezultira ili može dovesti do fizičke, seksualne ili mentalne povrede ili patnje žena“.
- **Mit:** Muškarci nemaju ulogu u prekidanju nasilja.
Činjenica: Muškarci iz cijelog svijeta zahtijevaju okončanje nasilja nad ženama. Oni sudjeluju u javnim događajima, vode računa o svojim prijateljima i prijateljicama i odgajaju sinove da se prema ženama odnose kao prema jednakima. Muškarci imaju presudnu ulogu u zaustavljanju nasilja nad ženama.

- **Mit:** Nasilje u obitelji je privatna stvar.
- **Činjenica:** Nasilje nad ženama predstavlja kršenje ljudskih prava i ozbiljan, široko rasprostranjen zločin. Zajednička odgovornost je zaustavljanje rodno uvjetovanog nasilja.
- **Mit:** Nema ničeg lošeg u seksističkim šalama.
Činjenica: Seksistički stav i seksističke šale promoviraju rodne stereotipe i diskriminaciju žena. Ne bi trebalo tolerirati seksističke šale.
- **Mit:** Žene koje su preživjele nasilje nisu u stanju izaći iz začaranog kruga nasilja.
Činjenica: Iako nasilje ostavlja ozbiljne posljedice, mnoge preživjele osobe uspijevaju se oporaviti i budu spremne pomoći i drugim ženama.
- **Mit:** Vjerojatnije je da će seksualno nasilje počinuti nepoznata osoba.
- **Činjenica:** Upravo suprotno. Zapravo, dvije trećine seksualnih napada izvrši poznata osoba. Prema nekim studijama, samo 2% počinitelja su potpuno nepoznate osobe.

Gore navedene izjave dio su naših kulturnih stereotipa, a također ukazuju na to da se kao društvo i dalje bavimo temom rodno uvjetovanog nasilja kao tabuom. Mnogo puta se fokusiramo na to što su žrtve učinile pogrešno, kako reagiraju, kako su također odgovorne za zlostavljanje počinjeno nad njima umjesto da se usredotočimo na samo djelo i počinitelja. Bez obzira na okolnosti, nasilje nikada nije krivica osobe koja je preživjela nasilje.

Krug nasilja – dinamika nasilja u intimnom partnerskom odnosu

Kako žrtva ne primijeti da je u emotivnoj vezi sa osobom koja je nasilna? – često je pitanje. Zato što emotivni odnos ne počinje nasiljem – šamarom, zabranom, prijetnjom, omalovažavanjem. I kada se pojave prva nasilna ponašanja, ono nije prisutno čitavo vrijeme, naročito ne na početku veze. Ovo nije slučajno i predstavlja ozbiljnu zamku za buduće žrtve.

Uobičajeno je da se dinamika nasilja u intimnom partnerskom odnosu prikazuje kroz model koji se naziva „krug nasilja“ (ili „kotač nasilja“)¹⁰.

Veza obično započinje **veoma romantično**: s puno pažnje, obećanja, vezivanja, međusobnim planiranjem budućnosti, poklonima. Po pravilu, djevojci/ženi se čini da je nasilnik jako voli, čak i prije nego što je dobio priliku i vrijeme da je zaista upozna. Postoji mišljenje da je to zato što ga zapravo ne zanimaju njena osobnost i interesi, već samo želi nekoga koga može posjedovati, tko će zadovoljavati (sve) njegove želje (bez prigovora) i koga će početi postepeno ugnjetavati.

Zbog toga, brzo **počinje rasti napetost**, a veza postaje puna rasprava i sukoba. Međutim, sukobi nisu neuobičajeni ili po sebi problematični u partnerskom odnosu. Oni postoje u svakom odnosu i mogu se razrješavati konstruktivno ili opstaju i vode udaljavanju i prekidu partnerskog odnosa. Sukobi u nasilnom odnosu nastaju oko situacija u kojima partner pokušava kontrolirati i oduzeti slobodu izbora i odlučivanja svojoj partnerici. Na primjer, kada joj kaže da ne bi trebala ići na zabavu gdje će biti prisutan njen bivši dečko. Ili da ne bi trebala nositi određenu haljinu ili se šminkati. On može svoje postupke opravdavati time da mu je stalo i da jako voli partnericu, a ti izgovori se ponekad mogu pogrešno shvatiti kao brižnost ili prevelika ljubav, dok u stvari predstavljaju pokušaj kontrole i izolacije partnerice.

Ako se partnerica opire ograničavanju svojih izbora, odluka i slobode, ako partner smatra da njegova obrazloženja („zamke“) nisu efikasne u nametanju kontrole, obično dolazi do nekog od oblika **nasilničkog ispada**. Nasilje može biti verbalna agresija uz emotivno zlostavljanje, ali i fizičko ili seksualno. Za partnericu je to obično nešto šokantno ili vrlo štetno, te ona može pomisliti da je vjerojatno bolje da ode, prekine vezu u kojoj se događaju takve stvari.

¹⁰ Pence, E., & Paymar, M. (1986). Power and control: Tactics of men who batter. Duluth, MN: Minnesota Program Development Inc.

Međutim, kada počinitelj nasilja osjeti da je veza u opasnosti i da bi ga partnerica mogla ostaviti, prekinuti vezu, on obično počne ponovo pokazivati svoje „dobro lice“ – ponaša se ljubazno, daje obećanja da se više nikada neće tako ponašati, pruža joj puno pažnje i ljubavi – a cilj takvog ponašanja je da zadrži partnericu u vezi. Bez obzira na sve izjave i pozitivna djela u stvarnosti nije došlo do promjene počinitelja nasilja. Njegovo „dobro lice“ samo je privremeno, a obećanja koja je dao neće dugo trajati: kada osjeti da je veza ponovo sigurna, ponovno počinje s nepoštovanjem i emotivnim zlostavljanjem partnerice, a napetost u vezi počinje se postepeno povećavati. Ako se ovakvo ponašanje ponavljalo više puta, ako je uspio pokolebati partnericu više puta, da mu se ona svaki put vrati, oprostila – uspostavio je psihološku ovisnost partnerice (ona je psihološki postala žrtva). Nakon ovog možda neće morati uložiti napor da je spriječi da ona ode, jer ona u tom periodu ne bi mogla tako lako otići (ona na sebe i realnost gleda njegovim očima; moguće da je izolirana od informacija, emotivne i konkretne pomoći; moguće je da je zastrašena ili postoje drugi razlozi zbog kojih joj je teško napustiti nasilnog partnera).

Važno je znati da nasilje i zlostavljanje u vezi vremenom obično poprima sve teže oblike.

Rani znaci upozorenja uključuju sljedeće:

- Stalnu ili iracionalnu ljubomoru ili ljutnju kada partnerica/partner želi biti s prijateljima ili obitelji;
- Želi znati gdje je ona u svakom trenutku;
- Nepredvidljive promjene raspoloženja;
- Prijetnja odlaskom ako ne učini ono što od nje zahtjeva;
- Insistiranje na klasičnim, tradicionalnim rodnim ulogama;
- Prisiljavanje na neželjeni seksualni čin, ili seksualne radnje bez suglasnosti;
- Pokušaj da se partnerica osjeća krivom ako se ne ponaša onako kako se od nje očekuje ili joj se kaže;
- Prijetnja da će povrijediti sebe ili drugog ako partnerica želi prekinuti vezu;
- Povijest nasilja u prethodnoj vezi (vezama).

Važno je imati u vidu da je u osnovi nasilja **nepoštivanje partnerice** – treba obratiti pažnju što partner govori o ženama, a naročito o bivšim partnericama – ako su sve one glupe, zle, pokvarene..... – potreban je oprez kada govori da sadašnja partnerica nije kao druge, da je posebna, izuzetna.... Ako postoje rani znaci upozorenja važno je odmah poduzeti nešto – ili postaviti jasne granice ili izaći iz veze. Što se duže ostaje u vezi sa zlostavljačem, biće teže izaći iz nje.

Kasnije u tekstu (poglavlje 3) govorit ćemo kako nastavnice/i i stručne službe u školi mogu prepoznati znakove upozorenja kod svojih učenika/ka i kako ih mogu podržati da donesu ispravne odluke i da se zaštite.

Nasilje u vezama LGBTQ osoba

Ponekad mislimo da se nasilje može dogoditi samo u heteroseksualnim vezama, jer se to dešava u većini slučajeva. Postoje mnogi rodni stereotipi zbog kojih je nasilje u vezama LGBT osoba veoma teško prepoznati, čak i za same žrtve. Te zablude uključuju:

- seksualno nasilje nije moguće između dvije žene;
- ako postoji nasilje u lezbijskoj vezi, sigurno nije fizičko (što znači da nije opasno);
- muškarci su snažni, manje emotivni, pa im nije moguće stvarno naštetiti (emocionalno);
- ne postoji neravnoteža moći u istospolnim vezama.

Važno je znati da LGBT veza može biti jednako nasilna kao i heteroseksualna, ali je teže tražiti pomoć zbog homofobnih stavova i nedostatka specijaliziranih službi. Dakle, ovim učenicima/ama je podrška nastavnika/ca još je važnija.

Posebni oblici nasilja u LGBT intimnim partnerskim vezama uključuju kontrolu nad odlukom partnera/partnerice u vezi s objavljivanjem da je LGBT osoba (prijetnje da će otkriti seksualnu orijentaciju partnera/partnerice), namjerno pogrešno rodno identificiranje, itd.¹¹

Emocionalne posljedice rodno uvjetovanog nasilja

Emocionalne posljedice rodno uvjetovanog nasilja mogu biti ozbiljne i dugotrajne. Seksualno nasilje je jedno od emocionalno najtraumatičnijih kršenja ljudskih prava.

Prema istraživanju EU Agencije za osnovna prava o nasilju nad ženama¹², dugoročne posljedice doživljavanja fizičkog ili seksualnog nasilja su sljedeće: gubitak samopouzdanja 36%; anksioznost 35%; subjektivni osjećaj ranjivosti 34%; teškoće u vezama 29%; poteškoće sa spavanjem 28%; depresija 24%; napadi panike 14%; poteškoće u koncentraciji 14%.

Oporavak može započeti samo ako zlostavljanje prestane. Nije moguće oporavljati se tijekom zlostavljanja.

Također je važno imati na umu da je, iako fizički ožiljci i modrice zarastaju s vremenom, za emocionalni oporavak potrebno mnogo više vremena. Društveno okruženje u kojem se optužuje žrtva, relativizacija žrtvinog doživljaja, otežavaju proces oporavka, a podržavajuće okruženje, u kome se vjeruje i štiti žrtva, može pomoći procesu emocionalnog zacjeljivanja.

Nasilje u emotivnim vezama mladih

Prema jednoj studiji¹³ provedenoj u SAD-u, nasilje u vezama mladih (adolescentskim vezama) razlikuje se od nasilja među odraslima. Razlike uključuju sljedeće:

- Nasilje je više obostrano. Prema zapažanjima fizički nasilnih parova, nasilje je obostrano u 58% slučajeva.
- Neravnoteža moći među partnerima nije toliko velika, jer je financijska ovisnost od drugog rijetka.
- Postoji nedostatak iskustva i vještina upravljanja odnosima.
- Veza se u odnosu na partnersku vezu odraslih više dešava pred drugima i u javnom prostoru (u školi), a ne u privatnom prostoru, što znači da vršnjaci imaju mnogo veći utjecaj na to kako se partneri ponašaju jedno prema drugom¹⁴.

Prema jednom drugom istraživanju¹⁵, i mladići i djevojke pokušavaju kontrolirati svog partnera/partnericu, ali su mladići „uspješniji“.

„Djevojke s iskustvom nasilja nose se sa snažnim osjećanjima straha, bezvrijednosti, srama i krivice, dok mladići svoja iskustva žrtve često odbacuju kao beznačajna. [...] Pribjegavanje nasilju od strane djevojke manje pogađa mladiće ili se doživljava kao uznemirujuća i neugodna epizoda, koja se obično zanemaruje, ali na koju oni ponekad odgovore mnogo jačim činom nasilja.“

¹¹ Više o ovome možete naći na Bleeding Love, dostupno: <https://www.bleedinglove.eu/project/>.

¹² European Union Agency for Fundamental Rights – FRA (2014): Violence against women: an EU - wide survey. Main results. Dostupno na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf; više informacija na web stranici: <https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/violence-against-women-survey/survey-information>

¹³ Teen Dating Violence: A Closer Look at Adolescent Romantic Relationships, National Institut of Justice Journal, Issue 216, 2018, dostupno na: <https://nij.ojp.gov/topics/articles/teen-dating-violence-closer-look-adolescent-romantic-relationships>

¹⁴ Vršnjačko okruženje i utjecaj su vrlo važni za mlade, a ono može biti pozitivno, u smislu da mladi jedni drugima prenose poruku da je nasilje u vezi neprihvatljivo i da reagiraju kada se ono dešava, a može biti i štetno, u smislu da se podržavaju rodno diskriminativni stavovi i norme prema kojima mladić u vezi treba kontrolirati svoju djevojku i donositi odluke u njeno ime. O tome će biti više u ovom priručniku, ali i u materijalima koji su pripremljeni za mlade.

¹⁵ Köberlein, I. at all. Heartbeat. Relationship without violence (2010). PARITÄTISCHE Baden-Württemberg. Dostupno na: http://nane.hu/wp-content/uploads/2016/03/Manual_heartbeat_relationships_without_violence.pdf

Ove karakteristike potvrđuju i rezultati našeg istraživanja – i podaci dobiveni od učenica/ka, kao i podaci o saznanjima njihovih nastavnica/ka o pojavi nasilja u intimnim vezama (glavni nalazi istraživanja su predstavljeni pri kraju teksta u ovom poglavlju, a istraživačke izvještaje i infografike možete pogledati na sljedećim linkovima¹⁶).

¹⁶

Transnacionalni izvještaj o osviještenosti nastavnica i nastavnika o problemu elektroničkog seksualnog i rodno-uvjetovanog nasilja u partnerskim vezama mladih. Dostupno na: <http://www.cesi.hr/transnacionalni-izvjestaj-o-osvijestenosti-nastavnica-i-nastavnika-o-problemu-elektronickog-seksualnog-i-rodno-uvjetovanog-nasilja-u-partnerskim-vezama-mladih/>
Osviještenost nastavnica i nastavnika o problemu elektroničkog seksualnog i rodno-uvjetovanog nasilja u partnerskim vezama mladih – izvještaj za Hrvatsku Dostupno na: Transnacionalni izvještaj o osviještenosti nastavnica i nastavnika o problemu elektroničkog seksualnog i rodno-uvjetovanog nasilja u partnerskim vezama mladih
Infografike dostupne na: <https://nechupedia.sezamweb.net/infografike/>

1.2 Elektroničko seksualno i rodno uvjetovano nasilje

Odbor Vijeća Europe za Konvenciju o kibernetičkom kriminalu stvorio je radnu definiciju, integrirajući u digitalni kontekst definiciju nasilja prema ženama iz Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji:

„Elektroničko nasilje je upotreba računalnih sustava za izazivanje, olakšavanje ili prijetnju nasiljem nad pojedinkama/pojedincima koje rezultira ili će vjerojatno dovesti do fizičke, seksualne, psihičke ili ekonomske štete ili patnje i može uključivati iskorištavanje okolnosti, karakteristika ili ranjivosti osobe¹⁷.“

Razlog zbog kojeg moramo govoriti o elektroničkom nasilju kao posebnoj kategoriji leži u činjenici da digitalni prostor ima mnogo karakteristika koje mogu potaknuti, ponavljati i omogućiti čitav niz nasilnih djela nad ženama i djevojkama i drugim ranjivim skupinama. Priroda i uzroci nasilja ne razlikuju se od izvanmrežnog rodno uvjetovanog nasilja, ali alati i metode mogu biti različite, vidljivost nasilja može biti drugačija (dokazi skriveniji ili se brže šire na Internetu), kao i zakoni koji reguliraju prostore na mreži. Jedna stvar mora biti jasna, elektroničko nasilje počinjeno putem digitalnih platformi podjednako je štetno i s teškim posljedicama na život žrtve.

Koje karakteristike mrežnih prostora utječu na prirodu i posljedice nasilja?

Anonimnost može pojačati nasilje. Nedostatak sredstava za identifikaciju može izazvati kod počinitelja percepciju odsustva odgovornosti ili stav da se ne moraju pridržavati pravila.

Rasprostranjena upotreba interneta i društvenih mreža omogućava brže i šire dijeljenje informacija. Uvredljive, nasilne ili eksplicitne slike, komentari i podaci objavljeni na mreži mogu se proširiti brzo i dalekosežno, bez ikakvog traga, čineći žrtve ranjivim i bez kontrole nad njihovom privatnošću.

Okrivljavanje žrtve, reviktimizacija i traumatizacija. Ovakve reakcije vršnjaka i nepoznatih osoba mogu biti kombinirane sa seksualnim i rodno uvjetovanim nasiljem u fizičkoj stvarnosti, koje proistječu iz pogubnih normi i mitova u društvu. Što je veći publicitet, „norme“ funkcioniranja online prostora mogu dovesti do dugih nizova komentara i formiranja javnog mnijenja koje dalje traumatizira žrtve.

Digitalna sigurnost je krhka. Lozinke, pristupni kodovi i potpune informacije za prijavu mogu se dobiti pomoću određenih softvera za hakiranje koji su dostupni na internetu. Internetske stranice i aplikacije koje čuvaju podatke za prijavljivanje također mogu učiniti osobne naloge pristupačnijim, a njihove vlasnike ranjivijim.

Politike nadgledanja i izvještavanja još uvijek zaostaju. U znak odgovora na gromoglasne zahtjeve javnosti, poboljšane su opcije na društvenim mrežama za prijavljivanje nasilnih objava ili uznemiravanja na mreži, ali još uvijek se ne čini da politike društvenih medija mogu zaštititi žrtve nasilnih radnji na mreži ili okončati proces nakon što je započeo.

Internet ne zaboravlja. Objavljene slike, podaci i rezultati pretrage ostaju dostupni na razne načine. Čak i kada ih pojedinci/ke kojima informacije ili slike pripadaju ne žele više vidjeti¹⁸. To može učiniti nasilni čin trajnijim, jer će progoniti svoje žrtve.

¹⁷ Vijeće Europe o mapiranju kibernetičkog nasilja (Engl. COE Mapping study on cyberviolence). Dostupno na: <https://rm.coe.int/t-cy-2017-10-cbg-study-provisional/16808c4914>

¹⁸ GenSpol (2019). When technology meets misogyny. Dostupno na: <https://gen-spol.org/wp-content/uploads/2019/11/When-technology-meets-misogyny-1.pdf>

Tehnologija pruža nove alate za nasilje u intimnim partnerskim odnosima. Mnoge mrežne i tehnološke opcije mogu se koristiti u nasilnim odnosima radi vršenja dalje kontrole nad partnericom/partnerom, poput praćenja, hakiranja softvera, mrežnih platformi, sačuvanih podataka za prijavu, itd. Uznemiravanje na mreži je višestruko produženje zloupotrebe iz stvarnog života.

Kao što izvještaj koji je objavio GenSpol (2019) zaključuje, **posljedice po žrtve** elektroničkog nasilja mogu biti podjednako teške kao i nasilje u fizičkoj stvarnosti, ali zbog gore navedenih faktora, elektroničko nasilje može imati velike posljedice u društvenom i profesionalnom životu, jer se žrtve ponekad povuku s Interneta ili napuštaju svoje javne poslove ili željenu karijeru.

Odbor Konvencije o kibernetičkom kriminalu Vijeća Europe nedavno je objavio izvještaj koji dalje naglašava neke od posebnih karakteristika:

*„elektroničko nasilje može obuhvaćati nove oblike nasilja koji nemaju ekvivalent u fizičkom svijetu (...) Možda nema zločina u fizičkoj stvarnosti koji se ponavlja ili traje i nakon izvršenja bez ikakvih radnji počinitelja, ali to je slučaj sa mnogim oblicima elektroničkog nasilja“.*¹⁹

Oblici elektroničkog seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja

Sljedeće kategorije nisu jedina klasifikacija oblika nasilja na mreži. One se također mogu preklapati, baš kao što to čine oblici rodno uvjetovanog nasilja u fizičkoj stvarnosti. Navedeni obrasci su iz obimnog paketa resursa o elektroničkom nasilju pod nazivom #HerNetHerRights, koji je objavio Europski ženski lobi²⁰.

Seksistički govor mržnje prema definiciji Vijeće Europe predstavljaju „izrazi koji šire, potiču, promoviraju ili opravdavaju mržnju na osnovu spola“. To su obično prijetnje silovanjem, smrću i mučenjem koje žene i djevojke mogu dobiti jer se (samo-) identificiraju kao žene i nose stereotipe koje nameće kultura koju odlikuje silovanje i patrijarhat.

Elektroničko nasilje sastoji se od ponovljenih obrazaca ponašanja kao što su slanje tekstualnih poruka, pokretanje glasina ili postavljanje slika s ciljem zastrašivanja i podrivanja nečijeg samopoštovanja ili ugleda, što ponekad gura ranjive osobe u depresiju, pa i samoubojstvo.

Elektroničko uznemiravanje je upotreba digitalnih sredstava za komunikaciju ili interakciju s osobom koja za to nije dala svoj pristanak. Elektroničko zlostavljanje se najviše događa među maloljetnicima. Seksualno uznemiravanje na mreži može imati oblik ponižavanja i seksualizacije. Često se koriste uvredljive i seksističke riječi i psovke (kao što su „drolja“, „kurva“, „pička“, „kučka“), kao i komentari o fizičkom izgledu žene.

Doksing se odnosi na internetsku pretragu i objavljivanje privatnih podataka na mreži kako bi se javno razotkrila i osramotila ciljana osoba.

Tajno načinjene snimke (Creepshots) nazivaju se i digitalnim voajerizmom. To su fotografije ili video zapisi intimnih dijelova tijela žena koje počinitelji tajno snimaju u svrhu seksualnog zadovoljenja. U nekim slučajevima seksualno „zadovoljstvo“ pruža čin snimanja žrtve bez njenog znanja i naknadno kršenje njihove privatnosti i mogućnosti dijeljenja snimki.

Osvetnička pornografija (ili „seksualno zlostavljanje putem slika“) je korištenje privatnih slika i video zapisa seksualnog karaktera, dobivenih ili razmijenjenih, i njihovog objavljivanja na mreži bez suglasnosti, da bi se osramotila i ponizila žrtva. To može biti nastavak nasilja nad intimnim partnerima/cama u online prostoru.

¹⁹ Ibid

²⁰ #HerNetHerRights Resource Pack on ending online violence against women & girls in Europe (2017). European Women's Lobby (EWL), dostupno na: https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/hernetherights_resource_pack_2017_web_version.pdf

Slike se također mogu dobiti hakiranjem žrtvinog računala, profila na društvenim mrežama ili telefona i mogu imati za cilj nanošenje stvarne štete u životu žrtve u 'fizičkoj stvarnosti' (na primjer, otpuštanje s posla).

Hakiranje, čin presretanja privatne komunikacije i podataka može biti usmjeren na žene i djevojke, posebno u obliku hakiranja web kamera.

Lažno predstavljanje na mreži je korištenje tuđeg imena ili identiteta sa namjerom da se toj osobi naudi, da se prevari, zastraši ili da joj se prijete. Lažno predstavljanje putem interneta može se koristiti za diskreditaciju žena na koje se cilja pred njihovim društvom i u radnom okruženju ili u kriminalne svrhe, u svrhu krađe identiteta u fizičkoj stvarnosti.

Zlonamjerna distribucija je upotreba tehničkih alata za distribuciju klevetničkog materijala koji se odnosi na žrtvu i/ili organizacije; na primjer, korištenje novih tehnologija kao propagandnog alata za promociju nasilja nad ženama, pozivanje na nasilje nad pružateljima medicinske usluge pobačaja itd.

Mobing ili digitalni mobing: neprijateljski nastrojene grupe uključuju stotine, ponekad i tisuće osoba, koje sistematski uznemiravaju osobu koja je njihova meta.

Nasilnički sexting: Sexting je sporazumno elektronsko dijeljenje obnaženih ili seksualno eksplicitnih fotografija. Ovo se, međutim, razlikuje od dijeljenja istih slika bez pristanka osobe. Iako tinejdžeri i tinejdžerke sekstaju u istom obimu, kod mladića je vjerojatnoća da će podijeliti slike koje im se šalju dva do tri puta veća.

Elektroničko potpomognuta trgovina ljudima: Trgovina ženama korištenjem tehnoloških sredstava kao što je regrutiranje ili namamljivanje žena u prostituciju olakšana je širokim dometom i anonimnošću interneta, a često i upotrebom lažnih profila. Važno je biti svjestan kako digitalni alati olakšavaju trgovinu seksom, širenjem dosega na ranjive žene/djevojke.

Budući da je ovo relativno novo područje istraživanja koje se brzo mijenja, još uvijek se prikupljaju informacije o utjecaju elektroničkog rodno uvjetovanog nasilja. Međutim, nalazi potvrđuju da navedeni oblici elektroničkog nasilja utječu na doživljaj sigurnosti žrtava, njihovo fizičko i psihičko zdravlje, dostojanstvo i prava. Rodno uvjetovano nasilje na internetu češće je usmjereno na žene i djevojke i na LGBTIQ osobe. Kao i u fizičkoj stvarnosti, druge okolnosti, kao što su etnička pripadnost ili invaliditet, povećavaju rizik da će osoba biti na meti nasilja na mreži.

Kao što možemo primijetiti, mnoga navedena nasilna djela imaju seksualni aspekt, što je potaklo aktualne rasprave da određene oblike elektroničkog nasilja treba klasificirati kao oblike seksualnog nasilja²¹).

Konačna razlika između elektroničkog i rodno uvjetovanog nasilja i u fizičkoj stvarnosti leži u činjenici što zbog već navedenih karakteristika digitalnog prostora nasilje može indirektno pogoditi veći broj osoba.

Činjenice o elektroničkom seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju

Elektroničko nasilje kao oblik nasilja nad ženama je tamna strana tehnološkog napretka. Iako tehnologija igra veliku ulogu u osnaživanju djevojaka i žena, prethodno navedene karakteristike internet prostora također rezultiraju nedostatkom sigurnosti za ranjive skupine.

Na osnovu izvještaja Svjetske zdravstvene organizacije za 2013. godinu²², **1 od 3 žene će doživjeti fizičko ili seksualno nasilje** u toku svog života.

²¹ #HerNetHerRights Resource Pack on ending online violence against women & girls in Europe (2017). European Women's Lobby (EWL), dostupno na: https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/hernetherrights_resource_pack_2017_web_version.pdf

²² World Health Organization (2013). Global and regional estimates of violence against women. Dostupno na: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564625>

Analizirajući podatke o nasilju na mreži i elektroničkom nasilju, Agencija EU za fundamentalna prava (FRA) je 2014. godine²³ ustanovila da je **20% mladih žena** u dobi od 18-29 godina u EU doživjelo seksualno uznemiravanje na mreži, a da je najmanje 1 od 10, što znači približno **9 miliona djevojčica u Europi**, bila žrtva nekog oblika rodno uvjetovanog nasilja do navršene 15-te godine života.

Prema podacima Ujedinjenih naroda²⁴, na globalnom nivou, vjerojatnost da će **žene biti izložene** seksualnom uznemiravanju na mreži je **27 puta veća nego za muškarce**.

Studija iz 2009. godine u Velikoj Britaniji²⁵ daje važnu sliku o rasprostranjenosti nasilja u partnerskim vezama među adolescentima, ali također naglašava **razlike u percepciji nasilja i posljedicama** između mladića i djevojaka, iz pozicije žrtve²⁶. Istraživanje je obuhvatilo 1353 mladih uzrasta od 13 do 17 godina, a nalazi su sljedeći:

- skoro **75% djevojaka i 50% mladića** izvijestilo je o iskustvu **emocionalnog** nasilja. **33% djevojaka i 6% mladića**, izrazilo je uvjerenje da će se to iskustvo negativno odraziti na njihovu dobrobit. Najčešće spominjani oblici emocionalnog nasilja bili su ruganje i neprekidna kontrolira i provjeravanje.
- oko **33 % djevojaka i 16 % mladića** je izjavilo da su preživjeli neki oblik **seksualnog** nasilja. **70% djevojaka i 13% mladića** je izjavilo da to negativno utječe na njihovu dobrobit.
- približno **25% djevojaka i 18% mladića** izjavilo je da su preživjeli **fizičko** nasilje od strane svog partnera/partnerice. **11% djevojaka i 4% mladića** izjavilo je da su doživjeli teže oblike nasilja. I u ovom slučaju, daleko **više djevojaka (75%) nego mladića (14%)** pretrpjelo je negativne posljedice koje su se odrazile na njihovu dobrobit.

Ova otkrića imaju odjeka u reprezentativnim studijama o utjecaju nasilja. Studija Istraživačkog centra PEW iz 2017. godine²⁷, koja se posebno fokusirala na uznemiravanje na mreži u američkoj populaciji, otkrila je sljedeće:

- U studiji je 41% ispitanika/ca reklo da je doživljavalo uznemiravanje putem interneta (nazivanje pogrđnim imenima, namjerno uznemiravanje, prijeteće fizičkim nasiljem, proganjanje, seksualno uznemiravanje) tijekom dužeg vremenskog perioda.
- Međutim, žene su se teže nosile sa emocionalnim posljedicama uznemiravanja na mreži. Na primjer, **35% žena** koje su preživjele neki oblik uznemiravanja na mreži izjavilo je da je najnoviji incident bio **„ekstremno“ ili „veoma“ uznemirujući**, što je više nego dvostruko u odnosu muškarce (16%).
- Rodne razlike su također vidljive u stavovima prema uznemiravanju na mreži kao pitanju od javnog interesa. **70% žena** kaže da je uznemiravanje na mreži veliki problem, u usporedbi s 54% muškaraca, što naročito vrijedi za mlađe žene (83% smatra da je to **veliki problem**).

Elektroničko nasilje je usko povezano s **intimnim partnerskim nasiljem**. Istraživanje organizacije Women's Aid iz 2014. godine²⁸ navodi da je:

- 45% žrtava obiteljskog nasilja prijavilo je da su doživjele neki oblik zlostavljanja na mreži tokom svoje veze; a 48% nakon što su izašle iz veze;
- 38% prijavilo je uhođenje na mreži nakon prestanka veze;
- 75% prijavilo je zabrinutost jer policija nije znala kako najbolje reagirati na elektroničko zlostavljanje ili uznemiravanje.

²³ Istraživanje dostupno na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>
²⁴ UN Broadband Commission for Digital Development (2015) Cyber violence against women and girls: A world-wide wake-up call. Dostupno na: https://www.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/cyber_violence_gender%20report.pdf?v=1&d=20150924T154259

²⁵ Barter C., McCarry M., Berridge D., Evans K. (2009). Partner exploitation and violence in teenage intimate relationships. Dostupno na: http://www.womenssupportproject.co.uk/userfiles/file/partner_exploitation_and_violence_report_wdf70129.pdf

²⁶ Rezultati su također objavljeni u priručniku za nastavnike pod nazivom Heartbeat (Otkucaji srca) o tome kako razgovarati i spriječiti nasilje u odnosima između tinejdžera – dostupno na mađarskom <http://nane.hu/wp-content/uploads/2016/04/szivadobbanas.pdf>

²⁷ Online Harassment 2017. Pew Center Research. Dostupno na: <https://www.pewresearch.org/internet/2017/07/11/online-harassment-2017/>

²⁸ VIRTUAL WORLD, REAL FEAR. 2014. Women's Aid Federation of England. Dostupno na: https://www.womensaid.org.uk/wp-content/uploads/2015/11/Women_s_Aid_Virtual_World_Real_Fear_Feb_2014-3.pdf

Što se tiče platforme na kojoj se uznemiravanje po pravilu događa, izvještaj Istraživačkog centra PEW za 2014. godinu²⁹ o američkoj populaciji sadrži sljedeće informacije: 66% ispitanika/ca izjavilo je da se incident dogodio na web lokaciji ili u aplikaciji za društvene mreže, 22% u dijelu za komentare na web lokaciji, 16% putem online igrica; 16% putem e-pošte, 10% na stranicama za chat i 6% na web lokaciji ili aplikaciji za pronalaženje partnera.

Prema ovom istraživanju, žene su više nego ostali bile uznemiravane na stranicama društvenih mreža, dok su muškarci, posebno mlađi, bili izloženi uznemiravanju na web lokacijama za igrice na mreži.

U pogledu **identiteta počinitelja**, istraživanje PEW centra ustanovilo je da je 38% ispitanika/ca doživjelo uznemiravanje na mreži od strane nepoznate osobe, a da 29% njih nije moglo utvrditi identitet svog zlostavljača.

Sve je više istraživanja u području utvrđivanja uzroka zašto internetski prostor predstavlja takav rizik za djevojke i žene. Stručnjaci kažu da je u vezi sa pristupom Internetu veoma važno **naučiti djecu medijskoj pismenosti**. Prisutnost u mrežnim prostorima bez razumijevanja rizika koji to sa sobom nosi čini ranjive skupine još izloženijim nasilju.

Zakoni tek sustižu ovo veliko i brzo rastuće područje, a kritičari naglašavaju da je promjena politike u IT sektoru nužna. IT sektor, kojim rukovode i dominiraju muškarci, kreira politike i alate koji se ne razmatraju s aspekta rizika za sigurnost djevojaka, žena i drugih ranjivih skupina (Radna grupa UN za digitalni razvoj, 2015)³⁰.

²⁹ Online Harassment, 2014. Pew Center Research. Dostupno na: <http://www.pewinternet.org/2014/10/22/online-harassment/>
³⁰ UN Broadband Commission for Digital Development (2015) Cyber violence against women and girls: A world-wide wake-up call. Dostupno na: https://www.unwomen.org/~~/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/cyber_violence_gender%20report.pdf?v=1&d=20150924T154259

1.3 Pregled rezultata istraživanja svijesti i stavova nastavnika/ca i učenika/ca o elektroničkom seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u vezama mladih

U okviru ovog projekta provele smo istraživanje među nastavnicima/ama i učenicima/ama o stavovima, saznanju i/ili iskustvima elektroničkog rodno uvjetovanog i seksualnog nasilja u mladenačkim vezama³¹. Radi se o rijetko istraživanoj pojavi, posebno kada govorimo o oblicima elektroničkog nasilja, ali iz postojećih podataka je jasno da su mlade osobe u velikoj opasnosti od elektroničkog i drugih oblika nasilja u vezama.

U **upitniku za učenike i učenice** koristili smo dvije vrste pitanja: jedno koje se odnosilo na opću svijest o rodnim stereotipima i rodno uvjetovanom nasilju, a drugo na specifičnu situaciju, iskustvo i reakcije na njih. Istim upitnikom ispitivani su učenice/i u sve četiri države koje učestvuju u projektu – Španjolska, Mađarska, Hrvatska i Srbija, a ukupni uzorak je činilo 1139 učenika/ka (64% uzorka čine djevojka, najčešći uzrast je od 16 i 17 godina; 69% mladih je iz grada, dok su ostali iz manjeg grada ili sela).

U **upitniku za nastavnike/ce** obuhvaćene su sljedeće teme: svijest o rodnim stereotipima i rodnim ulogama u školskom okruženju, rasprostranjenost i stavovi prema rodno uvjetovanom nasilju i elektroničkom nasilju, kako škola reagira na takvo nasilje te percepcija nastavnika/ca o njihovoj ulozi, znanju o ovoj temi i potrebama. U sve četiri države uzorak je obuhvatio 1028 nastavnika/ca, kao i stručnih suradnika/ca (79% uzorka je ženskog spola, oko trećina je dobi 41-50 godina, a većina ima značajno nastavničko radno iskustvo).

Glavni nalazi istraživanja stavova i iskustava učenica i učenika

Većina mladih u sve četiri države homofobne i seksističke izjave i ponašanja vidi kao potpuno **neprihvatljive** ili smatra da takve izjave i ponašanja nisu u redu. Djevojke imaju nešto jače izražene stavove o neprihvatljivosti specifičnih nasilnih ponašanja (npr. ulazak mladića u ženske svlačionice kako bi ih fotografirali). Stupanj **svijesti** o nasilnom ponašanju najviši je među mladima u Španjolskoj.

Kada je riječ o **konkretnim oblicima ponašanja** (uznemiravanje na mreži, prijetnje, uvredljivi komentari, pritisak da se učini nešto seksualne prirode što partner/ica ne želi), u svim zemljama veliki broj (70-91%) mladih nikada **nije doživio** ove oblike elektroničkog nasilja. Također, postoji jasna razlika između oblika nasilja kojima su češće izložene djevojke u usporedbi s mladićima: **veliki broj djevojkama dobiva seksualne komentare na mreži** (57-72%). Kada je riječ o mladićima, u većem su riziku da im se prijete fizičkim nasiljem (33-55%). Seksualno uznemiravanje u vidu dobivanja neželjene fotografije nečijih intimnih dijelova tijela doživjelo je 35-53% mladih. Takve slike osobno je poslalo 12-20% mladih.

U svim zemljama **djevojke** su u većoj mjeri bile izložene seksualiziranim komentarima na mreži, ucjenama da će se objaviti njihove privatne informacije/fotografije/video snimci ako zauzvrat ne učine nešto seksualno, kao i objavljivanju fotografija/video zapisa bez pristanka, poslanih privatno nekome. U Hrvatskoj su mladići izloženi ovom posljednjem obliku elektroničkog nasilja.

³¹ Već su navedeni linkovi na kojima se mogu pročitati i preuzeti izvještaji istraživanja ili infografici sa ključnim nalazima (vidjeti fusnotu 16).

Reakcije mladih na nasilje su također bile među istraživačkim pitanjima. Što se tiče širenja nećijih fotografija intimne prirode bez pristanka (eng. Sexspreading) i seksualnog uznemiravanja, najčešći odgovor mladih, posebno djevojaka, u svim zemljama bio je da bi **prekinuli vezu**. Što se tiče **kontrole** u intimnom partnerskom odnosu, učenici/e su manje svjesni problema, posebno kada je riječ o pritisku na partnericu/a da konstantno odgovora na velik broj uzastopnih poruka (24-46% misli da je nasilno, 30-40% smatra da nije nasilno). Razmjenu lozinki problematičnom smatra većina mladih.

Također je važno naglasiti da je u svim zemljama **nivo povjerenja u nastavnike/ce vrlo nizak**. Najviši je u Španjolskoj, gdje bi se 14% mladih obratilo nastavniku/ci u koga imaju povjerenja, a u Hrvatskoj bi to učinilo manje od 10% mladih. Ovi brojevi ukazuju na dubok jaz između mladih i nastavnika/ca i osjećaj nepovjerenja izražen od strane mladih.

Prilikom mjerenja **ponašanja promatrača i njihovih stavova**, dva najčešća stava među mladima je odbacivanje nasilnih i zlostavljajućih ponašanja (24% u Mađarskoj, 60% u Španjolskoj i Srbiji i 36% u Hrvatskoj) i neki oblici tolerancije (npr. stav „Takvi su dečki“). Nešto slično odnosi se i na „osvetničku pornografiju“ – 32-62% ustalo bi protiv ovakvog ponašanja, dok 9-35% ima stav koji okrivljuje žrtve („Djevojka je, trebala bi biti opreznija“).

Kada ih se pita o savjetu koji bi dali prijateljici/prijatelju u slučaju iskustva elektroničkog nasilja, većina mladih bi seksualno ucjenjivanje ili kontrolu u vezi vidjela kao nešto problematično i opasno. Odgovori na ovo pitanje pokazuju da je porast težine nasilja razmjernan porastu potrebe mladih da reagiraju.

Glavni nalazi istraživanja stavova i saznanja nastavnica i nastavnika

Nastavnice/i su izvijestili o **rodno stereotipnim očekivanjima**, ulogama i oblicima ponašanja na veoma sličan način u sve četiri zemlje, koja uključuju očekivanja da djevojke budu mirnije u učionici, da češće obavljaju poslove čišćenja i da postižu bolji uspjeh u učenju jezika, kao i očekivanja da mladići češće obavljaju zadatke koji iziskuju fizičku snagu, da pomažu u radu s računalima i da postižu bolji uspjeh u matematici.

Kada je riječ o **rodno uvjetovanom nasilju**, nastavnice/i su svjesni da njihovi učenici/e doživljavaju različite oblike rodno uvjetovanog nasilja. Oni uglavnom ne zastupaju stavove koji krive žrtve i pokazuju određenu svijest o dinamici nasilnih veza, ali imaju i nekih **zabluda**. Da je lako prekinuti nasilnu vezu smatra 33% ispitanika/ca u Srbiji ili da su djevojke jednako nasilne kao mladići smatra 60% ispitanika/ca iz Hrvatske i Mađarske iako brojna istraživanja ukazuju na to da su one daleko češće žrtve nasilja muškaraca. Također je nastavnicima/ama bilo teško procijeniti imaju li učenici/e imaju dovoljno povjerenja u njih da im se obrate za pomoć u slučajevima nasilja kojem su izloženi u svojim intimnim vezama (27-52% bira odgovor neodlučan/a).

U svim zemljama većina nastavnika/ca (ili bar polovina njih) smatra da rodno uvjetovano nasilje **nije ozbiljan problem među učenicima/ama** u njihovim školama. U Hrvatskoj samo jedna četvrtina smatra da je nasilje u adolescentskim vezama ozbiljan problem, a skoro polovina nije sigurna.

Ipak, nastavnice/i se u svom radu **susreću sa slučajevima nasilja** u partnerskim vezama učenika/ca, tako je u Hrvatskoj 40% nastavnica/ka vidjelo ili bilo informirano o slučaju nasilja u vezi u njihovoj školi. O nasilju u vezama najviše se govori u neformalnim međusobnim razgovorima, ali ne i stručnim ili u razgovorima s roditeljima. Imaju više saznanja o nasilnim iskustvima koje su doživjele učenice, nego o istom iskustvu učenika. U Hrvatskoj i Srbiji izvijestili su da mladići pogođeni elektroničkim rodno uvjetovanim nasiljem nisu to shvaćali baš ozbiljno, a ponekad su to doživljavali kao šalu ili smiješno.

Većina nastavnika/ca smatra da njihova uloga uključuje **pomoć i rad s učenicima/ama** vezano uz temu elektroničkog seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u njihovim partnerskim vezama.

Uglavnom misle da **nemaju dovoljno znanja**: preko polovine ispitanika/ca je vlastito znanje ocijenilo kao prosječno, a značajan broj smatra da je njihovo znanje o toj temi loše. Većina **ne sudjeluje u preventivskim programima** (najmanje su uključeni nastavnici/e u Srbiji, u odnosu na Hrvatsku - 27% i Mađarsku - 29% ili Španjolsku – 42%), ali izražavaju spremnost da pomognu, kao i veliku potrebu za **dodatnim znanjima i vještinama** u ovom području.

Značajan broj nastavnica/ka **nije doživjelo da su im se učenici/e obraćali za pomoć** u situaciji nasilja u njihovim vezama. Vjerojatnije je da će djevojke tražiti pomoć, nego mladići. Ipak, ohrabruje da je većina nastavnica/ka kojima su se učenice/i obraćale za pomoć (njih dvije trećine) **znalo kako im pružiti pomoć**.

Preporuke

Imajući u vidu rezultate istraživanja, vidljivo je da postoje zajedničke preporuke i promjene koje bi se trebale dogoditi u sve četiri zemlje kada je riječ o elektroničkom seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u intimnim vezama mladih.

- Važan je sistemski i sveobuhvatni pristup ovoj temi te uspostavljanje pozitivne i sigurne školske klime/kulture.
- Programi prevencije namijenjeni mladima trebaju se uspostaviti u okviru formalnog i neformalnog obrazovanja, osigurati rodno i dobno osjetljivi mehanizmi zaštite i potpore mladima te kampanje podizanja svijesti.
- Potrebno je osigurati program formalnog i neformalnog obrazovanja za nastavnike/ce i školsko osoblje.
- Nužno je uspostavljanje i provedba postupaka, protokola i jasnih smjernica u školama o postupanju u slučajevima nasilja u vezama mladih³².

³²

Svi izvještaji o rezultatima istraživanja (u Srbiji i usporedni za sve četiri države – Mađarsku, Španjolsku, Hrvatsku i Srbiju) i grafički prikazi podataka dostupni su na: www.cesi.hr

2. EDUKACIJA I PREVENCIJA U ŠKOLSKOM OKRUŽENJU

Uvod

U ovom dijelu priručnika nastavnici/e mogu pronaći radionice koje imaju interaktivan, rodno i dobno osjetljiv pristup, korisne popratne informacije te radne listove i materijale koji su spremni za upotrebu na radionicama.

Svrha radionica u ovom Priručniku je **doprinijeti primarnoj prevenciji elektroničkog seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u intimnim vezama** putem intervencije u školi.

Teme radionica tiču se aktualnih tema i života mladih, nudeći im prostor i priliku da istraže i raspravljaju - u sigurnom okruženju - o vlastitim stavovima i rodnim stereotipima i načinima na koje su povezani s (elektroničkim) nasiljem, dok istovremeno uče o kvalitetnim i ravnopravnim odnosima.

Radionice su osmišljene sa sljedećim **ciljevima**: omogućiti mladima da razumiju društvene i rodne norme te načine na koje one oblikuju pojedinačne identitete i obrasce ponašanja; podići svijest o mitovima i vjerovanjima o romantičnoj ljubavi, osvijestiti mlade o različitim vrstama (elektroničkog) seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, kako ono utječe na njih i njihove vršnjake/inje te koje su psihološke i pravne posljedice zlostavljanja; informirati o načinima zaštite i podrške i pružanje strategija za rješavanje takvih problema, iz perspektive žrtve, počinitelja ili promatrača te osnažiti da aktivno sudjeluju u promjeni kako bi uvidjeli da posjeduju moć (na individualnoj i kolektivnoj razini) koju mogu koristiti da bi spriječili da nasilje i zlostavljanje utječu na njihov život.

Mladi tijekom odrastanja mogu doživjeti mnogo različitih oblika (elektroničkog) seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, a nastavnik/ca možda neće uvijek moći prepoznati jesu li mladi s kojima rade imali osobnih iskustava zlostavljanja. Ne postoje specifični 'znakovi' koji olakšavaju prepoznavanje doživljavaju li mladi ljudi zlostavljanje, ali presudno je imati na umu da svi oblici rodno uvjetovanog nasilja mogu imati pogubne učinke na dobrobit mlade osobe. Njegujući kulturu otvorenosti i podrške na radionicama, učenici/e će se početi osjećati sigurno i samopouzdana razgovarati o svojim brigama i iskustvima. Stoga bi svako takvo **otkrivanje iskustva nasilja trebalo shvatiti ozbiljno**.

Iskustvena i interaktivna metodologija omogućit će sudionicima/ama da uče kroz 'činjenje', a istovremeno će im pružiti priliku da međusobno surađuju i preuzmu kontrolu nad procesom učenja. Voditelji/ice radionica trebaju podržati ovaj proces fleksibilnošću i prilagođavanjem svih relevantnih aktivnosti kako bi se usredotočili na specifična pitanja kojima se mladi žele detaljnije pozabaviti.

Svaka se radionica uglavnom sastoji od **interaktivnih aktivnosti** koje se predlažu za postizanje više učenja temeljenog na iskustvu, a aktivnosti potiču aktivno sudjelovanje i, ako je moguće, bilo bi poželjno da učenici/e sjede na stolicama u krugu, bez stolova ispred sebe.

Radionice su strukturirane su na sljedeći način: kratki uvod, ciljevi, ishodi učenja, trajanje, materijali i priprema, opis provedbe korak po korak, napomene za nastavnike/ce, odnosno voditelje/ice radionica.

Dodatak 1 sadrži radne listove i materijale za provedbu radionica.

Nastavnik/ca može odabrane aktivnosti prilagoditi svom osobnom stilu, kao i dinamici svake grupe učenika/ca. Autorice se nadaju da će primjeri i resursi navedeni u ovom priručniku nadahnuti nastavnike/ce da razvijaju daljnje aktivnosti i dijele ih sa svojim kolegama/icama i drugim školama.

TEME RADIONICA:

2.1 Rodne norme i društveno kondicioniranje: „Demaskiranje muževnosti i ženstvenosti“

Radionica 1. Rodna kutija - Kodeksi muževnosti i ženstvenosti

2.2 Nasilje u adolescentskim vezama - rodni odnosi moći, seksualnost, romantična ljubav i kvalitetne veze

Radionica 2. Romantična ljubav, kvalitetne i nasilne veze

2.3 Elektroničko seksualno nasilje

Radionica 3: Kontrola i nasilje putem interneta u partnerskom odnosu

2.4 Pasivno promatranje i zauzimanje za druge

Radionica 4: Zauzimanje stava: strategije intervencije

2.1 Rodne norme i društveno kondicioniranje: „Demaskiranje muževnosti i ženstvenosti“

Rađamo se u „rodnoj kutiji“, a uspostavljeno društveno kondicioniranje (uvjetovanje) i nepisana pravila puna ideala i vjerovanja uče nas kako se uklopiti u sustav koji ima vrlo jasne skupove muževnih i ženstvenih pravila, uloga i ponašanja.

Od malih nogu učimo što znači biti muškarac ili žena i kako se ponašati muževno ili ženstveno. Svoj identitet učimo iz niza pravila koja diktiraju naš izgled, vrijednosti i ponašanje. Radi se o cjeloživotnom procesu koji počinje danom rođenja i nikad ne prestaje.

„Većinu naših stavova i vjerovanja o spolu i seksualnom nasilju stječemo načinom socijalizacije - odnosno načinom na koji nas uče kako se ponašati u društvu. Socijalizacija potiče izravne i neizravne oblike ugnjetavanja. Socijalizacijom svaki pojedinac stječe karakterne crte i uči vještine, vrijednosti i stavove koji se smatraju primjerenima za jednu ili više uloga koje bi prema očekivanjima trebao preuzeti. Proces socijalizacije obuhvaća brojne aspekte života: obitelj, školu, zajednicu, vjeru i politiku.

Proces socijalizacije sastoji se od i drugih kulturnih faktora, uključujući televiziju i druge medije, norme društvene etikete itd.“³³

„U našem društvu, počevši od ranog djetinjstva, i žene i muškarci uče rodne uloge i norme koje često potiču podređenost žena i osoba čiji rodni identitet i rodno izražavanje nije u skladu s pripisanim spolom. Odobravanje je često uvjetovano izražavanjem određenih rodni osobina - postupanjem na načine koji se očekuju od muškaraca odnosno žena“³⁴

Svi mi živimo i doživljavamo „unutarnji“ i „vanjski“ svijet i socijalizacija obilježava svaki naš korak od rođenja. Istovremeno smo i kolektiv i pojedinac/pojedinka, te ono što nas socijalizacija uči usvajamo kao „svoje“. Često nam je zbog toga teško znati tko smo zaista, a što nam je nametnuto. Društveni proces postajanja „rodno uvjetovanim“ stvara situaciju u kojoj naši svakodnevni izbori postaju tako normalizirani da više i ne mislimo da bi nam mogli biti nametnuti.

Naše svakodnevno znanje određeno je osjećajem vrijednosti, normi, uloga i načina ponašanja usmjerenih društvenom okruženju unutar kojeg smo u interakcijama³⁵. Uglavnom ne zastajemo da bi razmislili o svom normaliziranom ponašanju i ne pomišljamo da bismo se mogli ponašati drukčije i biti drukčiji. Ponašamo se i živimo onako kako su nam pokazali.

Socijalizacija je snažna sila koja ima snažan stisak na pojedinca/ku, što znači da je kolektivna sila koja ljudima daje malo prostora za razumijevanje svijeta iz drukčije perspektive.

Međutim, **postoji opće shvaćanje da ljudi imaju moć razmatrati, oblikovati i graditi vlastite identitete**. Posebice mladi svojim stilom, popularnom kulturom i vlastitim mrežama u mnogim su kontekstima povećali autonomiju u pogledu načina na koji se predstavljaju i žive u svojim tijelima. Stoga moramo promotriti socijalizaciju i vidjeti kako nas stalno „kvari“ unaprijed utvrđenim društvenim rodnim uvjetovanjem i kako nam nameće pravila o tome kako biti muškarac ili žena te podriva sposobnost pojedinca za drukčije izbore. Fokus stoga nije toliko na tome koliko proces socijalizacije ograničava i tlači, nego na aktiviranju moći u osobama za donošenje drukčijih izbora.

³³ Colorado Coalition Against Sexual Assault. (2011.). Sexual assault advocacy and crisis line training guide. Denver, CO: autor.

³⁴ Colorado Coalition Against Sexual Assault. (2011.). Sexual assault advocacy and crisis line training guide. Denver, CO: autor.

³⁵ <http://www.eycb.coe.int/gendermatters/>

Radionica 1: Rodna kutija

Ciljevi:

Istražiti socijalizirane rodne uloge i način na koji na nas utječu općeprihvaćene slike, ideali i vjerovanja.

Ishodi učenja:

Učenici/e će bolje razumjeti i usvojiti kritičan pogled na rodnu socijalizaciju i rodne uloge, kako smo stekli znanje o našim vrijednostima i o nama samima i tko smo kao muškarac ili žena u našoj potpunoj raznolikosti.

Trajanje: 45 min

Potrebni materijali i radni listovi:

Radni list 1.1: Kolaž s prikazima muškaraca

Radni list 1.2: Kolaž s prikazima žena

Radni list 1.3: Ženska rodna kutija

Radni list 1.4: Muška rodna kutija

Radni list 1.5: Ali to je samo šala

Prezentacijska ploča

Priprema:

Možete upotrijebiti radne listove 1.1 i 1.2 s kolažom koji smo pripremili ili možete proći kroz slike iz reklama, društvenih medija, itd. i prikupiti one koje upadljivo prenose poruke o tome kako bi muškarci i žene „trebali“ izgledati i ponašati se te od njih izraditi vlastiti kolaž.

Reference:

Aktivnost prilagođena iz sljedećih izvora:

<http://www.makeitworkcampaign.org/wp-content/uploads/2016/02/Gender-Box.pdf>

Colorado Coalition Against Sexual Assault. (2011.). Sexual assault advocacy and crisis line training guide. Denver, CO: autor

Rodna kutija: predloženi proces korak po korak

PRVI KORAK:

Uvod u aktivnost

1. Predstavite aktivnost objasnivši im da nas od rođenja preplavljaju porukama, slikama, idealima i vjerovanjima o tome što znači „biti muškarac“ ili „biti žena“.
2. Objasnite im da dolazimo na svijet i nismo „slobodni“ biti tko jesmo, nego nas stalno informiraju o tome tko bismo trebali biti. To zovemo „rodnom kutijom“.
3. „Rodna kutija“ obuhvaća sve vidove ljudskog života. Kako biste trebali izgledati, na koji način misliti, govoriti, kretati se i postupati kako biste bili prihvaćeni prema društvenim normama.
4. Zamolite ih da na trenutak razmisle o različitim porukama koje su tijekom života oblikovale njihovu ideju o tome što je „pravi muškarac“ ili „prava žena“. Poruke koje dobivamo u životu dolaze iz niza raznih izvora: roditelji, braća i sestre, drugi članovi obitelji, prijatelji, učitelji, vjerski vođe, društveni mediji i mediji općenito (filmovi, časopisi, televizijske emisije, video igre, internetske stranice, glazba, itd.) i još puno toga.

- Istaknite da je važno prepoznati da smo pod utjecajem svega što nas okružuje - čak i kad toga nismo svjesni. To je koncept socijalizacije. Socijalizacija se odnosi na to kako svatko od nas uči o drugima i nama samima u kontekstu našeg društva. Razumijevanje sebe stječemo na temelju vlastite percepcije svih ostalih.
- Socijalizacija se događa svuda oko nas svaki dan, ali svijest o njezinim posljedicama jedan je od načina na koji možemo promijeniti stupanj do kojeg utječe na sve nas.
- Objasnite sudionicima/ama da je ovo interaktivna vježba u kojoj se od njih traži iskreno mišljenje o načinima na koje nas društvo definira.

DRUGI KORAK:

Interaktivni grupni rad na temu „Kako se ponašati kao muškarac“

- Preporučamo da radite u velikoj grupi kao cjelini
- Ako imate projektor možete im pokazati kolaž iz radnog lista 1.1 sastavljen od prikaza muškaraca u reklamama i na društvenim medijima. Možete pripremiti i primjerke na papiru, za slučaj kvara elektroničkih uređaja. U tom slučaju podijelite te primjerke grupama.
- Započnite uvidom u značenje izraza „ponašati se kao muškarac“. Pripremite prezentacijsku ploču/flipchart s „muškom kutijom“. **Nacrtajte kvadrat i nazovite ga „muška kutija“.**

„Muška rodna kutija“

Kako biste bili pravi muškarac, društvo kaže da morate biti (neki od mogućih odgovora):

grub snažan agresivan

kontrolirati ne pokazivati slabost ni bol

seksualno iskusan dominantan

- Recite sudionicima/ama da pogledaju kolaž i navedu kako su muškarci prikazani, njihov fizički izgled, ponašanje, itd. Zamolite ih da podijele s ostalima poruke koje dobivaju od obitelji, prijatelja i drugih ljudi oko sebe.

Pitanja:

Kako su prikazani na fotografijama? Opišite njihov izgled i fizičke karakteristike.

Koje poruke ove slike projiciraju o njihovim osobinama i karakteru?

Kako bi se oni trebali ponašati? Opišite ih pridjevima.

Općenito, prema vašim vlastitim iskustvima i uzimajući u obzir što ste čuli (od roditelja, vršnjaka, prijatelja, u medijima, u školi, itd.), koje različite uloge muškarci preuzimaju u životu? Imaju li položaj autoriteta? Koja im je uloga u vlastitim obiteljima?

Koje bi osjećaje trebao imati „pravi muškarac“? Kako izražavaju osjećaje?

Kakvo se seksualno ponašanje od njih očekuje?

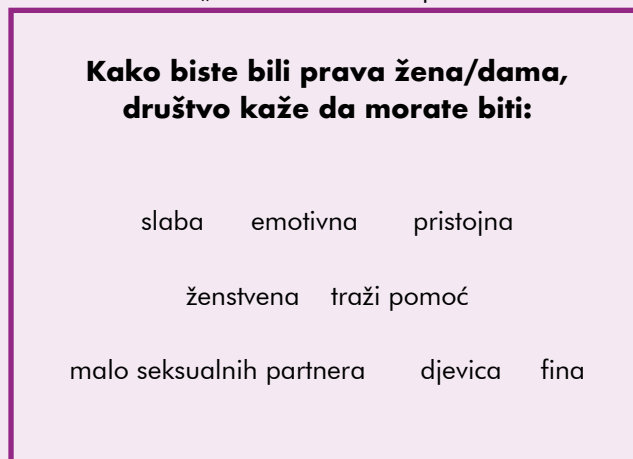
- Objasnite im da se ovom vježbom nastoji promatrati stereotipe, a ne pojedinačno ponašanje. Kako bi muškarci „trebali“ postupati, što ih čini popularnima i „pravim muškarcima“?
- Usmjeravajte raspravu i **zapišite attribute o kojima ste raspravljali u „mušku kutiju“ na prezentacijskoj ploči.**

TREĆI KORAK:

Interaktivni grupni rad na temu „Kako se ponašati kao žena“

1. Sad odradite istu vježbu sa „ženskom kutijom“ i promotrite što znači „ponašati se kao žena“. Pripremite „žensku kutiju“ na prezentacijskoj ploči. **Samo nacrtajte kvadrat i nazovite ga „ženska kutija“.**
2. Ako imate projektor možete im pokazati kolaž iz radnog lista 1.2 sastavljen od prikaza žena u reklamama i na društvenim medijima. Možete pripremiti i primjerke na papiru, za slučaj kvara elektroničkih uređaja. U tom slučaju podijelite te primjerke učenicima/ama.

„Ženska rodna kutija“

3. Recite sudionicima/ama da pogledaju kolaž i navedu kako su žene prikazane, njihov fizički izgled, ponašanje, itd. Zamolite ih da podijele s ostalima poruke koje dobivaju od obitelji, prijatelja i drugih ljudi oko sebe.

Pitanja:

Kako su prikazane na fotografijama? Opišite njihov izgled i fizičke karakteristike.

Koje poruke ove slike projiciraju o njihovim osobinama i karakteru?

Kako bi se trebale ponašati? Opišite ih pridjevima.

Općenito, prema vašim vlastitim iskustvima i uzimajući u obzir što ste čuli (od roditelja, vršnjaka, prijatelja, u medijima, u školi, itd.), koje različite uloge žene preuzimaju u životu? Imaju li položaj autoriteta? Koja im je uloga u vlastitim obiteljima?

Koje bi osjećaje trebala imati „prava žena? Kako izražavaju osjećaje?

Kakvo se seksualno ponašanje od njih očekuje?

4. Podsjetite ih da se radi o očekivanjima koje društvo ima od žena, odnosno stereotipima a ne o pojedinačnom ponašanju.
5. Usmjeravajte raspravu i prikupljajte odgovore i **zapišite attribute o kojima ste raspravljali u „žensku kutiju“ na prezentacijskoj ploči.**

Napomene

Ova je kutija metafora onoga što znači biti muškarac/žena. Okruženi smo društvenim „zidovima“ i „granicama“ koje utječu na naše ponašanje. Ti zidovi osiguravaju da muškarci i žene postupaju u skladu s rodnim ulogama koje im je društvo propisalo.

Unutar kutije predstavlja predodžbu društva o tome kakvi bi muškarci/žene trebali biti ili kako se ponašati. Mi zatim utjelovljujemo te atribute i kvalitete koje čine „pravog muškarca“ ili „pravu ženu“ i živimo ih kao da su naši vlastiti.

Our body is a walking 'gender box'.

Mogući muški atributi su:

Kako bi se muškarci trebali razlikovati od žena?

- snažniji, grublji, kontroliraju, itd.

Koje bi osjećaje „pravi muškarac“ trebao imati?

- bijes, superiornost, samopouzdanje, itd.

Kako „pravi muškarci“ izražavaju osjećaje?

- vikanje, tuča, tišina, itd.

Kakvo bi trebalo biti seksualno ponašanje „pravih muškaraca“?

- agresivno, dominantno prema ženama, kontroliranje, itd.

Mogući ženski atributi su:

Kako bi se žene trebale razlikovati od muškaraca?

- finije, slabije, češće tračaju, mekše, itd.

Kakve bi osjećaje trebala imati „prava žena“?

- strah, emotivnost, niska razina samopouzdanja, nesigurnost, itd.

Kako „prave žene“ izražavaju osjećaje?

- plač, vrištanje, histerija, itd.

Kakvo bi trebalo biti seksualno ponašanje „pravih žena“?

- slijediti muškarca, imati malo seksualnih partnera, biti pasivna, skromna ili rezervirana, biti provokativna i seksi, privlačiti muškarce, itd.

Izuzetno je važno istaknuti da su poruke koje žene dobivaju u pogledu seksualnosti vrlo kontroverzne i da prenose dvostruke standarde, npr. moraju biti „svetice“ i istovremeno „lake“ i „promiskuitetne“. Štoga od toga izaberu, kritizira ih se.

Razmišljanja i pitanja

Na sljedećim linkovima možete naći nekoliko videa koje možete koristiti na radionici:

Video na temu rodni stereotipa nastao u okviru projekta Mogu reći neću:

<https://youtu.be/aHPMflbIEL4>

Video Rodni stereotipi i obrazovanje koji je izradio Europski institut za rodnu ravnopravnost (titlove možete podesiti na hrvatski jezik):

<https://youtu.be/nrZ21nD9l-0>

Video s dječakom i djevojčicom (Španjolska):

<https://www.youtube.com/watch?v=CP-CXCsSTmU>

Možete razredu postaviti sljedeća pitanja i usmjeravati ih u razmišljanjima:

- Gdje učimo ove rodne norme?
- Kad ih počinjemo učiti?
- Tko nas uči tim normama?
- Primjećujemo li ove stavove kod naših roditelja?
- Koje razlike uočavate u načinima ponašanja koja se očekuju od žena i muškaraca?
- Što ako se djevojčica ili dječak ponašaju na način koji je izvan rodne kutije? Što im se događa?
- Kako se prema njima ponašaju njihove obitelji, vršnjaci i zajednica ako izgledaju ili se ponašaju drukčije od očekivanja?
- Što se, nasuprot tome, događa osobama koji se prilagode i naizgled uklapaju? Što nas drži u kutiji?

Sve zapišite na prezentacijskoj ploči /flipchartu.

Pokažite im radni list 1.3 „Ženska rodna kutija“ i 1.4 „Muška rodna kutija“ i pružite im podršku u razumijevanju kako nas **kazne i nagrade** drže u kutiji i kako vjerujemo da to i jesmo budući da to utjelovljujemo.

- Postoji li sustav „nagrada“ i „kazni“? Kako taj sustav utječe na naše izbore?
- Čega se bojite kad izađete iz kutije?
- Koliko je žena i muškaraca ovdje u razredu unutar kutije cijelo vrijeme?
- Ako žena ostaje u kutiji, ostaje li sigurna? Jesu li žene unutar kutije ikad silovane ili zlostavljane od svojih partnera? (Da) Što to govori o prijedlogu da bi žene trebale ostati unutar kutije? Donosi li im to stvarno sigurnost ili moć?
- Što se događa muškarcima, izbjegnu li nazivanje pogrdnim imenima ili uznemiravanje ako ostanu u kutiji?
- Kako te kutije doprinose postojanju nasilja u braku i seksualnom nasilju?
- Daje li jedna kutija ima više moći ili snažniji položaj u našem društvu?

Napomene

Podržite učenike/ce u razmišljanju o slikama, idealima i vjerovanjima koja nam se svakodnevno nameću.

Razgovarajte o očekivanjima i mitovima unutar obje rodne kutije, kao i o proturječijima, poput toga da se od žena očekuje „čednost“, ali i provokativnost i seksualno iskustvo, itd.

Razgovarajte o tome kako primjenjujemo kazne i nagrade ako se netko ne uklapa u rodnu kutiju.

NAGRADE: Poštovanje, čuvenost, popularnost, utjecaj, više prilika, sloboda od zlostavljanja, itd.

KAZNE I OMALOVAŽAVANJE: Maltretiranje, izoliranje, ruganje, glasine, diskriminacija, nazivanje pogrdnim imenima, fizičko nasilje, uznemiravanje, zlostavljanje, ignoriranje, silovanje, loša reputacija, ubojstvo, itd.

Kazne se primjenjuju ako muškarci ili žene iskoraknu izvan kutije i ponašaju se drukčije od dopuštenog društvenim kodeksom. To se fizički i emotivno događa osobama koje postupaju na način koji nije u skladu s karakteristikama navedenima unutar rodne kutije. Koriste se za vršenje pritiska na muškarce i žene, na njihovo zadržavanje „unutar kutije“.

Objasnite im da je npr. nazivanje pogrdnim imenima socijalizacijska taktika kojom se šalje poruka drugima da je to što čine ili kako se ponašaju pogrešno. Na taj način utječemo jedni na druge u vezi načina na koje bismo se „trebali“ ponašati.

Razmislite zajedno s njima o tome što znače te nagrade i kako nam se zapravo komuniciraju. Što znači biti popularan, ako popularnost znači podvrgavanje sebe određenim ponašanjima koja čak mogu biti i nanošenje štete samom sebi, itd.?

Moguće teme koje facilitator/ica otvara u razgovoru:

- Muškarci koji ostaju unutar kutije općenito su (iako ne uvijek) sigurni od uznemiravanja koje se događa izvan kutije.
- Žene koje ostaju unutar kutije nisu „sigurne“, kao što im je obećano, nego ih se zlostavlja jednako često kao i žene izvan kutije - jedina prednost im je to što im društvo češće vjeruje nego ženama izvan kutije.
- Muškarce koji napuste kutiju optužuje se da su „ženskasti“ ili „gay“
- Žene koje napuste kutiju stalno se ispituju i guraju natrag u kutiju. Zašto nemaš djece? Tako dobro izgledaš, zašto nemaš partnera? Nešto sigurno nije u redu s tobom ako ne možeš naći partnera, itd.
- Muškarci koji su izvan kutije mogu se agresivno osvećivati i time se vratiti u kutiju.

Razlike između spola i roda:

U slučaju potrebe ili ako Vam se postavi pitanje, možete razredu objasniti razliku između spola i roda.

Spol je klasifikacija pojedinaca na temelju biološkog statusa najčešće izvedenog na temelju značajki poput kromosoma, razina hormona, spolnih organa i drugih fizičkih karakteristika.

Rod je društveno konstruirana razlika među spolovima i odnosi se na društveno konstruirane uloge, ponašanja, aktivnosti, atribute koje određeno društvo smatra prikladnim/poželjnim za muškarce i žene.

Rodne uloge odnose se na različite ideje, očekivanja i norme vezane uz stavove, izgled, ponašanje koje pojedina kultura/društvo pripisuje i zahtjeva od osoba muškog i ženskog spola i uče se kroz proces socijalizacije.

Stereotipne rodne uloge doprinose normalizaciji zlostavljanja i nasilja u svakodnevnim interakcijama a dovode i do isključivanja osoba neheteroseksualnog identiteta.

Rodni stereotipi: generalizirana uvjerenja o tipičnim karakteristikama žena ili muškaraca, bilo fizičkih bilo psihičkih, koje tu grupu opisuju i određuju. Neki od primjera rodni stereotipa vezanih za muški spol karakteriziraju muškarce kao agresivnije, bezosjećajnije, neovisnije, objektivnije, dominantnije i aktivnije dok se žene karakterizira kao pasivne, osjetljivije, pričljivije, nježne, osjećajne, brižljive i požrtvovne.

Rodna ravnopravnost:

Rodna ravnopravnost znači da su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ekonomskog, društvenog, kulturnog i političkog razvoja i ostvarenih rezultata. Podrazumijeva da su interesi, potrebe i prioriteti žena i muškaraca uzeti u obzir, prepoznajući raznolikost različitih grupa, te jednako društveno vrednovanje sličnosti i razlika muškaraca i žena, kao i njihovih uloga.

Iako se rodna ravnopravnost odnosi primarno na koncept jednakih prava, termin se često upotrebljava u širem smislu rodne jednakosti i podrazumijeva kako formalnu, tako i stvarnu društvenu jednakost.

Rodno uvjetovano nasilje: Pojam rodno uvjetovano nasilje može se koristiti da bi se opisao bilo koji oblik nasilja – fizičkog, seksualnog, psihološkog, ekonomskog ili sociokulturalnog – koje ima negativan učinak na fizičko ili mentalno zdravlje, razvoj i identitet osobe, koje je posljedica rodno uzrokovane nejednakosti, i usmjereno je protiv osobe zbog roda te osobe, rodnog identiteta ili rodnog izražavanja ili koje nerazmjerno utječe na osobe određenog spola. Rodno uvjetovano nasilje može pogađati i muškarce i žene, no puno češće su žrtve djevojke i žene, pa se stoga pojam rodno uvjetovanog nasilja često pojednostavljuje na „nasilje protiv žena“ (Vijeće Europe, 2009). U svakom slučaju, rodno uvjetovano nasilje predstavlja ozbiljnu prepreku postizanju jednakosti žena i muškaraca i predstavlja kršenje ljudskih prava.

Nasilje u partnerskim vezama: Obrazac napadačkih i kontrolirajućih ponašanja koje jedna osoba koristi protiv druge, kako bi stekla, ili zadržala moć u odnosu. Osoba koja zlostavlja se namjerno ponaša tako da uzrokuje strah, degradaciju i ponižavanje druge osobe. Zlostavljanje može biti fizičko, seksualno, emocionalno i psihološko.

Zaključak radionice

Za zaključno razmišljanje pokažite im radni list 1.5 „Ali to je samo šala“ i objasnite da svaka vrsta nepoštivanja, uvredljivog ponašanja ili objektivizacije doprinosi zlostavljanju i nasilju.

2.2 Nasilje u adolescentskim vezama - rodno uvjetovani odnosi moći, seksualnost, romantična ljubav i kvalitetne veze

Unatoč značajnom broju slučajeva rodno uvjetovanog nasilja i seksualnog uznemiravanja među mladima, vrlo malo djevojaka prijavljuje takve incidente nadležnim tijelima. Puno se radi na edukaciji i podizanju svijesti o rizicima i pravima te načinu na koji se može poticati njihovo prijavljivanje. Međutim, više ispitivanja pokazuje da se ne radi o nepoznavanju rizika i osobnih prava, nego na podizanju svijesti o načinu na koji prijavljivati, budući da postoje šire kulturne prakse u pozadini koje predstavljaju zapreku. Pitanje nije toliko zašto, posebice, djevojke ne prijavljuju nasilje i kako ih pridobiti na prijavljivanje, nego kako nasilje nastaje, kako se održava i normalizira među mladima, zbog čega se ne smatra nečim što treba prijaviti, jer je standardizirano i „normalno“ ponašanje.

Mladi se socijaliziraju u kulturu koja normalizira i često potiče mušku snagu i agresiju, posebice u kontekstu heteroseksualnih odnosa. **Heteroseksualno nasilje** doživljava se kao uobičajeno, kao i žensko trpljenje tog nasilja. Ženska seksualnost često se ne uzima kao sama za sebe i muškarci mogu u svakom trenutku prodrijeti u nju. Agresija je dio muževnosti.

Danas je, sve više, naš seksualni identitet postao dominantan faktor u definiranju našeg cjelokupnog identiteta. Muška seksualnost je, baš poput ženske, neobjektivna i vezana uz prikaze i stereotipe koji, na primjer, ne dopuštaju heteroseksualnim muškarcima osjećajnost. Pri ulasku u pubertet mnogi mladići osjećaju da moraju zatomiti svoju osjećajnost i prilagoditi se takvoj slici muške seksualnosti koja im ne dopušta osjećajnost, jer je osjećajnost seksualizirana i povezuje se s homoseksualnošću.

Većina mladića, na primjer, počinje se ulaskom u adolescenciju udaljavati od drugih muškaraca i njihovi fizički kontakti postaju grubo i nasilni ili povezani isključivo kroz sportske aktivnosti ili opijanje, budući da nježni osjećaji prema drugim muškarcima lišeni ikakvog seksualnog zanimanja nisu dio dominantne slike onoga što bi muškarac trebao biti.

Društvene seksualne skripte stječu se i prakticiraju kroz adolescenciju te usmjeravaju odnose među pojedincima/kama i seksualne interakcije kroz dominantne diskurse koji obuhvaćaju temeljna kulturna vjerovanja o rodu i spolu. Shvaćanje da „muškarci ne mogu kontrolirati seksualnu želju“, veza između „romantičnosti i agresije“, kako ju prikazuje većina holivudskih filmova i romantičnih serija, „dodirivanje i hvatanje“ uobičajena su ponašanja, pri čemu je seksualno uznemiravanje „normalan adolescentski ritual“, posljedica čega je smatranje seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja „normalnim“ ili tek „čudnim“ ili poput „flerta“ i „zadirivanja“. Te tendencije pokreću diskurs kojim se žene postavljaju u položaj i u kojem na uznemiravanje odgovaraju nizom manevara poput izbjegavanja i odvrćanja pažnje kako bi se zaštitile od tog normaliziranog muškog ponašanja³⁶.

³⁶ Heather R. Hlavka (2014.)

Seksualna želja i pristanak djevojaka podređeni su muškoj želji i seks se često shvaća kao nešto što se radi ženama, dok se djelovanje žena svodi na „čuvanje“ u smislu da se bez pristanka „ne smije djelovati na objekt“. Seksualno uznemiravanje nema jasan profil žrtve/počinitelja ili pasivne/aktivne strane, jer se događa u okruženju rodno uvjetovane moći i seksa, što sve više dovodi do okrivljavanja žrtve ako djevojke nisu u stanju uspješno izmanevrirati normalizirano seksualno uznemiravanje od strane muškaraca.

Pritom je seksualna reputacija izuzetno važna za djevojke i mlade žene, a strah od obilježavanja i društvenog ponižavanja često je prepreka prijavljivanju takvog ponašanja. Za djevojke je velik pritisak kontrola vlastite seksualnosti i seksualne reputacije budući da među vršnjacima stječu kulturni kapital ako su željene i tražene, ali ne i ako su seksualno aktivne.

Dominantne seksualne skripte kulturno dostupne djevojčicama i djevojkama isključuju seksualno djelovanje, osjećaj vlastite vrijednosti, vjerovanje vlastitim osjećajima i tjelesni integritet te predstavlja djevojke kao pasivne primateljice muške seksualnosti s potrebom za neželjenom muškom željom³⁷.

Pored toga, imamo tendenciju pretvarati se da su seks i seksualnost nešto „tamo negdje“ što mladi trebaju otkriti, kao da postoje izvan nas i da ih treba naučiti poput vožnje automobila. Pritom su seks i seksualnost svedeni na puko fizičko funkcioniranje, bilo za užitak ili reprodukciju.

Seksualizirano društvo jača odvajanje od vlastitog tijela i od drugih (kroz razne oblike objektivizacije) i pruža platformu za nasilne društvene skripte lišene ljubavi koje preuzimaju i određuju ponašanja. Ono otvara vrata prihvaćanju reducirane verzije ljubavi, kojom se potiče određena vrsta seksualnosti temeljene na zlostavljanju, poniženju, nasilju, degradaciji tijela općenito, a ženskog tijela posebice.³⁸

Na temelju tog shvaćanja, radionica podržavaju mlade u izgradnji odnosa sa svojim tijelom i samima sobom i učenju da se intimni odnosi ne odnose samo na seksualiziranu tjelesnu funkciju, zaštitu i sigurnost nego i na poštivanje i ljubav i da su seks i seksualnost dio takve ljubavlju prožete interakcije u kvalitetnoj vezi.

³⁷

³⁸ Ibid
INDERA (2016.) Sexual Health, Healthy Body, Healthy Relationships Education

Radionica 2: Romantična ljubav, kvalitetne i nasilne veze

Ciljevi:

- Osvijestiti kako mitovi o romantičnoj ljubavi koje usvajamo kroz socijalizaciju prikazuju nasilne veze kao uobičajene, te o znakovima upozorenja.
- Definirati značajke kvalitetne, štetne i nasilne veze, te prepoznati znakove upozorenja.

Ishodi učenja:

- Učenici/e će kritički razmišljati o tome što zovemo ljubavlju i romantikom.
- Bolje shvaćanje različitih oblika nasilja te njegov utjecaj na žrtvu nasilja.
- Razmišljanje i o vlastitim pravima i pravima partnera/ice u vezi te učenje i kako tražiti od partnera/ice da poštuje ta prava.

Vrijeme: 45 min

Potreban materijal / radni listovi:

Radni list 2.1. Princ na bijelom konju

Radni list 2.2. Priče – barometar nasilja

Radni list 2.3. Oblici nasilja

Radni list 2.4. Kvalitetne veze – prava i obveze

Ploča s papirom ili bijela ploča, dovoljno prostora za kretanje.

Priprema:

- Pročitajte povezane članke u našem časopisu za mlade True2YOU o nasilju u intimnim odnosima, različitim oblicima nasilja itd.
- Radni list 2.1, primjerak radnog lista 2.2. za facilitatora/icu i primjerak radnih listova 2.3. i 2.4. za sudionike/ce.

Literatura:

Aktivnost je prilagođena iz sljedećih izvora:

http://nane.hu/wp-content/uploads/2016/03/0308_beszelj_velem_web-1.pdf

NANE Women's Rights Association (2016) Beszélj velem, Gyerekek és fiatalok a párkapcsolati erőszak ellen. Budimpešta.

<http://nane.hu/wp-content/uploads/2016/04/szivdobbanas.pdf>

NANE Women's Rights Association (2016) Szívdobbanás: Párkapcsolat erőszak nélkül. Stuttgart.

<https://www.loveisrespect.org/wp-content/uploads/2016/01/Relationship-Rights.pdf>

Break the Cycle, National Domestic Violence Hotline. (2017).

PRVI KORAK

Uvod u aktivnost

Zamolite sudionike/ce da razmisle o riječi „romantika“. Što im pada na pamet, što zovemo romantikom i što se u društvu smatra romantičnim postupcima? Pitajte zašto misle da su takvi postupci i ponašanja romantični.

DRUGI KORAK

Princ na bijelom konju

Nakon toga, projicirajte na platno/zid priču tako da ju svi/sve mogu vidjeti ili podijelite sudionicima/ama tekst „Princ na bijelom konju“. Nastavnik/ca može glasno pročitati priču ili podijeliti uloge učenicima/ama tako da jedna osoba preuzme ulogu Tvrtka, a druga ulogu Lane.

Nakon što ste pročitali priču započnite diskusiju u cijeloj grupi ili podijelite sudionike/ce u manje grupe i zamolite ih da rasprave o sljedećim pitanjima:

- Što misle o kraju priče?
- Što misle o Tvrtkovom ponašanju?
- Što misle o Laninim osjećajima?
- Kako bi se osjećali na Laninom mjestu?
- Je li priča bila romantična?
- Misle li da je prihvatljivo imati takva očekivanja od druge strane u romantičnoj vezi?

Ako su učenici/e radili u malim grupama (10 minuta), zamolite predstavnice/ke malih grupa da podijele odgovore na pitanja o kojima su raspravljali. Ako su rasprave u malim grupama bile slične, nakon što prva mala grupa podijeli svoje odgovore, ostale grupe mogu samo nadodati neke nove argumente i točke njihove rasprave, nije potrebno da se ponavljaju.

Napomene

Priča „Princ na bijelom konju“ pokazuje manipulativne taktike zlostavljača utemeljene na romantičnim idejama društva te kako zlostavljač pokušava zadobiti moć nad drugom osobom i odvojiti je od drugih ljudi s kojima ima odnos, čime dobiva potpunu moć nad tom osobom.

Društvo smatra „ljubav na prvi pogled“ romantičnom, smatra da je romantično ako netko želi provesti svaki slobodan trenutak s vama i trebate biti zahvalni na tome. Iako na početku veze može biti normalno da netko neprestano želi biti s drugom osobom, važno je i dati prostora drugoj osobi i biti sretan/a ako se osoba druži i provodi vrijeme s drugim ljudima. Iako je moguće da se netko nekome doista sviđa na prvi pogled, nemoguće je zavoljeti nekoga dok ga/je ne poznajete. Važno je poznavati nekoga prije nego što se obvezemo.

U ovoj je vježbi važno razgovarati o tome koje su Tvrtkove namjere kada se ponaša tako prema Lani kao u razgovorima te zašto Lana tako reagira na njegovo ponašanje, ali i istaknuti činjenicu i da se može dogoditi da budemo ljubomorni. Važno je kako se nosimo s tim osjećajima i odrediti koristimo li se njima da kontroliramo druge ili se pokušavamo konstruktivno nositi s njima tako da ne prekoračimo granice drugih ljudi i ne povrijedimo njihova temeljna prava.

TREĆI KORAK

Romantični mitovi i znakovi upozorenja za nasilnu vezu

Razgovarajte o aktivnosti sa sudionicima/ama vodeći se sljedećim pitanjima:

- Zašto, po vašem mišljenju, smatramo ta ponašanja romantičnima?
- Očekujemo li jednaka ponašanja od dečki i djevojaka u romantičnim vezama?
- Koja su to ponašanja koja mogu biti znakovi upozorenja i ukazuju da bi veza mogla biti štetna?
- Postoje li neka ponašanja koja ste smatrali romantičnima, a sada ih ne biste svrstali u tu kategoriju?

Napomene

Možete pomoći skupinama primjerima znakova upozorenja:

- Promjene raspoloženja. Ljubav je uvijek burna, ako ste zaljubljeni, normalno je da se ponašate nepredvidivo u vezi.
- Izolacija. Ako je netko doista zaljubljen, normalno je da se ljuti ako druga osoba ne želi provoditi svaki trenutak s njim/njom.

Važno je naglasiti da je romantika povezana s „rodnim okvirima“ u koje je društvo svrstalo muškarce i žene. Na primjer:

- dečki moraju napraviti prvi korak, a djevojke moraju čekati da ih dečki pozovu van
- dečki moraju biti glavni u vezi, a djevojke moraju biti poslušne.

Možete navesti primjere iz Disneyjevih crtanih filmova (Ljepotica i zvijer, Uspavana ljepotica). Kakvu nam sliku o romantici i romantičnim vezama te o rodnim ulogama oni nameću?

Važno je i zajedno otkriti ponašanja i postupke u intimnim vezama koja mogu biti doista lijepa i romantična, a da nisu povezana s kontroliranjem i nasilnim ponašanjem. Tako će mladi shvatiti kako mogu biti romantični, a da pritom ne guše drugu osobu.

Ravnopravne/kvalitetne i nasilne veze

ČETVRTI KORAK

Predstavite aktivnost tako da objasnite da ponekad nije jednostavno pronaći definiciju nasilja u vezi. Gdje počinje? Koje oblike ima? Kako znamo ponaša li se partner/ica prema nama kao prema ravnopravnoj osobi, poštuje li nas i naše potrebe? Pokušat ćemo pronaći odgovore na ta pitanja.

Barometar nasilja

Ovisno o situaciji, raspoloživom prostoru ovu je aktivnost moguće provesti na različite načine.

A)

Da bismo započeli razgovor o nasilnom ponašanju u vezi, pročitat ćemo priču o različitim parovima. Zamolite ih da zamisle crtu koja prolazi kroz prostoriju. Njihov će zadatak biti pronaći mjesto na toj crti u skladu s onim što misle o opisanoj vezi.

Jedan kraj crte znači „To je kvalitetna veza“, a drugi kraj znači „To je nasilna veza“.

Na sredinu crte mogu stati oni koji misle ovako: „Nisam siguran/a i trebam više informacija da odlučim“. Nakon što čuju priču svi trebaju za sebe odlučiti gdje će stati na crti.

B)

Da bismo započeli razgovor o nasilnom ponašanju u vezi, pročitat ćemo priču o različitim parovima. Podijelite im post-it papiriće, a moguće je da zapisuju brojeve u bilježnicu ili na papire. Njihov će zadatak biti izabrati broj na skali od 1 do 5 u skladu s onim što misle o opisanoj vezi.

Broj 5 znači „To je kvalitetna veza“, a broj 1 znači „To je nasilna veza“.

Broj tri znači : „Nisam siguran/a i trebam više informacija da odlučim“.

Nakon što čuju priču svi trebaju za sebe odlučiti na skali od 1 do 5 je li veza kvalitetna ili nasilna, te pokazati ostatku grupe i facilitatoru/ici koji su broj zapisali.

1. Naglasite da za vježbu nije važno odabrati pravu stranu, nego razgovarati o temi koja ponekad može biti zbilja složena. Pitat ćemo ih da kažu što misle kako bismo znali zašto su odabrali određeno mjesto. U redu je i ako se ne slažemo s drugima ili se čak predomislamo tijekom razgovora i pomaknemo na drugi dio crte.
2. Pročitajte priče s radnog lista 2.2. jednu po jednu.
U svakom krugu zamolite dvije ili tri osobe da kažu što misle. Prozovite ljude koji su međusobno udaljeni, odnosno one koji su izabrali brojeve 1 ili 5.

Sljedeća vam pitanja mogu poslužiti u vođenju razgovora:

- Kakvo nasilno ponašanje prepoznajete u priči?
- Kako je iskusiti to u vezi, koje posljedice može imati?
- (Prva priča) Je li ljubomora u ovoj vezi na zdravoj razini? Kako znate da je zdrava?
- (Prva priča) Kako tehnologija utječe na tu situaciju?
- (Druga priča) Je li teško razgovarati o seksu u ranoj fazi veze?
- (Druga priča) Biste li drukčije razmišljali o ovoj situaciji da su uloge zamijenjene?
- (Treća priča) Kako različite plaće ili društveni statusi mogu utjecati na vezu?
- (Treća priča) Imaju li žene i muškarci točno određene uloge u vezi?
- (Četvrta priča) Mislite li da su svađe dio svih veza?
- (Četvrta priča) Mislite li da je važna tema svađe?

PETI KORAK

Drugi dio: Različiti oblici nasilja

- Zamolite skupinu da izvuku sve vrste i oblike nasilja koji su se pojavili u pričama. Kojih se drugih oblika nasilja mogu sjetiti?
- Podijelite radni list 3.2. i objasnite da, kako bismo shvatili prirodu nasilja, najčešće trebamo razlikovati tih šest oblika nasilja. Recite im da su u nasilnim vezama prisutni različiti oblici nasilja i pozovite da prouče Kotač moći i kontrole u časopisu za mlade True 2 You.

Napomene

Povreda ili zlostavljanje?

Postoji razlika između štetne i nasilne veze.

Ponekad čak i u kvalitetnim vezama povrijedimo partnera/icu. Ponekad kažemo ili učinimo nešto što povrijedi drugu osobu jer smo umorni i frustrirani ili kao rezultat lošeg ponašanja kojem smo svjedočili u djetinjstvu. U kvalitetnim su vezama takve povrede rijetke i partneri bi trebali moći razmisliti o svojem ponašanju i iskreno razgovarati o njima. Zlostavljanje znači da se povrede događaju češće ili postaju ozbiljnije, da jedna osoba pokazuje silu, da su povrede sve učestalije i teže, a druga osoba ima sve manje utjecaja na vezu i počinje se osjećati sve slabije.

Znakovi:

- Jednosmjerno. Jedna je osoba uvijek povrijeđena, pokušava kontrolirati drugu osobu i dominirati njome.
- Cikličko. Poslije vrijeđanja i fizičkog nasilja dolaze isprike, izjave ljubavi ili lažna obećanja. Jedno se vrijeme čini da je sve u redu, ali nasilna osoba u vezi postaje sve nervoznija i bjesnija te, prije ili poslije, ponovno pukne i počne se nasilno ponašati.
- Eskalacija. U vezama mogu postojati različiti oblici nasilja. Najčešće zlostavljanje na početku nije teško fizičko nasilje, nego ima druge oblike: verbalne uvrede, kontrola i izolacija. Nakon što zlostavljač zadobije psihološku moć nad drugom osobom, oblici nasilja mogu eskalirati. Slično je ispiranju mozga: ljudi koji su uplašeni i koje je netko uvjerio da su nesposobni, bezvrijedni i mali boje se zauzeti se za sebe i promijeniti svoju situaciju, koliko god loša ona bila.

Zbog jednosmjernog i cikličkog nasilja te eskalacije žrtve prolaze kroz sljedeće: izolacija, samoća, zbunjenost, nemoć, samookrivljavanje, poniženje i strah. Zbog tih osjećaja možda nemaju snage ostaviti partnere.

Ostali su razlozi za ostanak s nasilnim partnerima: financijska ovisnost, ljubav, odanost i žaljenje prema nasilniku u vezi, nada, poricanje, osjećaj odgovornosti i vjerovanje u strogo određene rodne uloge.

Tko može biti žrtva i počinitelj?

Nasilje u vezi nije osobni, nego društveni problem.

Žrtve nasilja uglavnom vjeruju da je njihov slučaj jedinstven, ali to je problem koji se javlja u cijelom društvu i ukorijenjen je u tradicionalnim rodnim ulogama i društvenoj nejednakosti muškaraca i žena.

Istraživanjima je dokazano da su djevojke i žene najčešće žrtve nasilja, a dječaci i muškarci najčešće su nasilni. Svi mogu biti žrtve, ne postojimo „mi“ ili „oni“. Utječe na ljude svih dobi, porijekla i seksualne orijentacije.

ŠESTI KORAK

Moja prava u ravnopravnoj, kvalitetnoj vezi

1. Na kraju im podijelite radni list 2.4. i zamolite ih da pročitaju popis prava koja bi svi trebali imati u ravnopravnim i kvalitetnim vezama.
2. Ako imate vremena zamolite nekoliko učenica/ka da kažu koje je pravo za njih najvažnije. Onda ih zamolite da se pokušaju dosjetiti što to pravo može značiti za drugu osobu u vezi. Mogu li navesti primjer ponašanja kojim bi oni pokazali da poštuju to pravo te što trebaju ili ne trebaju raditi?

Napomene

- Nema tajnog recepta za kvalitetne veze jer su svi ljudi i sve veze drukčiji. No moguće je vidjeti je li veza temeljena na ravnopravnosti, bez nasilja. Ako je veza, bilo da je ona poslovna, obiteljska ili romantična, temeljena na ravnopravnosti, ako u njoj nema nasilja, ona bi trebala pružati sigurnost, a unutarnji bi se sukobi trebali jednostavno rješavati.
- U kvalitetnoj vezi partneri surađuju na uklanjanju mogućih napetosti i sprečavaju svađe dok provode vrijeme zajedno, a svakodnevne obveze raduju i ispunjavaju obje strane.
- Ako osjetite da vaš partner dovodi u pitanje vaša prava i osjećaje, ruga vam se zbog vaših želja i potreba ili ih zanemaruje, gotovo sigurno tu vezu ne trebate održavati.

2.3 Elektroničko seksualno nasilje

Istraživanje o elektroničkom seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju još je u ranoj fazi i vrlo je malo dostupnih podataka. Podaci koji postoje ukazuju da je u Europi 9 milijuna djevojčica doživjelo neku vrstu elektroničkog nasilja do navršениh 15 godina.

U izvještajima o elektroničkom nasilju³⁹ naglašava se da elektroničko uhođenje od strane (bivšeg) partnera slijedi iste obrasce kao i uhođenje u stvarnom svijetu i stoga se radi o nasilju intimnog partnera omogućenom tehnologijom. Normalizacija nasilja u intimnim partnerskim vezama sve više postaje norma.

Istraživanja jasno pokazuju da internet omogućuje nasilno ponašanje i da dodatno osnažuje negativne i štetne stereotipe djevojčica i žena, kao i negativna poimanja muževnosti⁴⁰. Istraživanje je pokazalo da je kod nekih adolescenata zabrinjavajuće visoka razina prihvaćanja zlostavljanja u vezama i da zlostavljanje često opravdavaju postupcima žrtve⁴¹, što se događa i u intimnom partnerskom nasilju među odraslima.

Sprječavanje rodno uvjetovanog nasilja u partnerskim vezama važno je jer može imati dalekosežne negativne posljedice, budući da odrasli često ne percipiraju mladenačke veze kao važne i mladi mogu osjećati pritisak da se u vezi ponašaju na određeni način⁴². Pored toga, spojevi i romantika su teme koje dominiraju među mladima na društvenim mrežama⁴³.

Ispitivanje EU Kids Online 2020 Study⁴⁴ provedeno u 19 država u vezi s rizičnim ponašanjem mladih na internetu i traženjem podrške pokazuje da omjer djece koja prijavljuju negativno iskustvo na internetu raste s dobi, pri čemu je u većini država malo ili nimalo rodnih razlika. Među djecom koja su izjavila da su imala negativno iskustvo na internetu, većina je izjavila da se dogodilo nekoliko puta, ali ne često. Broj djece koja su prijavila da nikome nisu rekla za svoja negativna iskustva u rasponu je od 4% (Francuska) do 30% (Estonija).

Među mladima u dobi od 12 do 16 godina postotak onih koji su dobivali poruke seksualnog sadržaja u prošloj godini bio je u rasponu od 8% (Italija) do 39% (Belgija), a takvo iskustvo je imalo 30% mladih u Hrvatskoj.

Podaci prikupljeni u izvještaju Europskog ženskog lobija (EWL, 2017: 5–7) pokazuju da je širom svijeta 27 puta veća vjerojatnost internetskog uznemiravanja žena. Pored jasnog nerazmjera između žena i muškaraca (u dobi od 18 do 24) u pogledu rizika od internetskog nasilja, žene su u većini među žrtvama najtežih oblika nasilja, poput uhođenja i seksualnog uznemiravanja. Postoji potreba temeljitijeg istraživanja fenomena internetskog nasilja nad ženama i djevojčicama, a brojevi iz izvještaja pokazuju da ono prevladava. Posljedice se ne razlikuju od posljedica uznemiravanja, maltretiranja i uhođenja u stvarnom životu i među njima su stresni poremećaji, trauma, tjeskoba, poremećaji spavanja, depresija i fizička bol (EWL, 2017: 17–18).

Radionica je osmišljena s namjerom podizanja svijesti o temi elektroničkog seksualnog nasilja i pružanja podrške mladima s procjenom sigurnosti radi sprječavanja mogućih štetnih posljedica.

³⁹ Uključujući EIGE izvještaj "Cyber violence against women and girls" 2017., dostupno na: <https://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/cyber-violence-against-women-and-girls> i European Women's Lobby Report Her Net Her Rights, dostupno na: https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/hernetherrights_report_2017_for_web.pdf

⁴⁰ European Union Agency for Fundamental Rights, Violence against women: an EU-wide survey, 2014., dostupno na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf, EIGE izvještaj "Cyber violence against women and girls", 2017., dostupno na: <https://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/cyber-violence-against-women-and-girls> i European Women's Lobby Report Her Net Her Rights, dostupno na: https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/hernetherrights_report_2017_for_web.pdf

⁴¹ Against Violence and Abuse: A teacher's guide to violence and abuse, dostupno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/506524/teen-abuse-teachers-guide.pdf

⁴² https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/506524/teen-abuse-teachers-guide.pdf

⁴³ Lenhart, A., Madden, M. (2007.), Social Networking Websites and Teens: An Overview, Pew Internet „American Life Project, dostupno na: <http://www.pewinternet.org/2007/01/07/social-networking-websites-and-teens/>

⁴⁴ <http://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/eu-kids-online/reports/EU-Kids-Online-2020-March2020.pdf>

Radionica 3: Kontrola i nasilje putem interneta u partnerskom odnosu

Ciljevi:

Osvijestiti načine kontrole i nasilja putem interneta u partnerskim odnosima mladih i potaknuti mlade da pokažu podršku za one koji su doživjeli takvo nasilje.

Ishodi učenja:

Učenici/e prepoznaju različite oblike kontrole i nasilja putem interneta u partnerskom odnosu mladih i informirani gdje mogu dobiti podršku u tim slučajevima.

Učenici/e su razvili kritički stava prema takvom ponašanju.

Razumiju potrebe osoba koje su doživjele nasilje, i svjesni su potrebe za suprotstavljanjem kontroliranju/nasilju u partnerskom odnosu.

Vrijeme: 90 min

Potreban materijal / radni listovi:

Radni list 3.1. Prva situacija

Radni list 3.2. Druga situacija

Radni list 3.3. Treća situacija

Radni list 3.4. Vrste elektroničkog nasilja – spajanje pojmova i definicija

Ploča s papirom ili bijela ploča, flomasteri, samoljepljiva traka, prazni listovi papira, samoljepljivi papirići, škare.

Priprema:

- Ispišite jedan primjerak radnih listova 3.1., 3.2. i 3.3., ispišite primjerke radnog lista 3.4. (izrežite i pomiješajte), treba pripremiti ovisno o broju sudionika/ca.

Literatura:

Aktivnost je prilagođena iz sljedećih izvora:

Mogu da neću – Ljubav nije nasilje Program radionica za mlade (Engl. Program for workshops with youth) Autonomous Women's Center

Love is respect (loveisrespect.org) Healthy Relationship – High School Educators Toolkit

<https://www.loveisrespect.org/wp-content/uploads/2016/08/highschool-educators-toolkit.pdf>

Kontrola i nasilje putem interneta u odnosu: predloženi proces korak po korak

PRVI KORAK

Uvod u aktivnost

- Na početku objasnite da se radi o elektroničkoj komunikaciji, posebice s osobom s kojom smo u vezi, da ona može imati dobre i loše strane te raspravite o sljedećim pitanjima sa sudionicima/ama (postavljajte pitanja jedno po jedno, ili usmeno ili ih napišite na ploču s papirom) i 10 minuta razgovarajte o sljedećim pitanjima s njima:

- Smatrate li ljude na svojim društvenim mrežama pravim prijateljima ili ljudima koje dobro poznajete?
- Jeste li ikada objavili tuđu fotografiju na internetu bez pristanka te osobe?
- Jeste li ikad primili poruku ili sliku koja vas je uznemirila?
- Biste li rekli nekome da primite neželjenu poruku ili sliku?

STEP TWO:

Interaktivni skupni rad na „Situacije kontrole i nasilja putem interneta“ (35 min.)

1. Podijelite grupu na tri manje grupe koje će uključiti i dečke i djevojke.
2. Podijelite jedan primjerak radnog lista 3.1. prvoj skupini, jedan primjerak radnog lista 3.2. drugoj skupini i jedan primjerak radnog lista 3.3. trećoj skupini. Zamolite sudionike/ce da pročitaju opise različitih situacija i da odgovore na povezana pitanja. Dajte im 10 minuta za taj zadatak.
3. Neka predstavnik/ica svake grupe objasni situaciju svoje grupe i glavne točke njihove rasprave, posebno one oko kojih su se uglavnom složili kao grupa ili one gdje je bilo najviše razlika u mišljenju (sve skupine trebale bi dobiti oko pet minuta za to). Nakon što sve grupe predstave svoju situaciju i zaključke, pitajte ostale sudionike/ce da komentiraju ili postavite pitanja.
4. Nakon što sve grupe iznesu svoje zaključke, nastavite raspravu (oko 10 minuta) sa svim sudionicima/ama tako da im postavite sljedeća pitanja:
 - Je li u redu ako osoba s kojom ste u vezi podijeli vaše fotografije bez vašeg znanja? Zašto? Zašto ne?
 - Što mislite o ljudima koji prijete objavom fotografija ako djevojka ne spava s njima? Što mislite, zašto to rade?
 - Je li u redu da nekome partner/ica određuje što smije ili ne smije raditi na društvenim mrežama?
 - Je li žrtva kriva ako doživi takvo ponašanje?
 - Mislite li da bi netko trebao slati svoje fotografije bez odjeće samo zato što svi drugi to rade?

U zaključku objasnite da sve tri situacije predstavljaju negativno i štetno ponašanje na internetu. Objasnite da svi mogu postati žrtvama takvog ponašanja i da su to sve znakovi kontrole i zlostavljanja u vezi. Istaknite da nitko ne bi trebao biti prisiljen/prisiljena činiti nešto na internetu ako im to nije ugodno. Istaknite da ono što se događa na internetu ostavlja stvarne posljedice na uključene osobe. Objasnite da u takvim situacijama ne treba šutjeti jer će se tako štetno ponašanje nastaviti. Korisno je i razgovarati s odraslom osobom ili nastavnikom/icom.

Kratka stanka ako je sudionici/e trebaju

Napravite stanku od pet minuta, za odlazak na toalet, ali i za istezanje ili kratku vježbu disanja.

TREĆI KORAK

Interactive Group work: Definition matching

1. Objasnite da situacije o kojima smo govorili prikazuju različite oblike kontrole i nasilja putem interneta u odnosu te da postoje drugi oblici elektroničkog nasilja. Objasnite da će sudionici/e saznati koje su različite vrste elektroničkog nasilja tako da spoje određene pojmove s njihovim definicijama.
2. Zamolite učenike/ce da se vrate u manje skupine i podijelite svim skupinama radni list 3.4. s pojmovima i definicijama. Dajte im 5 – 10 minuta za taj zadatak. Zamolite članove različitih skupina da pročitaju pojmove i definicije, a vi kao facilitator/ica zapišite pojmove na ploču ili ploču s papirom. Pitajte koje su se vrste negativnog ponašanja na internetu dogodile u trima situacijama o kojima ste razgovarali.

3. Nastavite razgovor.
 - Pitajte sudionike misle li da je elektroničko nasilje opasno ili ne i zašto.
 - Pitajte što bi mogle biti posljedice različitih vrsta elektroničkog nasilja.
 - Pitajte misle li da takvo nasilje drukčije utječe na dječake nego na djevojčice i zašto.
 - Pitajte komu bi se obratili kada bi bili izloženi elektroničkom nasilju.

ČETVRTI KORAK

Pojedinačni rad na „Poruci osobi koja je doživjela nasilje putem interneta“

1. Pitajte sudionike radionice što bi rekli osobi koju netko kontrolira ili koja trpi elektroničko nasilje. Pitajte sudionike što bi rekli osobi izloženoj nasilju ili kontroli.
2. Zamolite sudionike u radionici da osmisle poruku koju bi poslali osobi koja trpi kontrolu i nasilje putem interneta. Pitajte ih što bi rekli prijatelju/prijateljici kojoj se to događa. Podijelite im papire i kažite da nacrtaju oblačić / mjehurić kao u stripu za poruke i dajte sudionicima/ama pet minuta da dovrše poruke.
3. Kada sudionici/e završe, mogu zalijepiti poruke na ploču ili papir na ploči.
4. Facilitator treba pročitati nekoliko poruka i istaknuti da žrtva nije kriva te da izražavanjem podrške pomažemo osobi da shvati da nije sama te je potičemo da traži pomoć, ali i da mi, kao promatrači, pokazujemo da to ponašanje nije prihvatljivo.

Napomene

Da biste mogli provesti ovu radionicu tijekom nastavnog sata (45 minuta), možete prvi i drugi korak napraviti tijekom jednog sata, a treći i četvrti korak tijekom drugog sata.

Tijekom provedbe aktivnosti, važno je naglasiti sljedeće i vratiti se na to, posebno u slučaju rodno-stereotipnih mišljenja, okrivljavanja žrtve, itd.:

- žrtva nije kriva za nasilje koje trpi
- počinitelj/ica je kriv/a za nasilje (uvijek može odlučiti da neće biti nasilan/a)
- i djevojčice i dječaci izloženi su elektroničkom nasilju, ali djevojčice doživljavaju ozbiljnije oblike (npr. seksualno uznemiravanje)
- utjecaj može biti ozbiljan, može utjecati na osobe mentalno i fizički, ali zbog društva je ozbiljnije za djevojčice (npr. dijeljenje fotografija bez odjeće)
- izbjegavanje interneta ili šutnja o problemu nisu rješenje, razgovor s odraslima može pomoći, a postoje i posebne organizacije koje se bave tim problemom.

Možete podijeliti i sljedeće informacije sa sudionicima/ama i razgovarati o njima:

Opći podaci o kontroli i nasilju putem interneta u partnerskom odnosu (izvor: www.loveisrespect.org)

Digitalno zlostavljanje u vezi upotreba je tehnologije, kao što su tekstualne poruke i društvene mreže, za uznemiravanje, zlostavljanje, uhođenje ili zastrašivanje partnera/ice. Često je to ponašanje oblik verbalnog ili emocionalnog zlostavljanja putem interneta.

Sexting (slanje seksualno eksplicitnih poruka): Čak i ako vjerujete da će samo vaš/a partner/ica vidjeti slike, ne možete biti sigurni da nikad neće završiti na mobilnom telefonu druge osobe ili na internetu. Razmislite o tome da igrate na sigurno i odlučite da nećete slati neprimjerene fotografije i odmah ih izbrišite. To se odnosi i na web-kamere i slanje brzih poruka. Ne zaboravite, nikada ne morate raditi ništa što vam nije ugodno, koliko vas god partneri nagovarali. Slanje seksualno eksplicitnih poruka može imati i pravne posljedice. Fotografije ili videozapisi osobe mlađe od 18 godina mogu se smatrati dječjom pornografijom, a ona je uvijek nezakonita. Čak i ako je osoba svojevolumeno poslala sliku, primatelj ipak može imati mnogo problema.

Možda ste žrtvom elektroničkog zlostavljanja ako primjećujete sljedeća ponašanja kod partnera/ice:

- Govori vam s kim smijete, a s kim ne smijete biti prijatelji na Facebooku i drugim mrežama.
- Šalje vam e-poštu, poruke na Facebooku, tвитove, privatne poruke ili druge poruke putem interneta s negativnim porukama, uvredama, čak i prijepnkama.
- Neprestano vas nadzire na stranicama kao što su Facebook, Twitter, Foursquare i druge.
- Omalovažava vas u svojim statusima.
- Šalje vam eksplicitne slike iako ih ne tražite i/ili traži da pošaljete svoje.
- Tjera vas da šaljete eksplicitne videozapise ili tekstualne poruke.
- Krade vaše lozinke ili vas tjera da ih podijelite s njim/njom.
- Neprestano vam šalje poruke i osjećate se kao da ne smijete ostaviti mobitel jer se bojite da će vas kazniti.
- Često pregledava vaš mobitel, slike, poruke i izlazne pozive.
- Označava vas na neprimjerenim slikama na mrežama Instagram, Tumblr i sl.
- Nadzire vas s pomoću bilo kakve tehnologije (kao što su špijunski softver ili GPS u automobilu ili na mobitelu).

Znakovi upozorenja za nasilje u vezi, pogledajte radionicu 4, radni list 4.2.

Postavljanje granica u elektroničkoj komunikaciji u vezi:

- U redu je ako isključite mobilni telefon. Imate pravo biti sami i provoditi vrijeme s prijateljima i obitelji bez straha od ljutnje partnera/ice.
- Ne morate slati nikakve slike ni izjave koje vam nije ugodno slati, posebno fotografije potpuno ili djelomično bez odjeće.
- Nemate kontrolu nad elektroničkim porukama kada ih pošaljete partneru/ici. Može ih proslijediti, pa nemojte slati ništa što ne želite da drugi vide.
- Ne morate dijeliti lozinke ni s kim. Dijeljenje lozinke nije znak ljubavi i povjerenja u vezi već oblik kontrole!
- Pregledajte postavke privatnosti. Na društvenim mrežama, kao što je Facebook, korisnici mogu upravljati načinom dijeljenja podataka te time tko im može pristupiti. One se mogu prilagoditi i nalaze se u odjeljku za privatnost na stranici. Imajte na umu da za registraciju za neke aplikacije morate promijeniti postavke privatnosti.
- Pazite kada se prijavljujete s pomoću servisa Facebook Places i Foursquare. Ako je partner/ica nasilan/a, opasno je dati mu/joj do znanja gdje ste. Osim toga, uvijek pitajte prijatelje prije nego što objavite gdje se nalazite. Nikada ne znate trebaju li oni sakriti svoju lokaciju.

Kako pomoći prijateljici/prijatelju:

- Nemojte se ustručavati obratiti se prijatelju/ici za kojeg/koju vjerujete da treba pomoć. Recite im da se brinete za njega/nju i da želite pomoći.
- Pokažite podršku i strpljivo slušajte. Dajte mu/joj do znanja da suosjećate i da podržavate njegove/njezine odluke.
- Pomozite mu/joj da shvati da nasilje nije „normalno“ i da NIJE kriv/a za to.
- Svi zaslužuju biti u kvalitetnoj vezi bez nasilja.
- Usredotočite se na prijatelja/icu, a ne na nasilne partnere. Čak i ako odluči ostati u vezi, važno je da zna da može razgovarati o tome s vama.
- Usmjerite prijatelja/icu na organizacije u zajednici u kojima može potražiti informacije i savjet.
- Ako prekine nasilnu vezu, i dalje mu/joj pružite podršku.
- Nemojte kontaktirati s osobom koja ih je zlostavljala ni objavljivati negativne stvari o toj osobi na internetu. Time ćete samo pogoršati situaciju za prijatelja/icu.
- Čak i ako mislite da ne možete ništa napraviti, ne zaboravite da i samom podrškom i brigom već činite mnogo.

Zaključak radionice

Na kraju možete pozvati sudionike/ce radionice da posjete mrežnu stranicu projekta i iz časopisa za mlade nauče više o suprotstavljanju kontroli i nasilju putem interneta u partnerskim odnosima.

2.4 Uloga promatrača/promatračica

Svi smo mi cijelo vrijeme promatrači/ice. Stalno svjedočimo događajima koji se odvijaju oko nas. Ponekad prepoznamo da su neki događaji problematični. Kad se to dogodi, odlučujemo učiniti ili reći nešto ili ga naprosto ignorirati i pustiti da se odvija.

Promatrač/promatračica je osoba koja je svjesna ili sumnja da se nekoga zlostavlja ali nije izravno uključena u događaj. Svjedočenje nasilju može biti osobno ili u digitalnom obliku, npr. na društvenim medijima, internetskim stranicama, u tekstualnim porukama, igricama i aplikacijama.

Promatrač/ica može imati različite uloge:

- vanjski promatrači/ice (*outsiders*) svjedoče nasilju, ali drže se podalje i ne uključuju se
- branitelji/ice (*defenders*) pomažu interveniranjem ako dođe do nasilja ili pružaju podršku žrtvi
- poticatelji/ice (*reinforcers*) pružaju podršku počiniteljima ili nasilnom ponašanju i pritom se smiju, potiču ili navijaju tijekom incidenta ili nakon njega
- pomagači/ice (*assistants*) pomažu počiniteljima i uključuju se.

Svi vjerojatno smatramo da je važno zaustaviti rodno uvjetovano nasilje i zlostavljanje. Međutim, ljudi rijetko interveniraju, a posebice na internetu. Dok stotine osoba pročita agresivnu ili seksističku objavu ili zahtjev za pomoć, malo ljudi na njih zaista odgovori. Efekt promatrača nam govori da je uzrok tome što svatko od nas pretpostavlja da će netko drugi uskočiti. Budući da ne znamo tko još gleda, ne znamo ni jesu li drugi već reagirali. Ponekad adolescenti/ce koji svjedoče nasilju nisu sigurni koja je njihova uloga i što mogu učiniti u toj situaciji. Međutim, promatrači/ice imaju potencijal unijeti pozitivnu razliku u pojedinoj situaciji, a posebice za mladu osobu koju se zlostavlja.

Ova radionica usmjerene je na pomoć učenicima/ama u razvoju svijesti i vještina potrebnih kako bi umjesto pasivnih promatrača/ica postali proaktivni pomagači/ce, tzv. *upstanders* koji se zauzimaju za druge kad uoče seksualno i rodno uvjetovano nasilje. Dok su neki oblici djelovanja promatrača/ica namijenjeni interveniranju u stvarnim nasilnim incidentima, većina intervencija usmjerena je na promjenu pojedinačnih i vršnjačkih stavova i ponašanja. Za učenike/ice je važno razumjeti kako rodno uvjetovano nasilje šteti njima samima i drugima, naučiti kakva je uloga promatrača/ica te steći stavove i vještine potrebne kako bi se odgovorno zauzeli za druge kako u stvarnom tako i u elektroničkom seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju.

Radionica 4: Zauzimanje stava – strategije intervencije

Ciljevi:

Podignuti razinu svijesti o odgovornosti učenika/ca kao promatrača i ohrabriranje učenika/ca da se umiješaju kada svjedoče nasilju u intimnim partnerskim vezama.

Ishodi učenja:

Učenici/e razumiju ulogu promatrača/ica u slučajevima seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, uključujući elektroničko nasilje.

Razvijen kritički odnos i razmišljanje prema seksističkim kulturnim normama koje često uzrokuju rodno uvjetovano nasilje.

Stechene vještine i znanje za sigurnu i učinkovitu intervenciju te volja za sigurnu intervenciju.

Vrijeme: 45 min

Potreban materijal / radni listovi:

Radni list 4.1. Prva situacija

Radni list 4.2. Druga situacija

Radni list 4.3. Treća situacija

Radni list 4.4. Četvrta situacija

Listić 4.1. Kako pomoći prijatelju/ici koja/i trpi nasilje

Listić 4.2. Kako pomoći prijatelju koji je počinitelj nasilja*

Navedeni tekstovi mogu se pronaći i u časopisu za mlade Tru2You

Ploča s papirom ili bijela ploča, flomasteri, samoljepljiva traka, prazni listovi papira, kemijske olovke.

Literatura:

Aktivnosti su prilagođene iz sljedećih izvora:

Quabbin Mediation i Ervin Staub: Training Active Bystanders: A Curriculum for Schools and Community http://people.umass.edu/estaub/TAB_curricuulum.pdf

Tsirigoti, A., Petroulaki, K. & Ntinapogias, A. (2015). Master Package "GEAR against IPV". Booklet III: Teacher's Manual. (Rev. ed.). and Booklet IV: Students' Activities Book (Rev. ed.). Athens: European Anti-Violence Network.

PRVI KORAK

Uvod u aktivnost

1. Na početku aktivnosti recite da radionica treba pomoći učenicima/ama da razmisle kako se umiješati kada svjedoče nasilju.
2. Jedan od najboljih načina zaboravljanja na brige i strahove zbog kojih šutimo pripremiti je nekoliko strategija za pomaganje kada svjedočimo nasilnom činu. Tako ne morate toliko razmišljati što učiniti, trebate li to učiniti, kada, itd.
3. Sada ćemo napraviti vježbu u kojoj ćete početi smišljati učinkovite strategije intervencije.

DRUGI KORAK

Interaktivni skupni rad

1. Podijelite skupinu u četiri manje grupe mladića i djevojaka.
2. Ako odlučite raditi na manje od četiri scenarija, podijelite grupu učenika/ca u manje skupine jednake broju scenarija na kojima ćete raditi.
3. Podijelite jedan primjerak radnog lista 4.1. prvoj skupini, jedan primjerak radnog lista 4.2. drugoj skupini, jedan primjerak radnog lista 4.3. trećoj skupini te jedan primjerak radnog lista 4.4. četvrtoj skupini.
4. Zamolite ih da pročitaju opise različitih situacija i pokušaju zamisliti da se nalaze u tim situacijama. Zatim im recite da rasprave o situaciji unutar skupine i zapišu što bi učinili. Recite im da zamisle da poznaju ljude iz scenarija, ali da im nisu bliski prijatelji. Dajte im 10 minuta da odgovore na dodatna pitanja.
5. Dok skupine raspravljaju o scenarijima, možete hodati po prostoriji, promatrati i moderirati po potrebi. Kada vrijeme istekne, ponovno okupite sve u jednu skupinu i zamolite učenike/ce iz svake skupine (ili po jednu osobu iz svake skupine) da izlože ono o čemu su raspravljali. U aktivnosti se trebaju usredotočiti na sastavljanje popisa konkretnih strategija intervencije koje svi mogu primijeniti, ne samo u slučajevima sličnim onome o kojem su raspravljali nego u raznim situacijama.
6. Dok razgovarate o strategijama koje su skupine osmislile, zapišite ih na ploču s papirom. Sudionici/e će vjerojatno opisati mnogo strategija navedenih u „Popisu strategija“, koje su obuhvaćene i „očekivanim ishodima“. „Popis strategija“ može vam poslužiti kao vodič uz koji ćete lakše rasporediti njihove prijedloge i dodati popisu nove prijedloge koje učenici/e ponude. Na kraju možete ih potaknuti da rasprave o strategijama koje nisu sami spomenuli, opišu ih te ih pitati za razloge zbog kojih se nisu sjetili upisati te strategije na svoje popise. Ako ih prihvate, možete ih dodati na popis.
7. Naglasite sljedeće:
 - Nasilje NIKAD nije ispravan odgovor na nasilje, raspravite o svim nasilnim odgovorima.
 - To je složena situacija i teško je suočiti se s osobom koja zlostavlja ženu ili mladu djevojku.
 - Možete li zamisliti kako biste se osjećali da ste žrtva u ovim scenarijima, a da nitko nije ništa poduzeo? Daljnja rasprava:
 - Da ste u nasilnoj vezi, kamo biste otišli i/ili komu biste se obratili za pomoć?
 - Da je netko od vaših prijatelja u nasilnoj vezi, što biste učinili? Što biste rekli toj prijateljici/prijatelju?
 - Da je netko od vaših prijatelja nasilan/a prema svojoj partnerici/partneru, što biste učinili? Što biste rekli mu/joj rekli?
 - Na kraju aktivnosti pitajte učenike/ce kako možemo promijeniti ovu situaciju.
8. Zaključite aktivnost ovakvim riječima:

„Svi ste osmislili sjajne popise strategija za suočavanje s nasiljem koje drugi trpe, bilo da se radi o govoru podrške, stavovima ili postupcima. Nadam se da ste sada spremniji zauzeti se protiv nasilja kada to bude potrebno. Ne zaboravite, bit će vam lakše u takvim situacijama što se češće zauzimate protiv nasilja. Još jedan savjet prije kraja: ne očekujte čuda ni čudesne rezultate svojih intervencija. Nema savršene intervencije, promjene se ne događaju odmah. Što se nas tiče, sama je intervencija već uspjeh. Svaki put kada se zauzmemo protiv nasilja, činimo svijet sigurnijim, suzbijamo nasilje. Iako nije jednostavno umiješati se, moramo to učiniti.“

Nije jednostavno suočiti se s nekim tko je nasilan ili tko omalovažava drugu osobu jer to može biti opasno, neugodno (ako vam se drugi smiju ili vas ne shvate ozbiljno) i može uzrokovati strah od gubitka prijateljice/prijatelja. Sigurnost uvijek treba biti na prvom mjestu kada se suočavamo s nasilnom osobom, važno je izbjeći upuštanje u nasilje s tom osobom. Osim toga, ne smijemo dopustiti da žrtva dobije dojam da je bespomoćna i da treba zaštitnika. No s druge strane, šutnjom odajemo dojam da odobravamo ili čak potičemo nasilno ponašanje. Kada odlučujemo hoćemo li se umiješati, najvažnije je uzeti u obzir vlastitu sigurnost.

Ako vam se čini da niste sigurni ili da bi nasilnik mogao postati još agresivniji, može biti bolje zanemariti komentar ili postupak i pronaći način da se suočimo s njim poslije. Ipak, to što se brinemo kako će druga osoba reagirati nije izlika za stajanje po strani. Iako ste svjesni svojih strahova, ne trebate im se prepustiti. Baš suprotno, tako ih možete kontrolirati kako vas ne bi paralizirali kada se trebate zauzeti za nekoga.

Napomene:

U aktivnosti sa strategijama intervencije mladi će ljudi početi razvijati promišljene i strateške načine zauzimanja protiv nasilja. Kada govorimo o zauzimanju protiv nasilja, iznimno je važno da ljudima damo do znanja da se ozbiljno brinemo za njihovu sigurnost. No nije dobro previše vremena posvetiti strahu i opasnostima zbog intervencije. Tako ćemo moguće pomagače/ice uplašiti i neće nam pomoći. Uvijek se vratite na pozitivnu poruku, da možemo prevladati strahove i naći načina da poduzmemo nešto, pazite i da ne potičete mlade na opasno ponašanje.

Budući da u ovoj aktivnosti tražimo od učenika/ca da se umiješaju u situacije u kojima najčešće šute, možda će postojati otpor smišljanju strategija. Ponekad učenici/e neće htjeti smišljati strategije jer se ne bi umiješali da se nađu u takvoj situaciji. Recite im da pokušaju razmišljati hipotetski. Kojim bi riječima mogli pomoći?

Jedna od najtežih stvari za mladiće je naučiti kako se suočiti s drugim mladićima. Oспорiti seksističke riječi. Suočiti se s mladićima koji bez zadržke govore o nasilju protiv žena i s ljudima koji su nasilni. Nije jednostavno suočiti se s nekim tko je nasilan ili tko omalovažava drugu osobu jer to može biti opasno, neugodno (ako vam se drugi smiju ili vas ne shvate ozbiljno) i može uzrokovati strah od gubitka prijatelja. Ipak, to što se brinemo kako će druga osoba reagirati nije izlika za stajanje po strani.

Osim toga, obratite pažnju na prijedloge koji uključuju agresivno ili nasilno ponašanje (npr. „Razbio bih ga“). Jedan od glavnih simbola tradicionalne muškosti junaci su koji dojašu na konju s pištoljem i spase stvar, ali takvo ponašanje može donijeti više štete nego koristi. Umjesto toga, trebamo potaknuti učenike/ce da ne pribjegavaju nasilju u borbi protiv nasilja, da razmisle prije nego što djeluju te da umanje rizik od tjelesne ozljede.

Mlade možemo odvratiti od primjene nasilja u borbi protiv nasilja tako da im objasnimo sličnosti između takvog ponašanja i ponašanja nasilnika. Ako primijenimo agresiju protiv nasilnika, šaljemo poruku žrtvi i društvu da snažnija osoba uvijek pobjeđuje te da žrtva ne može utjecati na svoju sudbinu kada trpi nasilje ili kada je spašava nasilna osoba nasiljem.

Naglasite činjenicu da ne možemo stvoriti društvo bez nasilja i s nultom tolerancijom na nasilje ako smo i sami nasilni.

POPIS STRATEGIJA

STRATEGIJA: „Tražite pojašnjenje...”

- Pitajte počinitelja/icu i/ili promatrača/icu: „Zašto to radiš?” „Zašto to govoriš?” „Zašto ti je to smiješno?” „Ne shvaćam što želiš reći. Možeš li objasniti?” Kada postavljamo pitanja, tjeramo druge da razmisle o svojem ponašanju. Uvijek postavljajte pitanja bez agresivnog tona.

Ljudi koji izražavaju stavove povezane s kulturom nasilja očekuju da im se drugi priklone, da se smiju, slože se s njima, pridruže im se. Ne očekuju pitanja.

STRATEGIJA: „Dajte... lice žrtvi...”

- Podsjetite počinitelja/icu ili promatrača/icu da bi žrtva mogla biti i njima bliska osoba, sestra, brat, prijatelj ili djevojka, dečko. Pitajte ih kako bi se osjećali da se to događa nekome do koga im je stalo.

STRATEGIJA: „Ne optužujte... Jasno iznesite svoj stav“

- Nemojte optuživati počinitelje ili promatrače... Umjesto da kažete: „Ti si seksist, a to je nešto najgluplje što sam čuo/la u životu“, zbog čega će ta osoba zauzeti obrambeni stav, možete reći: „Ne slažem se s tim, mislim da nitko ne zasluhuje takvo ponašanje“.

Pitajte sudionike kako se osjećaju kada netko uperi prst u njih, kada optuživačkim tonom kaže „Ti...“ Razgovarajte o tome kako je ljudima lakše čuti izjavu koja počinje izražavanjem mišljenja jer one govore o osobi čija je to izjava i tako neće zauzeti obrambeni stav.

STRATEGIJA: „Koristite se humorom...“

Ovo može biti teško jer bi ljudi mogli pomisliti da im se rugate. Međutim, ako se učinkovito koristite humorom, to može smanjiti napetost. Ali pazite da ne budete toliko smiješni da se poanta ne bi izgubila iza šale.

STRATEGIJA: „Tražite slične sebi“

- Možete pitati skupinu: „Je li samo meni neugodno zbog ovoga?“

Istraživanjima je dokazano da se 90 % dječaka/muškaraca osjeća neugodno zbog načina kako njihovi vršnjaci govore o djevojkama/ženama ili kako se ponašaju prema njima, ali gotovo nitko od njih ne kaže ništa jer misle da su jedini kojima je neugodno. S pomoću ove strategije dat ćete do znanja drugima da nije samo njima neugodno. Ona može biti korisna i kada poznajete osobu čiji stavovi često podržavaju nasilje.

STRATEGIJA: „Tražite ili ponudite pomoć“

Ako svjedočite nasilnom činu, možda ćete morati pozvati policiju i tražiti pomoć od ljudi oko sebe. Nemojte se miješati ako ste sami i ako osjećate da je to možda opasno.

Možete ponuditi pomoć žrtvi razgovorom, u kojem će se osjećati sigurno i da ima podršku. Ako osjetite da je situacija preopasna da se umiješate, tražite pomoć i razgovarajte sa žrtvom poslije incidenta.

STRATEGIJA: „Dajte do znanja da ste prisutni“

Neka počinitelji budu svjesni da ste u blizini i da svjedočite njihovu činu.

STRATEGIJA: Upotrijebite gumb „Prijavi zlostavljanje“

Kada primijetite nasilno ponašanje na internetu (govor mržnje, agresivne komentare, zlouporabljene ili seksističke videozapise ili fotografije) odmah to prijavite. Na većini je društvenih mreža moguće prijaviti zlostavljanje.

Možete se zauzeti protiv nasilja i tako da komentirate te kažete da je takvo ponašanje nasilno.

Zaključak radionice

Na kraju možete pozvati sudionike/ce radionice da posjete web stranicu projekta te iz časopisa za mlade saznaju više o ulogama i tehnikama zauzimanja protiv stavova i ponašanja vršnjaka kojima se podržava seksualno i rodno uvjetovano nasilje.

3. POTICANJE RAZOTKRIVANJA I ODGOVOR ŠKOLE NA (ELEKTRONIČKO) SEKSUALNO I RODNO UVJETOVANO NASILJE

3.1 Osiguravanje savjetovanja i podrške

3.1.1. Rad na povjerenju između nastavnica/ka i učenica/ka

Zašto je važno da postoji povjerenje između nastavnika/ca i učenika/ca?

Često se ističe da je **odnos** nastavnika/ca i učenika/ca od iznimne važnosti jer definira sve ostale odnose u školi. Nastavnička uloga nije samo provoditi učenike/ce kroz proces učenja već i pokazati uzorito ponašanje i biti **podrška** u razvoju osobnosti učenika/ca. Stoga, osigura li se odgovarajuća podrška nastavnicima/ama i drugim zaposlenicima/ama u školi, to bi moglo imati značajne pozitivne učinke na razvoj učenika/ca, posebice ako su bili izloženi negativnim okolnostima i iskustvima. Međutim, istovremeno se ističe i da je škola često i **mjesto nesporazuma** među trima glavnim dionicima – učenicima, nastavnicima i roditeljima. Učenici/e svoje nastavnike/ce najčešće kritiziraju zbog *manjka zainteresiranosti za djecu i nedovoljnog ljudskog kontakta* između nastavnika/ca i učenika/ca (Polovina, 2014; Zotović-Kostić, Beara, 2016).

Zašto je povjerenje važno kada su učenici/e izloženi nasilju?

Nastavnici/ce, kao i ostali stručni suradnici/e u obrazovnim ustanovama, mogu odigrati ključnu ulogu u podizanju svijesti učenika/ca o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti te neprihvatljivosti rodno uvjetovanog nasilja, uključujući (digitalno) seksualno i rodno uvjetovano nasilje u intimnim partnerskim vezama mladih. U tom je kontekstu *nužnost* da sami **nemaju** stavove koji upućuju na postojanje predrasuda i diskriminacije ili kojima se opravdava rodno uvjetovano nasilje. Bez povjerenja u nastavnike/ce i stručnu službu u školama učenice/ci neće htjeti potražiti njihovu pomoć, povjeriti im se ili prijaviti nasilje.

► **Važno:** Povjerenje je nužno jer se njime stvara ozračje sigurnosti i pouzdanosti, osjećamo da nam je osoba od povjerenja dostupna i spremna pomoći i, ako treba, zaštititi nas.

Kako se razvija povjerenje među nastavnicima/ama i učenicima/ama?

Kako bi škola bila **sigurno i poticajno mjesto** za razvoj djece i mladih, potrebno je stvoriti okruženje u kojem će se učenice/i osjećati dovoljno sigurno za *otvoren i iskren razgovor* o različitim problemima i različitim aspektima sigurnosti i *odgovornosti* za svoje ponašanje. Za to ih je potrebno ohrabrivati na *sudjelovanje* tako da daju svoje prijedloge i smišljaju različite aktivnosti, dok nastavnici/ce i stručna služba u školi, kao i školska uprava, moraju biti spremni *poslušati i ispoštovati* prijedloge učenika/ca, te ih *integrirati* u kurikulume i aktivnosti.

Za adolescente je posebno važno da nastavnici/ce svojim nediskriminirajućim i nenasilnim ponašanjem postave **pozitivan primjer**. Nastavnice/ci moraju, u načinu na koji govore i postupaju, jasno pokazati da poštuju raznolikost, promiču ravnopravnost i pravednost u školi kako bi učenici/ce imali/e osjećaj da ih se poštuje i da mogu stvoriti osjećaj pripadnosti i uklapanja u školskom kontekstu. Nastavnici/ce mogu izgraditi odnos povjerenja s učenicima/cama tako da pokazuju *interes* za njih i daju im do znanja da su im spremni pružiti podršku i pomoći (Vranješević et al., 2020).

Kojim se nastavnicima/ama učenici/e povjeravaju?

U svakoj školi postoje nastavnici/e kojima se učenici/ce (roditelji, kolege/ice) najčešće povjeravaju. Takve često nazivamo „osobama od povjerenja“. Opisujemo ih kao osobe koje:

- umiju *slušati* (čuti i prepoznati neverbalne znakove osobe s kojom razgovaraju) – *Čujem tvoj problem,*
- trude se *razumjeti* što im druga osoba pokušava reći ili kako se osjeća – *Razumijem kako se osjećaš,*
- jasno *pokazuju* da su spremne pomoći u pronalasku rješenja problema – *Pomoći ću ti razmisliti o problemu, pokušat ćemo pronaći rješenje.*

Ta vještina zove se **aktivno slušanje**. Osobe koje aktivno slušaju druge mogu pronaći vremena i prostora za druge s kojima razgovaraju, mogu im posvetiti pažnju bez ometanja, paze na njihovu privatnost, pokazuju da su iskreni i da im je stalo do njih (Vranješević et al. 2020.).

Korisni savjeti za razvijanje povjerenja

- *Afirmirati pozitivne vrijednosti i odnose kao i poštivanje zajedničkih i jasnih pravila.*
- *Poticati učenike/ce na učenje i razvijanje novih znanja, izražavanje misli i osjećaja, prepoznavanje vlastitih potreba, ali i problema, razvijanje pozitivnih ciljeva i ponašanja.*
- *Stvarati nove prilike učenicima/cima za učenje i vježbanje pozitivnih ponašanja i usmjerenosti prema rješavanju problema.*
- *Poticati učenice/ke da razvijaju osjećaj samopoštovanja.*
- *Imati strpljenja i suosjećanja, to pokazati i biti spreman/na pomoći učenicima/cama u suočavanju s problemima i rješavanju istih.*
- *Spriječiti sve oblike nasilja! Reagirati – zaustaviti, prijaviti i zatražiti još informacija – svaki put kada se nasilje dogodi, kada znate ili sumnjate da se nasilje događa!*
- *Osigurati potporu odraslih i vršnjaka učenicima/cama koji su iskusili nasilje, uključujući i usluge stručnog savjetovanja.*

3.1.2. Prepoznavanje znakova viktimizacije izazvane (elektroničkim) seksualnim i rodno uvjetovanim nasiljem u školskom kontekstu

Informiranost o nasilju kojima su izložene učenice ili učenici i/ili sumnja na isto

Kako se može saznati i/ili posumnjati da je određena učenica ili učenik izložen/a nasilju, posebno (elektroničkom) seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju (u intimnoj partnerskoj vezi)?

- **Izravno ste svjedočili nasilnim ispadima ili izjavama**

Čin nasilja najjednostavnije je primijetiti, naravno, kada se čin **odvija** pred vama i kada ih je moguće **vidjeti** u školskom okruženju (tijekom odmora, u razredu, za vrijeme izvannastavnih aktivnosti itd.). No nastavnicima/cama i zaposlenicima u školi nije uvijek lako **prepoznati** određena ponašanja i izjave kao znakove nasilja (češće kada je riječ o psihičkom nasilju). Nastavnici/ce znaju smatrati da se **ne radi** o „ozbiljnom” problemu koji zahtijeva djelovanje (da je to „sitnica”). Dio nastavnika/ca, a katkad čak i članovi stručne službe (pedagozi, psiholozi), smatrat će da je to stvar „privatnog” odnosa u koji se **ne treba miješati**. To je često slučaj kod nasilja koje se javlja u intimnim partnerskim vezama (mladih).

Važno: Nasilje se **ne može smatrati** „privatnom stvari”. Nasilje je dopustivo; riječ je o zločinu koji je potrebno zaustaviti i čije ponavljanje treba spriječiti. Potrebno je i pružiti pomoć i dati podršku osobi koja je nasilje iskusila. Svi zaposlenici u školi imaju **obvezu** prepoznati i primjereno reagirati u slučaju nasilja kojem su učenici/ce u školi izloženi ili koje sami vrše.

- **Povjerile su vam se učenice ili učenici koji su iskusili nasilje**

Nastavnici/ce se, uz ostale službe u školi, nalaze u jedinstvenom položaju kao potencijalne „osobe od povjerenja” kojima se učenici/ce mogu obratiti u slučaju problema i kod kojih mogu zatražiti podršku, informacije ili konkretnu pomoć. **Nužni** je **preduvjet** za to da učenici/ce imaju **povjerenja** u svoje nastavnike/ce. Povjerenje mora postojati kako bi u nastavniku/ci mogli pronaći zainteresiranu, pouzdanu i kompetentnu osobu koja ih je spremna poslušati bez predrasuda, vjerovati njihovom iskustvu nasilja istovremeno paziti na sigurnost i povjerljivost dobivenih informacija. Važno je da poštuju granice učenica i učenika koji su iskusili nasilje i da su spremni pružiti podršku i pomoći u rješavanju problema.

- **Vršnjaci i roditelji obavijestili su vas o nasilju kojima su učenici/ce izloženi/e**

Vršnjaci su **glavni izvor** informacija i podrške među mladima, zbog čega je izuzetno važno osvijestiti ih i podučiti o različitim oblicima nasilja, kao i pozitivnim vjerovanjima i stavovima, te im pomoći kako bi bili spremniji pomoći žrtvi umjesto da budu pasivni promatrači. Potiče ih se da nasilje osuđuju, a ne da ga poriču, umanjuju, normaliziraju ili opravdavaju i potiču. Iz tog je razloga važno da se mlade obrazuje i da im se daju točni podaci o opasnostima nasilja, načinima prepoznavanja nasilja, vještinama potrebnima za reagiranje i dostupnim uslugama (stručne) pomoći. I roditelji mogu poslužiti kao **izvor informacija** o tome da su njihova djeca izložena određenom obliku nasilja. Kada postoji dobra suradnja između roditelja i škole i roditelji vjeruju da je nastavnicima/cama stalo do njihove djece, ostvaruje se snažno povjerenje među roditeljima, nastavnicima, stručnim službama u školi i školskom upravom. Roditelji su tada otvoreniji razgovarati o problemima svoje djece, tražiti informacije i podršku potrebnu za njihovo rješavanje.

• Prepoznali ste znakove nasilja

Nasilje se ne događa uvijek u školi ili na način na koji ga je lako zamijetiti i prepoznati. Ipak postoje određene **promjene** u ponašanju učenika/ca u različitim aspektima njihovih aktivnosti, a koje mogu izazvati sumnju na znakove viktimizacije uslijed nasilja, uključujući (elektroničko) seksualno i rodno uvjetovano nasilje u intimnim partnerskim vezama.

Znakovi viktimizacije učenika/ca kao žrtava različitih vrsta nasilja

Ne postoje određeni izravni (sigurni) znakovi u ponašanju, emocijama, društvenim odnosima i postignućima koji jasno (i nedvosmisleno) ukazuju na to da je učenik/ca izložen/a određenom obliku nasilja. No, ako dođe do **bilo kakvih promjena** u ponašanju, izražavanju emocija, društvenim odnosima, školskim aktivnostima ili uspjehu, to bi mogao biti **znak upozorenja** da se učenik/ca **suočava s određenim problemom**. Određeni znakovi koji upućuju na to da je učenik/ca žrtva nasilja, a koje nastavnici/ce ili stručne službe mogu **prepoznati**, obrađeni su u okviru relevantne literature (GEAR/EAVN, 2015; EWL, 2017; Ramljak, 2018). Oni mogu biti, primjerice:

- **promjene u ponašanju**: što uključuje širok raspon reakcija poput gubitka interesa za aktivnosti koje su im ranije bile važne ili potpunog prekida bavljenja istima; napetost, zbunjenost, „tajanstvenost“, izbjegavanje kontakta očima, psihofizičke teškoće (npr. glavobolje, bol u trbuhu, nesаница, umor, gubitak apetita), ozljede (modrice, ožiljci);
- **promjene raspoloženja i načina izražavanja osjećaja**: također uključuje širok raspon reakcija, od gubitka vedrog raspoloženja do potištenosti, napetost, povučенost, apatiju, strah, oprez, osjećaj krivnje i srama, podvojene osjećaje, bespomoćnost, nepovjerenje, tjeskobu, depresiju, suicidalne misli, razdražljivost i ispade emocionalnih reakcija (iznenadni, neprikladni ispadi bijesa i plača);
- **promjene u društvenim odnosima**, gubitak interesa za socijalizaciju s vršnjacima, povećavanje distance od drugih, izbjegavanje zajedničkih školskih aktivnosti, povučенost i distanciranje od bliskih prijatelja, pa i potpuni prekid odnosa s prijateljima i (samonamećnuta) izolacija od drugih;
- **promjene u školskim interesima i uspjehu**, gubitak interesa za školske aktivnosti i napušćanje istih, prestanak sudjelovanja u školskim aktivnostima, propušćanje nastave, otežano koncentriranje, poteškoće učenja, pogoršane ocjene u školi (ćak bi moglo doći i do podizanja ocjena zbog dodatno uloženog napora, pogotovo kada nasilje doživljavaju izvan škole, najćešće unutar obitelji);
- **promjene u korišćenju računala i mobitela**, poput smanjenog korišćenja ili potpunog prestanka korišćenja, do povećane upotrebe (opsesivno praćenje sadržaja i poruka, zatvaranje stranica/razgovora kada se netko približava), izbjegavanje odgovora na pitanje koliko vremena provode na uređajima, s kime komuniciraju, što prate na internetu; brisanje računala i otvaranje (potpuno) novih;
- **ljubomorno i posesivno ponašanje partnera/ice**, zbog ćega se stvara dojam da se nikada ne odvajaju od njih, da im pokušavaju kontrolirati (sve) odnose, njihovo kretanje i ponašanje; neprestano im se javljaju i traže da im govore sve o svojim aktivnostima, kontaktima i kretanjima (slanje „dokaza“ s kime su i što rade); ne dozvoljavaju da donose odluke bez njihovog pristanka (jedna osoba odlučuje u ime druge), mijenjanje odluka u slučaju neslaganja s partnerom/icom (pogledajte 4...);
- **nisko samopouzdanje**, a koje se razlikuje od razine samopouzdanja iz ranijeg razdoblja; nisko samopoštovanje, emocionalna i/ili ekonomska ovisnost o partneru/ici, ucjenjivanje, prisiljavanje na radnje na koje prije ne bi pristajali.

Važno: Ako je prisutno samo jedno ponašanje od navedenih, to ne ukazuje nužno na prisutnost zlostavljanja u intimnoj partnerskoj vezi. No ako je zamijećen veći broj znakova, potrebno je provjeriti što se događa. Katkad je prisutnost jednoga znaka (siguran) pokazatelj da postoji visoki rizik, odnosno mogućnost da odnos eskalira u nasilje (takav je znak, primjerice, **ljubomora** u intimnoj partnerskoj vezi).

Ne reagiraju svi na isti način u slučaju nasilja i zlostavljanja u intimnim partnerskim vezama i ne reagiraju svi s istim intenzitetom, a određene promjene u ponašanju žrtve nisu nužno negativne.

Stoga nije moguće odrediti tipične znakove i tipične žrtve nasilja.

Digitalno nasilje ima slične posljedice kao zlostavljanje ili uhođenje van mreže, u stvarnom životu, te može predstavljati ozbiljnu opasnost zbog brzog i nekontroliranog širenja osobnih podataka, manjka zaštite i mogućnosti prikazivanja nasilja u stvarnom vremenu.

Kako provjeriti sigurnost i dobrobit učenika/ca

Kada nastavnici/ce ili stručne službe u školi sumnjaju na to da su određeni učenici/ce izloženi/e nasilju, kada su obaviješteni o tome ili to sami zamijete, svoju brigu za sigurnost, zaštitu i dobrobit izloženih učenika/ca **moгу iskazati i provjeriti** na razne načine:

- **izravno** – tako da pitaju ili razgovaraju s učenikom/com koji/a pokazuje promjene u ponašanju i reakcijama (uvijek nasamo, u sigurnom okruženju);
- **neizravno** – tako da razgovaraju s njihovim prijateljima u školi ili roditeljima (u povjerenju, u sigurnom okruženju);
- **neizravno** – u okviru različitih aktivnosti sa svim učenicima/cama koji se tiču raznih tema, od prepoznavanja nasilja do razlikovanja zdravih i nezdravih partnerskih veza, prepoznavanja znakova koji upozoravaju na prisutnost (elektroničkog) seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u intimnim partnerskim vezama mladih (u sklopu kojih nastavnici/ce pokazuju da im se učenici i učenice mogu obratiti sa svojim problemima i da im oni mogu pomoći iste riješiti).

3.1.3. 3.1.3. Kako reagirati u slučaju otkrivenog zlostavljanja ili sumnje na isto

Što je zajedničko svim načinima postupanja u slučaju sumnje i/ili informiranosti o nasilju

Iako će načini postupanja u slučaju sumnje na nasilje i/ili informiranosti o tome da su određeni učenici/ce izloženi/e nasilju, uključujući (elektroničko) seksualno i rodno uvjetovano nasilje u partnerskim vezama mladih, ovisiti o specifičnoj situaciji, mnogi se slažu da bi nastavnici/e trebali postupiti pridržavajući se **općih načela** postupanja i zaštite osoba izloženih nasilju (Ignjatović, 2018⁴⁵):

- sigurnost žrtve mora biti na prvom mjestu u postupanju svih aktera u školi, kao i svim ostalim drugim ustanovama,
- za nasilno ponašanje isključivo je odgovorna osoba koja ga vrši,
- u svim intervencijama treba uzeti u obzir nejednakost moći između žrtve i počinitelja nasilja,
- neophodno je poštovati potrebe, prava i dostojanstvo žrtve nasilja,

⁴⁵ Ignjatović, T. (2018). Rodno zasnovano nasilje u partnerskim vezama mladih: uloga obrazovno-vaspitnih ustanova, u: Ignjatović, T i Ilaš, M. (ur.): Odgovor obrazovno-vaspitnih institucija na rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici, Autonomni ženski centar, Beograd.

- žurnost postupaka potrebno je odrediti u skladu s procjenom opasnosti situacije i moguće ugroženosti žrtve,
- škole i sve nadležne ustanove dužne su nasilje zaustaviti i poduzeti potrebne mjere zaštite i pružiti podršku žrtvama nasilja

Postupanje u slučaju sumnje ili otkrivanja slučajeva nasilja

Važno je ne zanemarivati signale koji mogu upućivati na prisutnost određenog oblika nasilja u intimnim partnerskim vezama učenika i učenica. Zbog sumnje se mogu javiti mnoga pitanja, dileme, nesigurnost, čak i zbunjenost u nastavnika/ca, kao i zabrinutost oko toga postupaju li na primjeren način (GEAR/EAVN, 2015)⁴⁶.

Upravo je zbog toga **ključno** imati određeno znanje, pristupati bez predrasuda, razvijati vještine slušanja i komunikacije, dobro poznavati školska pravila i postupke, nuditi savjetovanje sa stručnjacima u školi, dati informacije o nadležnim ustanovama, imati kontakte stručnjaka u nadležnim uslugama, dati telefonske brojeve specijaliziranih organizacija koje daju potporu žrtvama nasilja. Razumljivo je da svi nastavnici i nastavnice ne mogu posjedovati sva navedena znanja i informacije, ali važno je da postoje osobe u školi koje takvo znanje imaju ili znaju gdje mogu pronaći korisne informacije. Te osobe moraju biti podrška ne samo nastavnicima i školskoj upravi, već i roditeljima i učenicima/cama kada se nasilje dogodi ili postoji sumnja na njega.

Podrška, razumijevanje, obzirnost, poštivanje granica i dostojanstvo – to su sve uobičajene potrebe osoba koje su se suočile s povredama, primjerice zato što su bile izložene nasilju u intimnim partnerskim vezama, ali predstavljaju i reakcije, odnosno karakteristike koje moraju imati pažljive i odgovorne osobe u njihovom okruženju. Zato je važno da nastavnici/ce, stručne službe i školska uprava kontinuirano rade sljedeće:

- trude se stvoriti okruženje puno razumijevanja, podrške, pomoći i osnaženja ljudima koji su preživjeli nasilje,
- jasno ističu da je nasilje neprihvatljivo i razvijaju stav isključive odgovornosti počinitelja za nasilje do kojega je došlo,
- jasno informiraju o prihvatljivim, neprihvatljivim i zabranjenim oblicima ponašanja učenika i učenica; ne smije se pretpostaviti da učenici/ce znaju što u takvim situacijama učiniti ili reći.

Opća pravila za komunikaciju s osobom koja je iskusila nasilje

(GEAR/EAVN, 2015; Ignjatović, 2018; Ignjatović i Ileš, 2018):

- **poštivati i poticati odluku za otkrivanje prisutnosti nasilja:** Nije jednostavno priznati ili otkriti prisustvo nasilja; za to je potrebno jako mnogo hrabrosti, što treba poštovati. Učenika/cu treba pohvaliti ako se odluče povjeriti o svome problemu. Priznanje o nasilju uvijek treba ozbiljno shvatiti. U tom je trenutku najvažnije pokazati suosjećanje, razumijevanje i spremnost na pomoć.
- **vjerovati osobi i pružiti podršku:** Budite spremni poslušati i prihvatiti što čujete. Pobrinite se stvoriti okruženje podrške za učenika ili učenicu koja vam je priznala da je bila žrtvom nasilja. Nemojte im stvarati pritisak da moraju pružiti još pojedinosti (potaknite osobu koja vam se povjerila da se vrati i nastavi razgovor kada bude spremna; recite joj da s njima može biti osoba kojoj vjeruju, ako bi im tako bilo lakše; pobrinite se da njihova osoba od povjerenja ne govori u ime učenika ili učenice koja je iskusila nasilje).

⁴⁶ Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama, Knjižica III - Priručnik za nastavnike i nastavnice, 2015 http://www.gear-ipv.eu/images/download/Croatian%20GEAR%20against%20IPV_Booklet_III_RevEd_sample.pdf

- **ne osuđivati i ne okrivljavati:** Za nasilje nema opravdanja! Jasno dajte do znanja osobi koja vam se povjerava o nasilju da nije učinila ništa pogrešno ili loše i da nije odgovorna za to nasilje.
- Nasilje je uvijek stvar izbora i isključiva je odgovornost osobe koja ga vrši. Ponovite tu poruku osobi koja je nasilje iskusi. Budite oprezni jer bi određena pitanja mogla bi (nenamjerno) zvučati kao da okrivljavate žrtvu. Nemojte postavljati pitanja koja počinju sa „ZAŠTO...” jer bi to žrtve mogle protumačiti kao osuđivanje („Zašto si poslao/la fotografije...” ili „Zašto nisi to učinio/la...”).
- **stvoriti siguran prostor u kojem postoji povjerenje:** Odvojite potrebno vrijeme kako biste poslušali osobu koja vam govori o nasilju i pobrinite se da se to zbiva u sigurnom okruženju u koji imate povjerenja (nikada nemojte razgovarati u prisutnosti drugih osim ako se ne radi o osobi kojoj žrtva vjeruje) ili negdje na javnom mjestu (gdje mnogo ljudi prolazi ili se zadržavaju).
- **ne postavljati previše pitanja:** Nastavnici/ce i ostali zaposlenici škole ne pokušavaju utvrditi ili dokazati što se točno dogodilo (oni ne istražuju slučaj). To znači, ako je razgovor povjerljiv, ne biste smjeli provjeravati (ili razgovarati) s osobom koja je navedena kao počinitelj nasilja o tome što se dogodilo ili o tome što je žrtva nasilja izjavila. Morate vjerovati iskustvu osobe koja vam se povjerava. Vaša je uloga pomoći. No, pritom držite na umu da ste dužni prijaviti svaku sumnju i/ili saznanje o nasilju odgovornim osobama u školi (stručnim službama i drugim osobama u školi zaduženima za borbu protiv nasilja). Stoga, ako razgovor ne može ostati povjerljiv, o tome morate obavijestiti učenika/cu.
- **aktivno slušati:** pažljivo slušajte, pokušajte razumjeti što vam učenik/ca govori, pazite na neverbalnu komunikaciju, emocije i provjerite jeste li sve dobro razumjeli.
- **ne davati savjete:** Nastavnici/ce nemaju (posebna) znanja i vještine potrebne za savjetovanje i terapijski rad. Oni moraju poštovati iskustvo učenika/ce koji/a im se povjerava i pružiti podršku. Ne postoje jednostavna i spremna rješenja, stoga nemojte unaprijed planirati što ćete reći ili savjetovati. Nemojte učeniku/ci davati općenite komentare o situaciji, kako negativne, tako ni pozitivne.
- **kontrolirati reakcije:** Važno je ostati smiren/a, ne pokazati gnušanje, ljutnju ili strah. Pretjeranom reakcijom mogli biste uplašiti učenika/cu (zbog čega bi oni mogli biti nespremni razgovarati o svom iskustvu). S druge strane, izostane li posve vaša reakcija, mogli biste ostaviti dojam da ne smatrate da je važno što vam se učenik/ca povjerava ili da ono o čemu priča nije važno. Pazite na svoju neverbalnu komunikaciju (izraze lica, oči, geste, pokrete, ton glasa).
- **ne razgovarati s drugima o temi razgovora:** Osim ako niste dužni prijaviti sumnju ili/i obaviještenost o nasilju, nemojte razgovarati s kolegama, drugima učenicima/cama, roditeljima o tome što vam je rečeno u povjerenju. Savjetovanje je isključivo dužnost stručnih osoba u školi (stručne službe za savjetovanje, pedagozi, psiholozi). Čak je i kod njih dobro imati informirani pristanak učenika/ce. U savjetovanju sa stručnim osobama niste dužni davati osobne podatke o učeniku/ci.
- **davati prikladne informacije:** Nastavnici/ce bi trebali/e davati prikladne, jasne i ispravne informacije o tome što mogu i što ne mogu učiniti, jasno informirati o svojoj dužnosti da poštuju određena ograničenja u povjerljivosti razgovora s nastavnicima/cama. Škola se treba pridržavati propisanih postupaka, a svaki bi nastavnik i nastavnica trebao znati kome se obratiti u školi ako prime informaciju o nasilju koje se zbiva. **Nemojte obećavati što ne možete ispuniti.** Za školu bi bilo korisno imati ažurirani popis adresa, telefonskih brojeva, adresa e-pošte i internetskih stranica svih nadležnih ustanova, organizacija i osoba za savjetovanje, podršku i pomoć (važni kontakti navedeni su u dodatku ovog priručnika).
- **Obratite se odgovarajućim institucijama.** Kada je riječ o nasilju koje ste dužni prijaviti nadležnim tijelima u školi ili drugim nadležnim ustanovama, o tome biste trebali obavijestiti učenika ili učenicu koja vam se povjerila oko nasilja i osigurati podršku njihove „osobe od povjerenja”.

Postupanje u slučaju nasilja u intimnim partnerskim vezama koje se ZBIVA u školi

U slučajevima kada se (elektroničko) seksualno i rodno uvjetovano nasilje zbiva u školi i to učenika/ce prema svom intimnom partneru ili partnerici, nastavnici/ce i ostali članovi stručnih službi i uprave moraju poduzeti korake u skladu s propisanim postupcima.

Poduzimanjem koraka potrebno je osigurati sljedeće (Ignjatović, 2018):

- **sigurnost osobe koja je iskusila nasilje:** fizička i emocionalna sigurnost u prvom je planu svih postupaka i podrazumijeva sljedeće korake: odmah razdvojiti počinitelja nasilja od žrtve, što znači trenutačno i trajno, dok traju svi predviđeni školski postupci i postupci pred drugim ustanovama, razdvojiti i spriječiti kontakt (bez obzira na to što takav kontakt ne mora nužno biti negativan, primjerice počinitelj/ica bi mogao/la slati ljubavne poruke ili se pokušati ispričati) i mogući utjecaj na žrtvu (u vidu pritiska da odustane od prijave nasilje ili sudjelovanja u postupku, prijatiji, zastrašivanja, ucjena, javnog dijeljenja intimnih sadržaja o žrtvi itd.);
- **bezuvjetnu podršku žrtvi** – škola ne smije ni na koji način uvjetovati potporu i osnaživanje sudjelovanjem ili nesudjelovanjem žrtve u postupcima pokrenutima u školi ili drugim ustanovama;
- **poštivanje potreba i prava žrtve** – osim na sigurnost, ovo se može odnositi i na pravo na informiranje, psihološku podršku i osnaživanje, upućivanje na pravnu pomoć i zdravstvenu zaštitu, ako je potrebno. Škola ne može zadovoljiti sve potrebe ali je dužna pružiti odgovarajuće, potpune i točne informacije te pružiti informacije ili učenika/cu uputiti na druge usluge u zajednici;
- **unapređenje načina postupanja škole** – potrebno je sa žrtvama nasilja provjeriti jesu li poduzete radnje bile odgovarajuće, djelotvorne i učinkovite. Razmislite o tome kakve bi se aktivnosti i radnje mogle provoditi (razgovori, informiranja, radionice ili druge aktivnosti s učenicima/vršnjacima, roditeljima, nastavnicima/cama ili školskom upravom) kako bi se unaprijedio način postupanja škole, kao i sama prevencija.

Specifični oblici zaštite od elektroničkog seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja

U nastavku se navode važne informacije o tome što je potrebno učiniti u slučaju otkrivanja elektroničkog seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, bez obzira na to dolazi li do njega u okviru intimne partnerske veze ili u nekog drugom obliku veze ili odnosa (EWL, 2017⁴⁷; Ileš, 2018⁴⁸, STOP CyberViolence, 2017⁴⁹):

- **nemojte** žrtvi sugerirati da „isključiti“ internet i da se makne s društvenih mreža jer se time ne zaustavlja nasilje, a žrtva bi mogla postati još izoliranija,
- **zanemarite** poruke koje nisu važne, koje ne ugrožavaju i ne utječu na reputaciju druge osobe (većina počinitelja očekuje reakciju i spremni su nastaviti i pojačati zlostavljanje i nasilje kada shvate da su to postigli) – umjesto toga
- **koristite se opcijom blokiranja** pojedinaca koji šalju nasilne poruke (na različitim platformama poput Facebooka, Instagrama i Twittera),
- **otpratite i odznačite** sebe s problematičnih objava (Facebook) ili fotografija (Facebook i Instagram), s popisa prijatelja uklonite osobe s kojima se ne osjećate sigurno i ugodno dijelite sadržaje;

⁴⁷ European Women's Lobby (2017). Her Net Her Rights Report – Mapping the state of online violence against women and girls in Europe. Dostupno na engleskom jeziku: https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/hernetherights_report_2017_for_web.pdf

⁴⁸ Ileš, M.(2018). Digitalno nasilje protiv žena i devojčica, u: Odgovor obrazovno-vaspitnih institucija na rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici, Autonomni ženski centar, Beograd. Dostupno na srpskom jeziku: <https://www.womenngo.org.rs/publikacije/razvoj-dobrih-praksi/1400-odgovor-obrazovno-vaspitnih-institucija-na-rodno-zasnovano-nasilje-i-nasilje-u-porodici-2018>

⁴⁹ STOP CyberViolence – Toolkit for Trainers, Stowarzyszenie Instytut Nowych Technologii (POLJSKA), CRYSTAL CLEAR SOFT (GRČKA), CSP - INNOVAZIONE NELLE ICT S.C.A.R.L. (ITALIJA), ASOCIATIA DIRECT (RUMUNJSKA), 2017,

- **prijavite sadržaj** (Facebook i Instagram) kojim se krše pravila i smjernice zajednice (navedite jasan opis gdje ste takav sadržaj pronašli);
- **prikupite dokaze** snimkama zaslona i spremljenim porukama (za pokretanje pravnih postupaka važno je imati dokaze zlostavljanja);
- **obratite se specijaliziranim organizacijama i udrugama** koje se bave digitalnim pravima i organizacijama za zaštitu prava djece i žena radi informiranja i podrške,
- **prijavite** odgovornim institucijama – agencijama zaduženima za borbu protiv visokotehnološkog kriminala u policiji ili posebnim odjelima državnog odvjetništva,
- **podsjete** djecu i mlade da svoje lozinke ne dijele ni s kim i da je važno tražiti pomoć – ako nije moguće spriječiti nasilje, važno ga je što ranije zaustaviti.

3.1.4. Stvaranje sigurnog i poticajnog školskog okruženja

Poticanje učenika i učenica na traženje pomoći

Kako potaknuti učenike/ce – u nastavku se navodi više prijedloga koji mogu biti korisni⁵⁰:

- **Budite jasni:** Kažite učenicima da je zlostavljanje neprihvatljivo i da je riječ o vrlo ozbiljnom problemu.
- **Razgovarajte sa svojim učenicima i učenicama:** Pitajte učenike/ce o tome što misle o nasilju u intimnim partnerskim odnosima i potaknite ih na kritičko razmišljanje o negativnom učinku takve emocionalne veze.
- **Slušajte:** Pažljivo slušajte što vam učenici/e govore, dajte im do znanja da se zainteresirani i da ste im na raspolaganju.
- **Ohrabrite, pomozite i dajte podršku:** Pazite da ne umanjujete važnost njihovih problema na temelju njihove dobi, manjka iskustva ili trajanja njihovih emocionalnih odnosa. Budite im podrška i istaknite da ste na strani osobe koja je iskusila nasilje. Držite na umu da vaši učenici/esami moraju donijeti odluku o napuštanju ili prekidu nezdrave veze. Nemojte osuđivati! Budite im podrška!
- **Budite spremni:** Upoznajte se поближе s ovim temama, o načinima pružanja podrške i uključenim koracima i postupcima. Pružite informacije bez predrasuda i osuđivanja. Budite svjesni toga da postoji opasnost od eskalacije nasilja u slučaju napuštanja ili prekida nezdrave i nasilne partnerske veze. Budite svjesni svoje odgovornosti da prijavite nasilje kojima su učenici/ce izloženi/e.

Obveze škole u poticanju učenika i učenica na traženje pomoći

U nastavku ćemo navesti (ponoviti) odgovornosti škole u stvaranju sigurnog i poticajnog okruženja za razvoj učenika/ca, a to uključuje dobre, potpune i jasne informacije o koracima i postupcima u prijavljivanju nasilja i traženju/primanju pomoći za rješavanje problema.

- **Informiranost o koracima:** Učenicima i učenicama je potrebno na jednostavan i jasan način objasniti (interne) korake i postupke u školi u slučaju sumnje ili otkrivanja bilo kakvog oblika nasilja, uključujući (elektroničko) seksualno i rodno uvjetovano nasilje u intimnim partnerskim odnosima mladih. Važno je da svi učenici/e znaju što je prvi korak, što označava početak.
- **Povjerenje i povjerljivost:** Škola je dužna stvoriti ozračje povjerenja – kako bi učenici znali kome se mogu povjeriti i da su podaci povjerljivi – kako bi učenici/e znali da će se svi podaci koji se navedu školskim predstavnicima tretirati s oprezom, te kako bi se stvorilo općenito ozračje „nulte tolerancije“ na bilo kakvu vrstu nasilja nad djecom/učenicima. Takvo ozračje (kultura) razvija se putem svih aktivnosti i koraka koje poduzimaju svi dionici u školi.

⁵⁰

Healthy relationship high school educators toolkit, The National Domestic Violence Hotline and Break the Cycle, p.8
<http://www.loveisrespect.org/wp-content/uploads/2016/08/highschool-educators-toolkit.pdf>

- **Pružite podršku:** Škola je dužna pružiti podršku učeniku/ci kada postoji sumnja na nasilje, pružiti podršku pri prijavi nasilja i pružiti podršku tijekom svih koraka koje poduzimaju škola i druge nadležne institucije.
- **Sigurnost:** Školski predstavnici moraju paziti na sigurnost učenika/ca kada dođe do otkrivanja slučajeva nasilja, pogotovo ako se takvo saznanje proslijedi odgovornim osobama u školi ili drugim institucijama.
- **Spriječite povredu:** Ako dođe do pokretanja postupaka u školi (npr. stegovnog postupka) ili u okviru drugih institucija (policija, državno odvjetništvo, centar za socijalnu skrb), potrebno je paziti da se učenike/ce ne izloži (sekundarnoj) traumatizaciji (putem razgovora o događaju više puta u neprikladnim okolnostima) ili (sekundarnoj) viktimizaciji (neprikladnom, neprofesionalnom, ponižavajućem ili nasilnom ponašanju odraslih koji su uključeni u spomenute postupke).
- **Odnosi suradnje:** Za školu je važno razviti dobru suradnju s odgovornim institucijama koje čine „vanjsku mrežu za podršku“ i biti upućen u dostupne resurse dionika u zajednici.

Važno: Mladi moraju učiti u okviru djelovanja i promjena! I odrasli imaju mnogo toga naučiti od mladih! Za razvoj odnosa od povjerenja ključno je aktivno održavati susrete mladih i odraslih o temama koje su mladima važne. U sklopu toga je potrebno prihvatiti i poštivati različita stajališta i perspektive.

- **Poticanje razvijanja stručnosti:** Škola bi se trebala pobrinuti da kod svih zaposlenika, posebno predstavnika stručne službe i skupina za zaštitu učenika/ca od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, postoji prikladna razina osjetljivosti i znanja o različitim oblicima nasilja kojem su mladi izloženi, uključujući specifično znanje o (elektroničkom) seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u intimnim partnerskim odnosima mladih.Im

Što bi nastavnici/e trebali znati o sprječavanju digitalnog nasilja?

U smjernicama za nastavnike/ce (slično i za roditelje)⁵¹ općenito se ističe da nije neophodno biti upućen u sve novosti u području digitalnih tehnologija, ali je **vrlo važno** pokazati zainteresiranost za ono što učenici/ce rade na internetu i na društvenim mrežama (iskustvo pandemije uzrokovane virusom SARS-Cov-2 mnoge je odrasle osobe, tako i nastavnike/ce, usmjerilo na načine komunikacije u digitalnom prostoru, što može pomoći pri boljem razumijevanju prednosti i rizika koji dolaze s korištenjem takve vrste komunikacije).

Važno je razgovarati s učenicima/ama o prednostima, ali i rizicima korištenja digitalnih tehnologija. Razgovorom o toj temi učenicima/ama se daje do znanja da su važni, da ih nastavnici/ce prihvaćaju i poštuju, da su spremni razmijeniti informacije i znanja s njima te surađivati na unapređenju svojih znanja i znanja svojih učenika/ca o tome. Stoga:

- **zatražite pomoć** od učenika/ca u vezi s novim tehnologijama – to je siguran način na koji se mogu uspostaviti i učvrstiti odnosi koji se zasnivaju na poštovanju i povjerenju,
- **razgovarajte** s učenicima/cama o **potencijalnim rizicima** na internetu i društvenim mrežama – poslušajte što oni misle o tome, potaknite ih da razmisle o strategijama zaštite, da za svoje vršnjake, nastavnike/ce i roditelje pripreme prezentaciju o smjernicama za zaštitu od digitalnog nasilja; potaknite ih da utvrde pravila sigurnog ponašanja na internetu i upotrebe društvenih mreža (ako sudjeluju u određivanju pravila, to povećava vjerojatnost da će ta pravila poštovati); vrlo vjerojatno već znate da zabrane, naredbe, zastrašivanja, prijetnje i kazne nisu zadovoljavajuća rješenja,
- **razgovarajte** s učenicima/cama o utjecaju **vršnjačkog pritiska** na njihovo ponašanje, o načinima i strategijama postupanja kod društvenog pritiska prihvaćanja rodni stereotipova i predrasuda, seksističkih izraza i šala, ne samo u stvarnom životu već i na internetu; objasnite im da ne bi trebali dijeliti ili poticati takve komentare već ih prepoznati kao nasilje nad djevojkama i ženama i kao

⁵¹ Ka sigurnom i podsticajnom školskom okruženju <https://www.unicef.org/serbia/publikacije/ka-sigurnom-i-podsticajnom-okruzenju>; Digitalno nasilje – prevencija i reagovanje <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/priru%C4%8Dnik-interaktivni.pdf> (str. 38-39)

oblik diskreditacije i omalovažavanja druge osobe; razgovarajte o važnosti **solidarnosti, podrške i osnaživanja** osobe koja je izložena nasilju kao i o važnosti toga da izrazite jasan stav i ponašanjem date do znanja da ne prihvaćate i ne opravdavate počinjeno nasilje,

- **kontrolirajte** strah ili ljutnju jer vas te emocije **spriječavaju** u konstruktivnom razmišljanju i rješavanju problema; **budite dosljedni** – mlade želimo naučiti odgovornosti svojim odgovornim ponašanjem; zapamtite da je **kvaliteta odnosa** koju učenici/ce izloženi/e nasilju uspostave s nastavnicima/cama ključna za njihovo povjerenje te odluku da se povjere i zatraže pomoć.

Korisni savjeti o porukama ohrabrivanja učenica

Nastavnici/ce (a isto se odnosi i na roditelje) moraju učenicima i učenicama (djeci) davati poruke podrške, interesa, povjerenja i poštovanja, poput sljedećih⁵²:

- **Podrška:** *Želim da znaš da možeš računati na mene. Drago mi je što si se meni obratio/la za pomoć, zajedno ćemo pokušati pronaći rješenje.*
- **Pokazivanje interesa:** *Brine me što sam jučer čuo/la o uvredljivim porukama koje razmjenjuješ na Facebooku. Želiš li razgovarati o tome? Jesi li uspio/jela donijeti ispravnu odluku? Jesi li siguran/na? Kako se osjećaš?*
- **Povjerenje:** *Hvala što dijeliš svoje iskustvo sa mnom. Sa mnom uvijek možeš razgovarati ako te nešto muči. Sve o čemu smo razgovarali ostaje među nama.*
- **Poštovanje:** *Želio bih razgovarati o novim aplikacijama. Puno bi mi značilo kada bi mi objasnio/la. Zahvalan/na sam na tvojim vještinama i da znaš pronaći mnogo korisnih informacija na internetu.*
- **Dodajte vlastite misli:**

3.1.5. Uloge i odgovornosti nastavnica i nastavnika i škole u postupanju u slučaju (elektroničkog) seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja

Dvije komplementarne aktivnosti nastavnica i nastavnika i škola

Nastavnici/e, stručna služba, članovi školske administracije i uprave, kao i obrazovne ustanove općenito imaju dvije komplementarne zadaće:

1. **spriječiti** nasilje nad učenicama/ima;
2. osigurati odgovarajuću **zaštitu i potporu** učenicima/ama koji su iskusili nasilje⁵³.

⁵² Digitalno nasilje – prevencija i reagovanje <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/priru%C4%8Dnik-interaktivni.pdf> (str. 40)

⁵³ Ignjatović, T. (2018a). Rodno zasnovano nasilje u partnerskim vezama mladih: uloga obrazovno-vaspitnih ustanova, u: *Odgovor obrazovno-vaspitnih institucija na rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici*, Autonomni ženski centar, Beograd; Ignjatović, T. (2018b) *Seksualno nasilje i uznemiravanje: uloga obrazovno-vaspitnih ustanova u prevenciji i zaštiti učenica i učenika*, u: *Odgovor obrazovno-vaspitnih institucija na rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici*, Autonomni ženski centar, Beograd. Oba članka dostupna su na srpskom jeziku: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2018/Odgovor_obrazovno_vaspitnih_institucija.pdf
Dalla Pozza, et al., 2016; STOP CyberViolence, 2017,
Korišćenje digitalne tehnologije, rizici i zastupljenost digitalnog nasilja među učenicima u Srbiji, dr. Dragan Popadić i Dobrinka Kuzmanović, Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, 2013, str. 133.

Najvažnije je spriječiti nasilje nad učenicama i učenicima

Prevenција svih vrsta nasilja, uključujući (elektroničko) seksualno i rodno uvjetovano nasilje nad djecom/ mladima, mora biti među glavnim ciljevima obrazovnih ustanova kao i društva u cjelini. Ujedno je i riječ o formalnoj (pravnoj) obvezi koju moraju ispuniti nastavnici/ce i škole. To znači da je potrebno **informirati i podučiti djecu** o tim temama u sklopu njihovog obrazovanja i to na svim razinama, ne samo u okviru kurikuluma i silabusa obveznih već i izbornih predmeta, slobodnih aktivnosti te aktivnosti u zajednici. Prevenција podrazumijeva i **osnaživanje** učenica/ka pri prepoznavanju rizika, traženju pomoći i prijavljivanju bilo kakvog zlostavljanja i nasilja.

Važno: Preventivne aktivnosti obrazovnih ustanova moraju se provoditi **sistematično i kontinuirano** i u njih moraju biti uključeni svi dionici u školi, prvenstveno učenici/ce, te roditelji, predstavnici nadležnih ustanova i organizacija te zajednice u cjelini.

Mnogo je načina na koje je moguće organizirati školske aktivnosti povezane s prevencijom (elektroničkog) seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja nad učenicama/cima, uključujući ono koje se javlja u njihovim intimnim partnerskim odnosima. U nastavku se navodi dio važnih točaka:

- **Procjena stanja:** Na početku je važno ocijeniti situaciju, odnosno istražiti što mladi misle i znaju o toj temi i koliko su rašireni različiti oblici nasilja, bilo iz perspektive žrtve, počinitelja, promatrača ili svjedoka. Važno je i utvrditi kakve potrebe postoje u pogledu dostupnih informacija i znanja. Prikupljanje takvih informacija, tzv. „mapiranje situacije“, obično se provodi s pomoću anonimnih anketa na što više učenika i učenica iz svih razreda ili putem drugih načina koji učenicama i učenicima daju priliku da slobodno izraze svoja razmišljanja, stavove, pitanja i iskustva. Pri planiranju preventivnih aktivnosti ili stvaranju popisa važnih pitanja i tema mogu poslužiti i rezultati drugih istraživanja (poput našega).

Važna napomena: Iznimno je važno da učenice/ci **aktivno sudjeluju** u tim aktivnostima u svim fazama i surađuju s većim brojem nastavnika/ca (različitih područja stručnosti poput sociologije, psihologije, matematike, informatike, likovne kulture). Takvim bi se uključivanjem učenica i učenika mogao izgraditi model međudioničke suradnje koji pridonosi većem broju ciljeva i ishoda obrazovanja, te unapređenju kompetencija koje su potrebne za rješavanje različitih razvojnih i životnih zadataka i teškoća.

- **Zajedničko planiranje:** Prikupljene podatke treba predstaviti učenicama/cama i ostalim dionicima u školi, nastavnicima/cama, roditeljima te školskoj upravi, kako bi se potaknuo razgovor o postojećim potrebama i mogućim aktivnostima. Cilj je preporučiti i raditi na razvoju programa preventivnih aktivnosti koji je usklađen sa specifičnom situacijom u školi i potrebama učenica/ka.
- **Plan aktivnosti** – sadrži popis aktivnosti i mjera koje škola treba provesti radi prevencije svih vrsta nasilja, stvaranja sigurnog i poticajnog okruženja za razvoj mladih, njegovanja poštovanja i povjerenja među učenicama/cama i zaposlenicima u školi, prihvaćanja različitosti, suprotstavljanja stereotipovima i predrasudama, razvijanja znanja i vještina potrebnih za ostvarivanje zdravih intimnih partnerskih veza, prepoznavanja opasnosti nasilja, boljeg poznavanja pravila i postupaka i veću spremnost na djelovanje u slučaju nasilja, odnosno na pružanje podrške osobama koje su iskusile nasilje.
- **Učinci provedbe aktivnosti i praćenje:** Plan preventivnih aktivnosti mora postojati, ali je važno i provoditi aktivnosti iz školskih planova i programa. Nadalje, važno je i unaprijed isplanirati način na koji će se prikupljati informacije o učincima provedenih aktivnosti kao i o tome što sudionici/e o njima misle. Obradom podataka olakšava se planiranje budućih aktivnosti; jednostavnije je i brže izabrati najbolje ocijenjene, kao i one koji su izazvali najpozitivnije promjene i doprli do najvećeg broja ljudi.
- **Informiranje:** Škola je dužna obavijestiti sve zaposlenike, nastavnike/ce i roditelje o zabrani svih vrsta nasilja, o pravnim postupcima kao i obveznim koracima i postupcima u školi pri prijavi sumnje na nasilje ili saznanja o istom. Informacije treba pružiti na **jasan i pristupačan način u**

pismenom obliku, a to znači u obliku postera, na obavijesnim pločama, u školskim listovima, putem internetskih stranica i drugih sličnih mjesta. Informacije treba postaviti na mjesta koja su lako dostupna učenicama/cima, gdje ih oni mogu proučiti u privatnosti (npr. na unutarnjoj strani vrata u zahodu u školi). Važno je i o tome razgovarati u učionici, u sklopu razredne nastave, radionica, stručnih susreta, susreta udruga pedagoga, panel-diskusija, sastanaka učeničkog vijeća itd.

- **Educiranje:** Škola je dužna za nastavnike/ce, razrednike/ce i stručne suradnike organizirati i osigurati programe, za razvoj znanja i vještina potrebnih za rješavanje problema s kojima se susreću. To uključuje pohađanje obuka (seminara, radionica) i proučavanje edukativnih materijala.
- **Uloga vršnjaka:** Srednjoškolci se o nasilju koje su iskusili najčešće povjeravaju svojim vršnjacima, što uključuje (elektroničko) seksualno i rodno uvjetovano nasilje u njihovim intimnim partnerskim vezama. Zbog toga je edukacija i rad na znanju učenika/ca o (elektroničkom) seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju, kao i o drugim oblicima nasilja i svim drugim spomenutim temama, izrazito važno za prevenciju nasilja i pružanje podrške osobama koje su iskusile nasilje.

Ako do nasilja još uvijek dolazi, potrebno je osigurati odgovarajuću zaštitu i podršku

Nastavnici/ce su, kao i obrazovne ustanove, dužni/e djelovati u slučaju sumnje ili saznanja o nasilju koje se trenutno odvija, što je u svakoj zemlji regulirano određenim zakonima i pravilnicima. U nastavku se navode uobičajene značajke tih postupaka⁵⁴.

- Za početak je važno da se svi dionici pridržavaju **općih načela zaštite** osobe koja je iskusila nasilje.
- Važno je pridržavati se i specifičnih **općih pravila u komunikaciji** s osobom koja je iskusila nasilje.
- Ako se nasilje **dogđa u školi**, prvo je potrebno **zaustaviti nasilje** i osigurati **sigurnost žrtve**.

Sva **pravila** (odredbe) o postupanju (neovisno o nacionalnim posebnostima) uključuju sljedeće korake koje provode nastavnici/ce, stručni suradnici/e, članovi/ce školske administracije i uprave:

- **razgovarati** s učenicom/kom koja/i je iskusila/o nasilje (sumnja se na to ili postoje saznanja o tome) – uvijek prvo sa žrtvom nasilja i nikada u prisustvu **počinitelja** – i to **odmah**, čim se za to nasilje sazna;
- **razgovarati** s učenikom/com koji/a je to nasilje počinio/la (sumnja se na to ili postoje saznanja o tome) – **nikada** u prisustvu žrtve nasilja – i to **odmah**, čim se za to nasilje sazna;
- **razgovarati** s učenicima/cama koji/e znaju (ili bi mogli znati) nešto o nasilju koje se odvija (promatrači ili svjedoci nasilja) i to **odmah**, čim se za to nasilje sazna;
- **pozvati roditelje** djece koja su sudjelovala u događaju (ili znaju nešto o njemu) na individualne razgovore u skladu sa svim relevantnim pravilima i postupcima i to **što prije** (sukladno zakonodavstvu);
- **organizirati savjetovanja u školi**, organizirati sastanke sa stručnim suradnicima u školi, skupinama za zaštitu učenika/ca od nasilja (ili drugim obrazovnim tijelima u skladu s pravilima postupka) kako bi se izvršila **ocjena** situacije i donijele **odluke** o poduzimanju odgovarajućih (pravno definiranih) mjera i postupaka i to što prije (sukladno zakonodavstvu);
- **pokrenuti odgovarajući postupak u školi** u skladu sa zakonodavstvom i pravilnicima donesenima za tu problematiku i to u **zakonski propisanom** vremenskom okviru;
- **prijaviti događaj nadležnim institucijama** (policiji, državnom odvjetništvu, centru za socijalnu skrb) u skladu sa zakonodavstvom i pravilnicima donesenima za tu problematiku i to u **zakonski propisanom** vremenskom okviru;

⁵⁴

Ignjatović, 2018a; Ignjatović 2018b; Iles, 2018, <https://www.womenngo.org.rs/publikacije/razvoj-dobrih-praksi/1400-odgovor-obrazovno-vaspitnih-institucija-na-rodno-zasnovano-nasilje-i-nasilje-u-porodici-2018>
Digitalno nasilje – prevencija i reagovanje (str. 44-50), <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/priuru%C4%8Dnik-interaktivni.pdf>
„Upoznajmo i prepoznamo e-nasilje“ (str. 35) Centar za nestalu i zlostavljenu djecu, Osijek, 2018
http://netica.hr/materijali/Digitalni_prirucnik.pdf

razviti individualizirani plan potpore za učenice/ke žrtve nasilja; to uključuje jasne i konkretne aktivnosti za oporavak i osnaživanje žrtve, definiranje strana odgovornih za konkretnu provedbu, rokove, metode praćenja i ocjene učinaka, te rok za ocjenu i reviziju plana; osoba koja je iskusila nasilje mora **aktivno sudjelovati** (u svim fazama); i to **što prije**;

- **razviti individualan plan djelovanja** za učenika/cu koji/a vrši nasilje u kojem se definiraju jasne i konkretne mjere, utvrđuju se strane odgovorne za konkretnu provedbu aktivnosti, rokovi, metode praćenja i ocjena učinaka, rokovi za procjenu i reviziju plana – **što je ranije moguće**; poseban rad s počiniteljem/icom u školi ili upućivanje u ustanove koje provode psihosocijalne tretmane za počinitelje nasilja ni u kojem slučaju ne smiju zamijeniti sankcije za počinjeno;
- **provoditi mjere, pratiti učinke i revidirati** planirane mjere i aktivnosti u slučaju da planirane mjere ne daju predviđene učinke ili da dođe do promjena u okolnostima, i to treba raditi **kontinuirano** (u skladu s rokovima u individualnom planu);
- **informirati** nastavnike/ce i stručne službe u školi o poduzetim mjerama i njihovim učincima, obavještavati o **analizama** uzroka i posljedica, analizama prikladnosti načina na koji je škola postupila, te o preporukama plana za smanjivanje čimbenika rizika i jačanje čimbenika zaštite; potrebno je započeti **preventivne** aktivnosti za sprječavanje (ponavljanja) nasilja, podići razinu svijesti, znanja i vještina svih dionika o svim važnim temama i problemima, i to treba raditi **kontinuirano**;
- **uspostaviti redovitu suradnju** među ključnim dionicima u školi i svim relevantnim predstavnicima u zajednici kako bi se zajedničkim snagama djelovalo na sprječavanju nasilnog ponašanja i potaknulo prosocijalno ponašanje u školi i zajednici; na tome treba raditi **kontinuirano**;
- **dobro voditi evidenciju** o zasebnim događajima te svim planiranim i provedenim koracima, i to treba raditi **kontinuirano**.

Ponovimo – na što bismo trebali posebno obratiti pozornost?

Školi nisu dozvoljene „tipične pogreške“ u spomenutim postupcima, kao što su⁵⁵:

- *umanjivati, izbjegavati, zataškavati, prikrivati, iskrivljavati, negirati, okrivljavati* žrtvu ili na bilo koji drugi način, izravno ili neizravno, doprinosti izbjegavanju odgovornosti počinitelja nasilja, niti sugerirati žrtvi da odustane, oprost ili se pomiri s počiniteljem nasilja;
- *organizirati posredovanje ili mirenje* između žrtve i počinitelja zato što se (elektroničko) seksualno i rodno uvjetovano nasilje radi o zlorupotrebi moći jednog intimnog partnera ili partnerice nad drugom osobom koja postavlja osnovu za buduće ponašanje u partnerskim odnosima i djevojki i mladića;
- *ne poštivati sva pravila* povjerljivosti i zaštite osobnih i posebno osjetljivih osobnih podataka;
- *ne pružiti sve informacije* u tijeku postupaka koji su pokrenuti u školi i ne pomoći osobi koja je izložena nasilju (roditeljima ili skrbnicima) da dobije odgovarajuće informacije;
- *imati suosjećajan stav prema počiniteljima*, što znači da se ne smije negirati, umanjivati, opravdavati (da se radilo o „šali“, „dječjoj igri“, „privatnoj stvari“), prikrivati, sažalijevati ili opraštati neprihvatljive stavove i ponašanja učenika/ca koji/e vrše (elektroničko) seksualno i rodno uvjetovano nasilje jer im se na taj način ne pomaže; naprotiv, ako počinitelj/ica uspije izbjeći odgovornost, naučit će da je takvo ponašanje prihvatljivo, da su „u pravu“, da mogu omalovažavati svoje partnere, omalovažavati tuđa pravila i ograničenja, manipulirati drugim ljudima; to znači da će naučiti biti neodgovorni prema svome ponašanju i vjerojatno ponoviti nasilje u budućim partnerskim odnosima.

⁵⁵ Ignjatović, T. 2018., str. 15 https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2018/Odgovor_obrazovno_vaspitnih_institucija.pdf

Korisne ideje za preventivne aktivnosti u školi

Načelno možemo reći da postoji beskonačan broj ideja o preventivnim aktivnostima u školi. U nastavku se navodi tek maleni broj ideja kako pristupiti toj problematici (popis nije konačan)⁵⁶:

- razviti posebne stranice na internetskoj stranici škole sa sadržajima o sigurnosti na internetu i digitalnom nasilju, uključujući o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju,
- pronaći odgovarajuće sadržaje (vidi: *True 2 You – Časopis za mlade*, internetska stranica projekta i drugi preporučeni izvori), organizirati analize i diskusije o sadržajima, pripremati različite prezentacije (školski panoji, poster, školske novine, grafovi itd.),
- pronaći i/ili pripremiti interaktivne sadržaje za učenje (kvizovi, rješavanje problemskih situacija itd.) (vidi: časopis za mlade, internetska stranica projekta itd.),
- organizirati gledanje spotova i filmova o spomenutim temama uz naknadne diskusije,
- razvijati i dijeliti edukativne materijale, pogotovo na internetu (s obveznim poštivanjem privatnosti podataka i fotografija),
- pripremati scenarije i postavljati igrokaze uz razgovore s gledateljima o različitim aspektima situacije, posljedicama i mogućim rješenjima,
- organizirati razne vršnjačke obuke (vidi: časopis za mlade i internetska stranica projekta), organizirati obuke za mlađe učenike/ce (npr. u osnovnim školama),
- ohrabriti učenike/ce koji su pohađali takve obuke da svojim vršnjacima (braći, sestrama) pomognu prilagoditi postavke privatnosti na uređajima kojima se koriste,
- pozivati predstavnike relevantnih ustanova i organizacija u školu da održe govore o različitim aspektima relevantnih tema,
- organizirati kvizove o relevantnim temama u koje se mogu uključiti i učenici/e i nastavnici/e ili roditelji (miješane skupine mogu činiti i mladi i odrasli),
- organizirati razgovora o knjigama ili filmovima o važnim temama u kojima mogu sudjelovati učenici/ce, nastavnici/ce, ali i stručni suradnici te roditelji,
- organizirati različite aktivnosti na razini škole ili lokalne zajednice povodom raznih međunarodnih i nacionalnih dana (npr. dan sigurnosti, digitalnog učenja, zaštite djece od nasilja, 16 dana aktivizma protiv rodno uvjetovanog nasilja itd.),
- povećati vidljivost platformi koje pomažu nastavnicima/cama, putem kojih se mogu objavljivati razne informacije i iskustva, dileme; forumi putem kojih nastavnici/ce mogu komunicirati s kolegama/icama, pitati stručnjake određena pitanja ili poticati druge nastavnike/ce na njihovo korištenje,
- **(nastavite popis):**
-
-
-
-
-

3.1.6. Razvoj lako dostupnih i povjerljivih mehanizama prijave osjetljivih na potrebe mladih

Školski mehanizmi za prijavu nasilja

Svaka bi škola trebala na temelju informacija, znanja, istraživanja i osobnih iskustava utvrditi mehanizam za prijavu sumnje na nasilje, saznanja o njemu ili iskustvo istoga. Ti su temelji potrebni za poticanje pozitivnih promjena. Ovo bi mogle biti pozitivne značajke takvih mehanizama:

dostupnost – mehanizmi postoje u stvarnosti, a ne samo „na papiru“ (pravilnik ili drugi školski dokument); svi poznaju taj mehanizam i što on podrazumijeva: svi znaju tko su uključene osobe; prijava nasilja i saznanje o njemu dovode do pozitivnih promjena (nasilje se zaustavlja, sprječava se ponavljanje istog; osoba koja je prijavila nasilje ili upozorila na njega ima podršku i osnažena je), poticanje učenika/ca da ubuduće traže pomoć;

osjetljivost na potrebe mladih – sve uključene osobe moraju znati dovoljno o karakteristikama raznih stadijâ razvoja učenika/ca, poštovati njihove potrebe, stavove i mišljenja i djelovati u skladu s njima (zaštitni pristup); moraju se pratiti teme koje su relevantne učenicima/cama, uključujući pitanja digitalnih tehnologija, komunikacija i društvenih mreža, uz osviještenost o osnovnim potrebama (sigurnost, povjerenje, podrška, samopotvrđivanje itd.) i razvojno specifičnim potrebama i promjenama (intenzivniji fizički rast, apstraktno/formalno mišljenje, razvoj osjećaja za moral, naglasak na mogućim i budućim situacijama i vremenu, nezavisnost, bunt, sukobi s odraslima i vršnjacima, vršnjačka prijateljstva, emocionalni odnosi i seksualnost itd.); potrebno je i na umu držati kontekst i različite značajke (spol/rod, seksualna orijentacija, invaliditet, posebna kultura, društveni i ekonomski/klasni aspekt, uz mnoge druge čimbenike);

povjerljivost – jasno je naznačeno da je svaki razgovor potpuno povjerljiv, što znači da se sve izrečeno u sklopu njih ne dijeli dalje **bez pristanka** učenika/ce koji/a traži pomoć; učenici/ce znaju o **ograničenjima povjerljivosti** i sposobni su donositi **informirane odluke** o tome što učiniti; svi u školi, a pogotovo oni uključeni u mehanizam djelovanja, znaju što znači da su podaci povjerljivi i spremni su se pridržavati pravila; sve informacije o nasilju kojem su izloženi učenici/ce u školi, kao i njihovi osobni podaci, tretiraju se pažljivo u komunikaciji (u okviru škole i s drugim ustanovama), u svim postupcima, uključujući pri vođenju evidencije i dokumentacije.

3.2 Zakonski okvir i postupanje u slučaju nasilja

Kako bismo u potpunosti razumjeli pojmove i povezanost elektroničkog nasilja, seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, posebno u kontekstu intimnih partnerskih odnosa, uključujući i odnose mladih, važno je upoznati se sa sadržajem relevantnih, međunarodnih i nacionalnih dokumenata. Stručnjaci/kinje bi trebali biti upoznati s funkcioniranjem institucija, službi i pravnih ustanova te sa zakonima, politikama i protokolima o postupanja u slučajevima nasilja. To je posebno važno za razumijevanje odgovornosti i postupanje obrazovnih institucija u prevenciji i reagiranju na seksualno i rodno uvjetovano nasilje koje pogađa njihove učenike/ce, uključujući nasilje koje se događa online.

U Dodatku 3 nalazi se kratak pregled relevantnih međunarodnih dokumenata, kao i nacionalnog zakonodavnog okvira relevantnog za borbu protiv elektroničkog i rodno uvjetovanog nasilja, posebno dokumenata koji reguliraju konkretan odgovor obrazovnih institucija i obrazovnih djelatnika/djelatnica. Uz to, ukratko će biti predstavljen relevantni institucionalni okvir, s posebnim naglaskom na dionike izvan obrazovnog sustava odgovorne za zaštitu od nasilja, s kojima škole surađuju ili mogu školama pružiti potporu.

Škole su obvezne poštivati opće standarde i procedure (opisane u odjeljku 3.1.), a koji se također primjenjuju na slučaj elektroničkog nasilja, kao i nasilje u vezama mladih, kroz koji se osigurava zaštita ljudskih prava žrtava te se osigurava zaštita, podrška i osnaživanje žrtve.

Protokoli sadrži obveze nadležnih tijela te način i sadržaj suradnje između nadležnih tijela i drugih čimbenika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju nasilja i pružanju pomoći i zaštite osobama izloženim nasilju.

U ovom poglavlju predstavljamo detaljni odgovor obrazovnih institucija, na temelju postojećeg zakonodavstva i protokola djelovanja, kao i suradnju s drugim relevantnim institucijama.

Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima (2004.)

<http://skr.rs/6E1>

Obrazovne ustanove dužne su osigurati poštivanje prava djeteta, a uporište za sprečavanje nasilja među djecom i mladima predstavlja Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima i Protokol o postupanju u slučajevima nasilja među djecom i mladima.

Nasilje među djecom i mladima definirano je kao svako izravno (namjerno, neslučajno) fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno na djecu i mlade od strane njihovih vršnjaka (s ciljem nanošenja tjelesnih ozljeda) koje može varirati u težini, intenzitetu i vremenskom trajanju. Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom propisuje obaveze nadležnih državnih tijela, pa tako i odgojno-obrazovnih ustanova.

U slučaju prijave ili dojave o nasilju među djecom imenovana stručna osoba za koordiniranje aktivnosti vezanih uz problematiku nasilja u odgojno-obrazovnoj ustanovi dužna je:

- odmah poduzeti sve mjere da se zaustavi i prekine aktualno nasilno postupanje;
- ukoliko je dijete povrijeđeno u mjeri koja zahtijeva liječničku intervenciju ili pregled odmah pozvati službu hitne liječničke pomoći ili na najbrži mogući način prepratiti ili osigurati prepratu djeteta liječniku, te sačekati liječnikovu preporuku o daljnjem postupanju i dolazak djetetovih roditelja ili zakonskih zastupnika;
- odmah po prijavljenom nasilju o tome obavijestiti roditelje djeteta ili zakonske zastupnike, te ih upoznati sa svim činjenicama i okolnostima i izvijestiti ih o aktivnostima koje će se poduzeti;

- po prijavi, odnosno dojavu nasilja odmah obaviti razgovor s djetetom koje je žrtva nasilja i to uvijek u nazočnosti nekog od stručnih djelatnika odgojno-obrazovne ustanove, a na način da se postupa posebno brižljivo, poštujući djetetovo dostojanstvo i pružajući mu potporu;
- roditeljima ili zakonskim zastupnicima djeteta koje je žrtva vršnjačkog nasilja dati obavijesti o mogućim oblicima savjetodavne i stručne pomoći djetetu;
- obaviti razgovor s drugom djecom ili odraslim osobama koje imaju spoznaju o učinjenom nasilju te utvrditi sve okolnosti vezane uz oblik, intenzitet, težinu i vremensko trajanje nasilja;
- ukoliko se radi o osobito teškom obliku, intenzitetu ili dužem vremenskom trajanju nasilja, koje može izazvati traumu i kod druge djece, koja su svjedočila nasilju, savjetovati se s nadležnom stručnom osobom ili službom poradi pomoći djeci, svjedocima nasilja;
- što žurnije obaviti razgovor s djetetom koje je počinilo nasilje uz nazočnost stručne osobe, ukazati djetetu na neprihvatljivost i štetnost takvog ponašanja, te ga savjetovati i poticati na promjenu takvog ponašanja;
- pozvati roditelje ili zakonske zastupnike djeteta koje je počinilo nasilje, upoznati ih s događajem, savjetovati ih s ciljem promjene takvog ponašanja djeteta, te ih pozvati na uključivanje u savjetovanje ili stručnu pomoć i izvijestiti ih o obvezi odgojno-obrazovne ustanove da slučaj prijavi;
- o poduzetim aktivnostima, razgovorima, izjavama te svojim opažanjima sačiniti službene bilješke, kao i voditi odgovarajuće evidencije zaštićenih podataka koje će se dostaviti na zahtjev drugim nadležnim tijelima.

Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (2008.)

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_08_70_1418.html

Protokol naglašava da seksualno nasilje, uz obiteljsko, ulazi u dominantne oblike rodno uvjetovanog nasilja, to jest one vrste nasilja u kojima je u većini slučajeva počinitelj muškarac, a većina žrtava su žene.

Protokolom su odgojno-obrazovni djelatnici/ce obvezni skrbiti o ostvarivanju prava djeteta u slučajevima svih oblika nasilja, senzibilizirati se na pojavu seksualnog nasilja koje doživljavaju maloljetne osobe te poduzeti odgovarajuće mjere radi otkrivanja i prijavljivanja djela seksualnog nasilja relevantnim institucijama koje pružaju pomoć žrtvama seksualnog nasilja.

Postupanje odgojno-obrazovnih ustanova u slučaju seksualnog nasilja

- Odmah po primanju informacije iz koje proizlazi sumnja da je učenik/ca doživio seksualno uznemiravanje ili seksualno nasilje, dužnost je djelatnika odgojno-obrazovne ustanove obavijestiti ravnatelja/icu, koji je dužan prijaviti sumnju o postojanju kaznenoga djela najprije policiji i nadležnom centru za socijalnu skrb, te provesti razgovor s učenikom/com radi zaštite njegovih/njezinih prava. Ravnatelj/ica odgojno-obrazovne ustanove je odgovorna osoba za postupke po ovom Protokolu. Poželjno je da razgovor vodi stručni suradnik/ca u sigurnom okruženju, imajući na umu zaštitu prava osobe ili razgovor može voditi i drugi djelatnik/ca odgojno-obrazovne ustanove u kojeg dijete ima povjerenja. Ukoliko se radi o događaju koji se upravo dogodio, žrtvi je potrebno bez odgode pružiti odgovarajuću pomoć i zaštitu te o svemu odmah obavijestiti policiju i nadležni centar za socijalnu skrb.
- Osoba koja vodi razgovor s učenikom/com, dužna je o tome voditi zapisnik. Odgojno-obrazovna ustanova dužna je, na traženje suda, Državnog odvjetništva RH ili policije dostaviti svu dokumentaciju koja je značajna za odlučivanje o pokretanju kaznenog progona, odnosno kazneni progon.
- Obveza osobe koja vodi razgovor je upoznati dijete, učenika/cu s daljnjim postupanjem na njemu/njoj razumljiv način. Osoba koja vodi razgovor dužna je upoznati žrtvu i njezine roditelje o mogućnostima izvaninstitucionalne ili institucionalne pomoći i potpore.
- O samom događaju ravnatelj/ica odgojno-obrazovne ustanove dužan/a je žurno obavijestiti: roditelje/skrbnike djeteta; nadležni centar za socijalnu skrb; policiju ili Državno odvjetništvo RH, a ako postoje vidljive ozljede ili uznemirenost, poduzeti mjere radi pružanja hitne liječničke pomoći.

Osim toga, obavijestiti Ministarstvo znanosti i obrazovanja putem web obrasca najkasnije u roku do 7 dana; obavijestiti pravobraniteljicu za djecu, obavijestiti pravobraniteljicu za osobe s invaliditetom, obavijestiti nadležnog školskog liječnika.

- Ako je počinitelj/ica seksualnog nasilja djelatnik/ca odgojno--obrazovne ustanove, osoba koja ima o tome informaciju dužna je obavijestiti policiju i/ili Državno odvjetništvo. Ukoliko je počinitelj/ica seksualnog nasilja djelatnik/ca odgojno-obrazovne ustanove ili se seksualno nasilje dogodilo u prostoru škole , odgojno-obrazovna ustanova dužna je žurno izvijestiti Ministarstvo znanosti i obrazovanja bez obzira tko je počinitelj.
- U slučaju osobito teškog oblika ili intenziteta nasilnog postupanja koje je izazvalo ili može izazvati traumu kod djeteta žrtve ili drugih učenika/ca, odgojno-obrazovna ustanova će izvijestiti ministarstvo nadležno za odgoj i obrazovanje, a po potrebi i druga ministarstva i institucije te zatražiti odgovarajuću stručnu psihološku ili socijalno/pedagoško/psihološku pomoć za učenike/ce odgojno-obrazovne ustanove.

4. PRIMJERI DOBRE PRAKSE PREVENCIJE ELEKTRONIČKOG SEKSUALNOG I RODNO UVJETOVANOG NASILJA U ŠKOLSKOM OKRUŽENJU

4.1 Uvod

Ključna strategija za smanjenje stopâ rodno uvjetovanog nasilja je učinkovita i sustavna prevencija intimnog partnerskog nasilja među mladima. Potrebno je poticati promjene na razini pojedinca, ali i na razini odnosa, zajednice i društva u cjelini. Budući da gotovo sva djeca i mladi pohađaju školu, obrazovni sustav predstavlja idealno okruženje za provedbu programa za prevenciju rodno uvjetovanog nasilja, uključujući programe usmjerene protiv digitalnog nasilja u intimnim partnerskim odnosima.

Programima se potrebno fokusirati na mijenjanje kulturnih i društvenih normi koji utječu na rod, istovremeno se trudeći prilagoditi stvari digitalnom dobu. Jasno je da sljedeću generaciju korisnika informacijskih i komunikacijskih tehnologija treba obrazovati o informacijskoj i medijskoj pismenosti i razviti njihovu percepciju sigurnosti. S druge strane, preventivne inicijative u sklopu kojih se uči o zdravim vezama mogle bi biti fundamentalne za mijenjanje stereotipnih stavova kojima se perpetuira i produbljuje rodna neravnopravnost. Podosta je važno i da se podigne svijest mladih o problemima koji se tiču njihove sigurnosti u vezama i/ili drugim situacijama. Nauče li očekivati zdrave i nenasilne odnose i razviju li vještine koje su im važne u tom aspektu (npr. empatija, poštivanje drugih, zdrav način komunikacije i vještine rješavanja sukoba), manji je rizik od toga da bi osoba mogla iskusiti, odnosno počiniti nasilje u intimnoj partnerskoj vezi.

Da bi prevencija bila učinkovita, potrebno je istovremeno unijeti odgovarajuće promjene u zakonodavstvu i javnoj politici. Dugoročno bi gledano bilo korisno i učinkovito kada bi se u strategije usmjerene obrazovanju mladih integrirala problematika (elektroničkog) seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, osigurala potrebne financije, uspostavila metoda praćenja i evaluacije programa, kao i način prepoznavanja primjera dobre prakse i njihovog širenja drugima.

Za sustavan pristup prevenciji rodno uvjetovanog nasilja u školama potrebno je kombinirati radionice i druge obrazovne aktivnosti u okviru širih strategija prevencije na razini škole.

„Osim obrazovnih programa za prevenciju, potrebni su i rodno i dobno osjetljivi mehanizmi za zaštitu i podršku mladima koji su iskusili bilo kakav oblik rodno uvjetovanog nasilja, uključujući nasilje u virtualnoj sferi. Potrebno je poduzeti i odgovarajuće pravne sankcije nad počiniteljima kako iz perspektive žrtve, tako i radi sprječavanja daljnjih zločina takve vrste.“⁵⁷

⁵⁷ Svijest i stavovi srednjoškolskih učenika prema nasilju u intimnim partnerskim vezama mladih – Zajednički izvještaj za Mađarsku, Španjolsku, Srbiju i Hrvatsku, 2020.

Svrha ovog poglavlja nije nastavnicima/ama dati sveobuhvatan pregled svega što škole mogu poduzeti u svrhu sprječavanja nasilja već **obraditi određene praktične intervencije koje škole mogu poduzeti kao način rješavanja nasilja na razini škole ili kako bi osnažile postojeće postupke**. Nadalje, navodi se i niz preporučenih akcija koje izlaze van okvira škole, obično uključujući dodatne dionike poput roditelja, učeničkih vijeća, raznih ustanova, jedinica lokalne samouprave itd.

4.2 Načela učinkovitih programa prevencije (elektroničkog) seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u školskom okruženju

Stvaranje kulture nenasilja i sigurnog okruženja

Za prevenciju nasilja i postupanje u slučaju nasilja, a posebno elektroničkog seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u intimnim partnerskim vezama, od ključne je važnosti stvoriti sigurno i nenasilno ozračje u školi. Kako bi se stvorilo sigurno školsko okruženje, potrebno je fokusirati se na vrijednosti i načela koja vrijede u školi, kao i na **načine provođenja istih u praksu**. Škole moraju aktivno raditi na promicanju rodne ravnopravnosti i kulture poštovanja i nenasilja među učenicima/ama, nastavnicima/ama i ostalim članovima/icama školskog aktiva. To zahtijeva rad svih osoba koje su dio školskog okruženja.

„Raditi na uspostavljanju pozitivne atmosfere i kulture u školi koja omogućuje rodnu ravnopravnost i uspostaviti nultu razinu tolerancije prema rodno uvjetovanom nasilju, te graditi povjerenje između učenika/ca i nastavnika/ca i ostalih stručnih suradnika/ca.“ Riječ je o preporuci koja je nastala na temelju rezultata istraživanja u kojem su sudjelovali nastavnici/ce u srednjim školama diljem više zemalja.

Za što lakše uspostavljanje zaštićenih okruženja potrebno je unaprijediti školske politike i postupke, naročito usvajanjem i integriranjem novih politika i praksi kojima se promiče rodna ravnopravnost. Time će se unaprijediti demokratski postupci, učvrstiti poštivanje raznolikosti, pomoći školu učiniti sigurnim mjestom bez diskriminacije te pojednostaviti postupak prijave određenog incidenta tako da se učenicama/cima koji trpe nasilje u vezi osigura potpora. Sigurnost i dobrobit žrtava nasilja u vezi mora se uzeti u obzir pri definiranju školskih pravilnika i politika. Potrebno je razjasniti postupke kojima učenice/ci mogu zatražiti pomoć i prijaviti nasilje ili bilo kakvu neprimjerenu upotrebu tehnologiju za kontroliranje, zastrašivanje ili uznemiravanje drugih zbog nečega čemu su svjedočili ili nečega što znaju. Važno je jasno izložiti politiku škole prema nasilju i javno je oglasiti kako bi se s njome upoznala čitava školska zajednica, jednako kao što je i važno konzistentno provoditi mjere i aktivnosti u školi.

U određenim se zemljama šire politike postupanja u slučajevima nasilja u školi i obrazovnom sektoru definiraju na nacionalnoj razini ili u kontekstu nacionalnih akcijskih planova usmjerenih prema rješavanju vršnjačkog nasilja ili nasilja nad djecom. Takve politike mogu usmjeriti razvoj programa i u više detalja opisati način postupanja u slučaju nasilja, uključujući i elektroničko seksualno i rodno uvjetovano nasilje u školama.

KiVa je program za suzbijanje vršnjačkog nasilja utemeljen na istraživanjima koji je osmišljen na Sveučilištu u Turkuu u Finskoj. Program KiVa ima cjelovit pristup školstvu, a temelji se na tri glavna elementa: prevenciji, intervenciji i praćenju. Cilj je programa KiVa razvijati društvene i emocionalne vještine, utjecati na grupne norme i ponašanje pasivnih promatrača, stvoriti ozračje nenasilja u učionicama i ostatku škole s pomoću kurikuluma, internetski igara, u okviru rada s nasilnicima i žrtvama, a i s pomoću materijala za nastavnike/ce i vodiča za roditelje.

www.kivaprogram.net

Uvođenje problematike elektroničkog zlostavljanja u vezi u postojeći kurikulum

Kako bi se otkrili temeljni uzroci nasilnog ponašanja i pritom pomoglo učenicama/cima da budu manje podložni, odnosno izloženi nasilju, školski programi za prevenciju (elektroničkog) seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja moraju se temeljiti na izravnome radu s učenicima, odnosno učenicama. Rad na promicanju rodne ravnopravnosti, propitivanju diskriminacije i sprječavanju nasilja u okviru obrazovnog sustava predstavlja duži proces koji nije moguće svesti na jednokratnu obrazovnu aktivnost u sklopu jednog sata.

Ako je škola u mogućnosti provesti **reviziju postojećih kurikuluma** i načina postupanja, pritom može i utvrditi gdje bi se moguće aktivnosti mogle integrirati umjesto da se razvijaju samostalni programi. Primjerice, takve aktivnosti mogle bi se integrirati u sklopu zdravstvenog i seksualnog odgoja, programa razvoja životnih vještina, edukacija o informacijskim i komunikacijskim tehnologijama te građanskog odgoja; općenito, nove je aktivnosti jednostavno uvesti u predmete i programe u sklopu kojih se već obrađuju teme poput važnosti zdravih odnosa i/ili razvijanja komunikacijskih vještina, odupiranja vršnjačkom pritisku, upravljanja emocijama, sigurnosti na internetu, promicanja rodne ravnopravnosti i ljudskih prava. Kako bi se što lakše proveo odabir najprikladnijeg i prihvatljivog pristupa u podučavanju o prevenciji seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, važno je to učiniti oslanjanjem na ključne skupine kao što su nastavnici/ce, učenici/ce i druge osobe uključene u provođenje spomenutih programa.

Naučiti prepoznati i prikladno reagirati na seksualno i rodno uvjetovano nasilje, naročito nasilje u intimnim partnerskim vezama, temeljna je zadaća **sveobuhvatnog kurikuluma seksualnog odgoja**. Ako je moguće, spomenuti bi kurikulum trebalo organizirati kao dio općeg seksualnog odgoja tako da učenici i učenice nauče o sigurnim i zdravim ponašanjima u vezi. U okviru nastave iz seksualnog odgoja treba poticati sudionike na međusobno poštivanje, bez obzira na rod, spol ili seksualnost, te raditi na tome da škola postane mjesto na kojem se djevojke i mladiće osnažuje, a rodno uvjetovano nasilje sprječava. Upravo su zbog toga osmišljene *Međunarodne tehničke smjernice za seksualni odgoj*⁵⁸, smjernice namijenjene obrazovnim ustanovama i drugim relevantnim tijelima koje žele razvijati i usvajati školske i izvanškolske programe i materijale za opći seksualni odgoj.

Mlade se može podučiti sigurnom ponašanju na internetu i u učionici tako da se **radi na razvoju njihove digitalne pismenosti**. Za stvaranje sigurnijeg okruženja na internetu važno je i podizati svijest i ukazivati na temeljne strukture koje se kriju iza rodne neravnopravnosti i kulture seksizma, a koji doprinose perpetuiranju seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja na internetu. U školama se treba podizati svijest o rodnim pitanjima i educirati o sigurnoj upotrebi **tehnologije i digitalnom građanstvu** kao dio **građanskog odgoja**. Osim o pitanjima privatnosti i pojma digitalnog građanstva, učenici/ce moraju učiti i o tome kako mogu stvarati rodno osjetljive sadržaje i širiti pozitivan utjecaj na internetu.

⁵⁸ International technical guidance on sexuality education. An evidence-informed approach. (2018) UNFPA Dostupno na: www.unfpa.org/publications/international-technical-guidance-sexuality-education

► **Obrazovni programi s ciljem sprječavanja nasilja** nad ženama razlikuju se od zemlje do zemlje. U Španjolskoj su nastavnici/e dužni kontinuirano sudjelovati na obukama o pitanjima ravnopravnosti, iako škole same za sebe odlučuju hoće li se te obveze službeno pridržavati. U Mađarskoj postoji Nacionalni temeljni kurikulum u kojem se navodi da učenici/ce moraju učiti o seksualnosti i intimnim odnosima, iako se u samom dokumentu primarno ističe biološki aspekt tradicionalnih rodni uloga u obitelji. U njemu se ne spominje ni važnost rodne ravnopravnosti niti se daju smjernice za nastavnike/ce o načinima dekonstrukcije ograničavajućih rodni uloga i stereotipova. U Hrvatskoj sve škole dužne su provoditi preventivne programe. Međutim, programi za prevenciju rodno uvjetovanog nasilja u školskom okruženju tek se sporadično provode u (pojednim) školama, a u tek predstavljenom nacionalnom kurikulumu zdravstvenog odgoja ne spominje se rodno uvjetovano nasilje, kao ni bilo koji drugi problem povezan s rodom. U Srbiji ne postoji nikakvo sustavno obrazovanje o temama rodne ravnopravnosti i rodno uvjetovanom nasilju (uključujući elektroničko nasilje), bilo u okviru formalnog obrazovanja ili stručnih usavršavanja nastavnika/ca. Ono što je svim zemljama zajedničko jest to da većinu obrazovnih aktivnosti i programa za prevenciju nasilja, kako one namijenjene mladima, tako i one za nastavnike/ce, uglavnom pripremaju i provode nevladine udruge.⁵⁹

Safe Dates, USA

Safe Dates (Foshee et al., 2005) je preventivni program koji se provodi u školskom okruženju i uključuje više različitih školskih aktivnosti: 10-tjedni program u okviru kojeg se proučavaju ponašanja i stavovi povezani sa zlostavljanjem u vezi, igrokaz o zlostavljanju i nasilju u vezi, natječaj za izradu postera i materijala (npr. newsletter) za roditelje. Uz to se provode i aktivnosti u zajednici poput službi za podršku i obuka za pružatelje usluga. Program je u SAD-u uspio dovesti do smanjenja seksualnog, fizičkog i emocionalnog zlostavljanja propitivanjem normi u pozadini nasilja u vezi i rodni normi, ali i informiranjem o dostupnim službama za podršku.

<https://rb.gy/npwwzb>

Uvođenje rodne perspektive u obrazovanje i prevenciju

Za sustavan pristup sprječavanju (elektroničkog) rodno uvjetovanog nasilja potrebno je pozabaviti se patrijarhalnim i hegemonijskim normama u društvu i problematikom rodne neravnoteže u moći. Cilj je razviti postupke kojima se potiče na mijenjanje stavova i ponašanja koji pridonose seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju. U obrazovanju mora postojati osjetljivost na rodna pitanja jer se time postiže bolja kvaliteta podučavanja i omogućuje se bolje razumijevanje potreba, ponašanja i stavova populacije u cijelosti, razvijaju se vještine kritičkog razmišljanja učenika i učenica i dobivaju novi alati za prepoznavanje društvenih stereotipova, normi i uloga povezanih s rodom.

Neravnopravnost i seksizam prisutni u stvarnosti prelaze i u virtualnu sferu, a načini na koje se oni u digitalnom obliku reflektiraju i intenziviraju dodatno pridonose raširenosti nasilja na internetu. Elektroničko seksualno i rodno uvjetovano nasilje može biti ograničavajuće za žene na način da im priječi uživanje u određenim prednostima informacijskih i komunikacijskih tehnologija, što produbljuje digitalni jaz među rodovima i doprinosi reprodukciji i perpetuiranju rodni stereotipova. Potrebne su učinkovite mjere kako bismo razvili rodno informiranu perspektivu i suprotstavili se elektroničkom rodno uvjetovanom nasilju, i time pozitivno djelovali u smjeru promjena i razvoja. Ujedno bi se time i doprinijelo stvaranju sigurnog okruženja za žene i djevojke u svim sferama života.

⁵⁹ Svijest i stavovi srednjoškolskih učenika prema nasilju u intimnim partnerskim vezama mladih – Zajednički izvještaj za Mađarsku, Španjolsku, Srbiju i Hrvatsku, 2020.

U okviru projekta „Nulta tolerancija na rodno zasnovano nasilje“ **Autonomni ženski centar** htio je istražiti kako bi se mogle integrirati teme rodne ravnopravnosti i rodno uvjetovanog nasilja u srednjoškolske kurikulume u Srbiji.

Cilj jedne inicijative tako je bio analizirati kurikulume u srednjim školama (gimnazijama i strukovnicima), proučiti bave li se temama rodne ravnopravnosti, rodno uvjetovane diskriminacije i nasilja, te uolikoj mjeri, i tako utvrditi prikladan pristup spomenutim temama. Rezultate analize, kao i konkretne prijedloge djelovanja, predstavili su u detaljnom pregledu srednjoškolskih kurikuluma i određenih dijelova u koje bi se moglo uvesti teme povezane s rodnim pitanjima kao i one o rodno uvjetovanom nasilju: <https://www.womenngo.org.rs/publikacije/razvoj-dobrih-praksi/1352-zasto-i-kako-o-temi-rodno-zasnovanog-nasilja-u-skolskom-programu-u-srednjim-skolama-2018>.

Pozitivna strana spomenute inicijative krije se u tome što su analizu provodili studenti/ice alternativnog obrazovnog programa ženskih studija u Beogradu; praktični rad dao im je priliku da nauče više o toj temi, te porade na vještinama analize i istraživanja.

Cilj je druge inicijative bio pružiti konkretne primjere kako se teme rodne ravnopravnosti i rodno uvjetovanog nasilja mogu integrirati u nastavne sate raznih predmeta u postojećim školskim programima, a nastavnicima/ama dati smjernice kako te teme uklopiti u svoj redoviti rad. U suradnji sa zainteresiranim nastavnicima/ama te stručnim suradnicima/ama u srednjim školama koji su sudjelovali na obukama Autonomnog ženskog centra osmišljen je niz nastavnih planova i programa koji pokazuju mnogo načina na koje se može informirati učenike i učenice te ih potaknuti na razgovor o tim temama, bilo u okviru kurikuluma (uklopljeno u predmete poput književnosti, jezika i sociologije, pa i predmete poput matematike i informatike itd.) ili putem izvannastavnih aktivnosti: <https://www.womenngo.org.rs/publikacije/razvoj-dobrih-praksi/1399-nulta-tolerancija-na-rodno-zasnovano-nasilje-2018>.

U **Hrvatskoj** je **Forum za slobodu odgoja** pokrenuo projekt⁶⁰ s ciljem iniciranja sustavnih i sveobuhvatnih promjena u osnovnim i srednjim školama uvođenjem standarda kvalitete i akreditacije GECM („Gender Equality Charter Mark“). Od takvog standarda se očekuje da će utjecati na očekivanja rodnih uloga kod mladih time što se suprotstavlja njihovom rodnom stereotipiziranju. Pri odlučivanju o dodjeli standarda u obzir se uzima sve od školskog vodstva i kurikuluma, do okruženja, stavova i zajednice. Zahvaljujući tom alatu škole će moći mjeriti svoj napredak u rješavanju učinaka koje rodno stereotipiziranje ima na učenike/ce u pogledu njihovog izbora predmeta (i karijere), a što ujedno i predstavlja temeljni uzrok seksualnog uznemiravanja i rodno uvjetovanog nasilja u školama i društvu kao takvom. Prema tome, ovim se standardom promiče rodno osviještena politika.

Programi obuke za nastavnike/ce

Nastavnice/i su presudni za provedbu programa za prevenciju nasilja. Kako bi se osigurali preventivni programi visoke kvalitete, uključujući one usmjerene problemu elektroničkog seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u intimnim partnerskim vezama, od ključne je važnosti nastavnicima/cama osigurati kvalitetne programe obuke, sustav podrške i motivacije. Prema našim podacima⁶¹ većina nastavnika/ca smatra da bi problematiku elektroničkog seksualnog nasilja u adolescentskim vezama oni trebali obraditi u svojem radu s učenicima. Naglašavaju potrebu za stručnom obukom i korisnim edukativnim materijalima, ali i potrebu za boljom suradnjom među sektorima.

⁶⁰ Ovaj inovativni projekt razvijen je prema iskustvu i rezultatima trogodišnjeg projekta rodnog poštovanja, Gender Respect Project, koje vodi Centar za razvoj obrazovanja South Yorkshire (DECSY). Više informacija potražite na stranici www.decsy.org.uk/project/gender-equality-charter-mark/

⁶¹

Osim što se pridržavaju **formalnog kurikulumu** u školama, nastavnici/e **sudjeluju i u tzv. „skrivenom kurikulumu“**. Dosta snažne poruke mogu se iščitati iz načina na koji se nastavnici/ce ponašaju i načina na koji rade, čak i na nesvjesnoj razini, a to potencijalno može uvelike doprinijeti širenju rodni stereotipova i samopercepcije rodni ponašanja.

Može se posebno organizirati obuka za nastavnike/ce u sklopu koje bi dobili bolji uvid u prirodu i učinke rodno uvjetovanog nasilja, naučili kako postupiti ako svjedoče nasilju i kako u suradnji s drugima u školi pomoći spriječiti rodno uvjetovano nasilje. Kako bi mogli učinkovito provoditi kurikulume, nastavnici/ce se moraju osjećati samopouzdana, moraju biti predani i imati dovoljno resursa na raspolaganju. Nadalje, važno je i da osjećaju da imaju podršku školske uprave i svih nadležni ustanova i tijela, a i da znaju da se mogu osloniti na dostupno zakonodavstvo. Svim stranama uključenima u taj proces mora se omogućiti pristup relevantnim obukama i resursima. Ravnatelj/ica škole mora nastavnike/ce koji prolaze obuku poticati na djelovanje, davati im smjernice i potporu.

▶ U Hrvatskoj obuke za nastavnike/ce (i vršnjačke edukatore) provodi CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje.

Glavni je cilj obrazovni programa promicati rodno ravnopravnost, zdrave i pravedne odnose i uspostaviti kulturu toleranciju prema rodno uvjetovanom nasilju u intimni partnerski odnosima. U okviru teoretskih i praktični programa obuke radi se na motiviranju nastavnika/ca razvijajući vještine i znanja potrebna za provedbu primarni preventivni programa i postupaka. Razvija se i svijest o rodni stereotipovima u obrazovni sustavu i razvijaju vještine koje pomažu pri prepoznavanju seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, kao i pri odlučivanju o postupcima i prijavi istih.

Kako bi se učenike/ce moglo podučiti i razvijati njihova znanja o tim temama, program je usmjeren mijenjanju postojećih negativni stavova i podizanju svijesti mladih o sljedećim stvarima: karakteristike zdravih i nezdravih odnosa, utjecaj rodno stereotipni stavova i društveno zadanih rodni uloga na njihove odnose, povezanost neravnoteže u moći s psihološki, fizički i/ili seksualni zlostavljanjem žena/djevojčica, te kako adolescenti mogu pomoći u sprječavanju svih oblika rodno uvjetovanog nasilja, uključujući elektroničko nasilje u partnerski vezama.

www.cesi.hr

4.3 Obećavajuće prakse u prevenciji intimnog partnerskog nasilja među mladima

Kao što se jasno navodi u članku 14. Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji Vijeća Europe (2011.), „nastavne materijale o pitanjima kao što su ravnopravnost žena i muškaraca, nestereotipne rodne uloge, uzajamno poštovanje, nenasilno rješavanje sukoba u osobnim odnosima, rodno utemeljeno nasilje nad ženama i pravo na osobni integritet, prilagođeno razvojnim sposobnostima učenika/ca” potrebno je uključiti ne samo „u redovni nastavni plan i program i na svim razinama obrazovanja”, već i „u neformalnim obrazovnim okruženjima, tako i u sportskim te kulturnim okruženjima i okruženjima za slobodno vrijeme te u medijima”⁶².

Učenje putem iskustva i kreativnih metoda i umjetnosti

Edukativne programe za prevenciju treba uvesti u tijeku osnovno- i srednjoškolskog obrazovanja i prilagođavati komunikacijskim potrebama mladih uz primjenu interaktivnog pristupa koji je osjetljiv na rodna pitanja i određene dobne skupine. Održavanjem radionica za prevenciju seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u vezama mladih **u školama** šalje se poruka da nasilje nije prihvatljivo. Pojedini stavovi i ponašanja mogu se lakše mijenjati u izravnom radu s mladima u okviru **izvannastavnih aktivnosti** gdje se moraju koristiti **kreativnim metodama** i umjetničkim izražavanjem jer se time pojedince uči o zdravim načinima povezivanja s drugima i potiče da se suprotstave nasilju i pruže pomoć žrtvama. Potreban je kontinuiran i dugotrajan rad u školskom okruženju kako bi se mijenjale postojeće društvene norme u određenoj školi, učinile školu mjestom nulte tolerancije na zlostavljanje u kojem se radi na uspostavljanju zdravih normi.

U školskom okruženju **nastavnici/ce s ispravnom obukom** imaju presudnu ulogu u organizaciji edukativnih aktivnosti za mlade, razvoju različitih izvannastavnih aktivnosti, organiziranju kampanja i olakšavanju procesa stvaranja umjetničkih stvari. Nastavnici/ce moraju proći obuku i imati potporu za provedbu participativnih metoda i upotrebu kreativnih tehnika u podizanju svijesti, stimuliranju kreativnog i inovativnog načina razmišljanja i uključivanja učenika/ca. Nastavnici/ce se kao facilitatori trebali fokusirati na to da **razvijaju odnose sa svim sudionicima/ama**, potiču njihov entuzijazam i motiviranost, te im pomognu u razvoju dodatnih vještina i samopouzdanja koje im može biti potrebno za razvoj i provedbu drugih aktivnosti i podizanje svijesti. Sudionici/e bi nakon radionica mogli kreirati sadržaje po izboru uz potporu i smjernice svojih nastavnika/ca, koji bi se zatim mogli koristiti u aktivnostima i kampanjama podizanja svijesti u svrhu senzibilizacije svojih vršnjaka. Takvi sadržaji, odnosno umjetnički radovi, uključuju kraće animacije ili filmove, stripove, izložbe fotografija, slogane, postere, crteže, pjesme, kratke priče ili članke na internetu, kampanje na društvenim medijima, igrokaze i drame, informativne letke i brošure, koncerte i intervjue za razne medije.

Mladi se osjećaju osnaženo kada mogu preuzeti inicijativu oko određenog problema, provoditi određene aktivnosti, pokrenuti kampanje u školi i na internetu, stvarati umjetničke radove i javno objavljivati svoje aktivnosti na mreži i izvan nje. Učenici/ce tako imaju prostora i potporu djelovati, a njihovi vizualni sadržaji čine takve edukativne aktivnosti održivima. Istraživanjem tih tema mladi počinju uviđati da imaju određenu moć, moć kao pojedinci i moć kao kolektiv, da spriječe utjecaj nasilja i zlostavljanja na svoje živote.

⁶² Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, (2011) – Vijeće Europe, www.coe.int/en/web/istanbul-convention/text-of-the-convention

No, među najvećim izazovima pri organiziranju aktivnosti za prevenciju rodno uvjetovanog nasilja upravo je pitanje **kako uključiti dječake**. Kako nam pokazuju iskustva s različitim projektima provedenima u školskom okruženju, mladići i dječaci se više uključuju u borbu protiv rodno uvjetovanog nasilja kada dobiju priliku biti kreativni.

Na temelju istraživanja provedenog u različitim zemljama jasno je da se nastavnicima/cama ili drugim zaposlenicima u školi mladi vrlo rijetko obraćaju za pomoć kada su izloženi seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju. Zato je važno blisko surađivati s mladima na razvoju i provedbi takvih aktivnosti kako bi imali više pouzdanja i povjerenja u nastavnike/ce, naročito kada je riječ o povjeravanju i traženju pomoći u konkretnim slučajevima nasilja.

Kada nastavnici/ce surađuju s učenicima/cama u provedbi edukativnih i kreativnih aktivnosti, razvija se snažniji odnos među njima, imaju više povjerenja jedno u drugo i odrasli dobivaju bolji uvid u to kako mladi razmišljaju. Zahvaljujući tome postiže se bolje razumijevanje među njima. Prema našem iskustvu, učenici/ce pokazuju visoku razinu zadovoljstva s ovakvom vrstom rada, spremniji su sudjelovati u daljnjim aktivnostima za prevenciju rodno uvjetovanog nasilja u vezama mladih, a dio se njih čak i odluči volontirati i raditi s vršnjacima na problematici nasilja u vezi mladih.

► Projekt Pjesmom do promjene (Play it for Change)

Na projektu su sudjelovali nastavnici/ce i drugi prosvjetni radnici stručni za različite predmete i teme. U sklopu programa razvijanja kapaciteta dobili su znanja i praktične alate za učinkovitije suprotstavljanje rodnim stereotipovima i prevenciju rodno uvjetovanog nasilja u radu s adolescentima. Teoretski pregled i praktične aktivnosti u kombinaciji osmišljeni su kako bi se zadovoljile različite potrebe za obukom. Glazba i audiovizualni mediji korišteni su u svrhu senzibilizacije o rodnim pitanjima. Stručnjake se poticalo da preispituju seksizam u glazbenim sadržajima i da nauče kako svoje učenike/ce potaknuti na (kritičko) razmišljanje o samoj problematici. Tako su inovativnim i kreativnim metodama uspjeli razvijati kompetencije za promicanje rodne ravnopravnosti i zdravih odnosa među mladima.

Njihove kompetencije došle su do izražaja za vrijeme razvijanja i provedbe edukativnih aktivnosti i aktivnosti podizanja svijesti u sklopu osnaživanja učenika/ca. Još jedna važna uloga nastavnika/ca bila je pomoći učenicima/cama tijekom stvaranja pjesama i spotova za promicanje rodne ravnopravnosti. Adolescenti, i djevojke i mladići, osjećali su se osnaženo kada su trebali preuzeti glavnu riječ u tijeku stvaranja pjesama i spotova uz podršku i praćenje nastavnika/ca. Morali su pisati pjesme i snimiti spotove koji promiču rodnu ravnopravnost i zdrave odnose i time preuzeti aktivnu ulogu u prevenciji rodno uvjetovanog nasilja među vršnjacima. Njihovi materijali predstavljeni su i promovirani na nacionalnoj razini i razini čitavog EU-a.

Nadalje, učenici i učenice su u tom procesu imali priliku razvijati svoju kreativnosti, a projekt u cjelini pridonio je postizanju kohezivnosti u njihovim grupama. Radeći na istim aktivnostima i s istim ciljem, razredni kolege razvijali su jače odnose među sobom, što je pridonijelo stvaranju ozračja podrške i suradnje među učenicima/ama i nastavnicima/ama.

www.playitforchange.org

► **Želiš li šalicu čaja?** - igrokaz o pristanku na spolni odnos uz interaktivan razgovor s publikom. U ovom igrokazu, koji je osmislila udruga **NANE (Mađarska)**, sudjeluju glumci i stručnjaci na temu nasilja u obitelji. Metafora čaja koristi se za prikaz problematike pristanka na spolni odnos: prvo svjedočimo različitim situacijama u kojima jedna osoba želi spolni odnos, a druga ne želi, a zatim vidimo sljedeću scenu u kojoj jedna osoba želi piti čaj, dok druga to ne želi. Riječ je o iznimno jednostavnom načinu kojim se želi dočarati koliko jednostavno može biti pitanje pristanka. Pritom vidimo i određene slučajeve seksualnog uznemiravanja, kao i „sive zone” seksualnog zlostavljanja.

Nakon igrokaza gledatelji mogu porazgovarati o tim različitim scenarijima, izraziti svoje osjećaje i mišljenja o njima, te sve prodiskutirati i sa stručnjacima u tom polju.

Igrokaz je osmišljen kao odgovor na sve veći broj slučajeva seksualnog zlostavljanja među studentima/cama na fakultetima i izveden je mnogo puta pred mladom publikom. Igrokaz je prikladan i za izvedbu na kazališnim daskama (u izvanškolskom okruženju) za širu publiku.

► **Autonomni ženski centar (Srbija)** održao je radionice na temu prevencije rodno uvjetovanog nasilja u partnerskim odnosima kojima je htio potaknuti srednjoškolske učenike/ce da se uključe u samu problematiku. Na tim radionicama sudionici/e su osmišljavali moguće akcije mladih u školi ili lokalnoj zajednici, kako informirati mlade o neprihvatljivosti kontroliranja i nasilja u partnerskim odnosima i potaknuti ih u što većem broju da rade na podizanju svijesti o toj temi.

Među školama koje su sudjelovale bila je i jedna glazbena škola, pa ne čudi da su učenici/e te škole svoju poruku protiv nasilja odlučili izraziti na način koji im je najbliži, glazbom i pjesmom. Uz potporu nastavnica/ka pripremili su i snimili pjesmu „Mogu da neću”. Pjesmom su uspjeli privući popriličnu pozornost javnosti o kojoj se pričalo u raznim medijima.

Spot za pjesmu dostupan je na YouTubeu: <https://www.youtube.com/watch?v=YkNrBHTHpr0>.

Nekoliko drugih škola mlade je uspjelo uključiti grafitima. Njihove poruke protiv rodno uvjetovanog nasilja osvanule su u obliku grafita na zidovima ili ogradama škole, naravno uz dopuštenje samih škola. Učenici i učenice poprilično su dobro reagirali na takav izvannastavni događaj. To je bila savršena prilika da mladi sudionici/e na radionici podijele svoja znanja o rodno uvjetovanom nasilju sa svojim vršnjacima. Više informacija dostupno je na internetskoj stranici udruge o sprječavanju nasilja: www.mogudanecu.rs

Uključivanje dječaka i mladića u borbu protiv rodno uvjetovanog nasilja

Budući da su za mnoge oblike nasilja u najvećoj mjeri odgovorni muškarci i dječaci, važno je isticati njihovu **ulogu u sprječavanju** takvog nasilja. Potrebno im je reći i pokazati da je **normalizacija nasilja štetna i opasna**, te da negativno utječe na sve. Za što učinkovitiju borbu protiv nasilja nad ženama i djevojčicama trebalo bi mladiće podučiti u tinejdžerskoj dobi pozitivnom izražavanju muškosti. Uz pomoć kritičkih i analitičkih razgovora o rodnim normama mladići će naučiti kako svoje shvaćanje muškosti mogu temeljiti na vrijednostima međusobnog poštovanja, brige, velikodušnosti i odbacivanja nasilja. Dječacima se u sklopu programa za prevenciju nasilja mora objasniti da u toj borbi mogu sudjelovati na mnogo načina, primjerice svojim uzoritim ponašanjem kao predvodnici promjena i zagovaratelji ravnopravnosti i međusobnog poštovanja među ženama i muškarcima⁶³.

⁶³ Ibid

Međutim, uvjeriti muškarce i dječake da uvide da moraju sudjelovati na sesijama posvećenima prevenciji rodno uvjetovanog nasilja može biti iznimno izazovno. Mladiće je u okviru tih edukativnih programa potrebno informirati o raznim rodnim stereotipovima i stavovima o rodno uvjetovanom nasilju te im ponuditi strategije kojima takve stavove mogu dekonstruirati, oduprijeti se patrijarhalnim normama i vršnjačkom pritisku, te pokazati kako reagirati u situacijama elektroničkog seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja. 1 Kao što pokazuje istraživanje koje je provela Svjetska zdravstvena organizacija (WHO), veće stope učinkovitosti pokazuju **rodno-transformativni pristupi** kojima se radi na mijenjanju rodnih uloga i promicanju veće rodne jednakosti u odnosima žena i muškaraca.⁶⁴

U Hrvatskoj se udruga Status M bavi propitivanjem i dekonstrukcijom štetnih rodnih normi i stereotipova s posebnim naglaskom na sveprisutne odrednice muškosti. U svom radu s mladima i u okviru neformalnog obrazovanja i aktivističkog djelovanja Status M podupire i osnažuje mlade, pogotovo dječake i mladiće, čime aktivno doprinosi stvaranju nenasilnog i uključivog okruženja u kojem vlada rodna ravnopravnost.

Rodne nejednakosti, kao i rodno uvjetovano nasilje, raširene su pojave i osim što utječu na živote milijardi djevojčica i žena širom svijeta, štetno utječu i na dječake i muškarce. Status M tim se problemima bavi u izravnom radu s ranjivim skupinama mladih poput mladih prijestupnika, pripadnika romskih zajednica, učenika i učenica koji su iz socijalno ugroženih obitelji ili iskazuju antisocijalna ponašanja, pritom se služeći pouzdanom metodologijom uz izražen rodno-transformativan pristup (Program Y). U radu s mladima, koji temelje na iskustvu i interaktivnosti, trude se obraditi širok raspon tema kao što su rod i spol, nasilje, emocije, veze, seksualnost, rješavanje konflikata, reproduktivno i mentalno zdravlje, problem ovisnosti i roditeljstvo.

Programi se provode u mnogim osnovnim i srednjim školama, popravnim domovima i lokalnim zajednicama u Zagrebu i obližnjim područjima. Status M osnažuje osobe koje rade s mladima, nastavnike/ce i druge stručne suradnike/ce, i potiče ih na nezavisnu provedbu Programa Y širom zemlje. Osim što provodi radionice u sklopu Programa Y, udruga daje potporu mladim ljudima u takozvanim klubovima *Budi muško* koji se održavaju u školama prema načelima samoupravljanja i vršnjačke edukacije. Mladi koriste platformu za podizanje svijesti o rodnoj ravnopravnosti i rodno uvjetovanom nasilju u svojim lokalnim zajednicama i među vršnjacima.

Uključivanje mladih: vršnjačka edukacija i vršnjačke grupe za podršku

Pristupi koji uključuju vršnjačku edukaciju učinkoviti su jer se utjecaj vršnjaka iskorištava na pozitivan način. Za razliku od odraslih facilitatora, vršnjački edukatori mogu steći veće povjerenje i djelovati uvjerljivije jer je manje vjerojatno da će ih mladi shvatiti kao autoritativne figure koje ih pokušavaju naučiti kako se ponašati. Vršnjački edukatori mogu stvoriti okruženje u kojem se mladi sudionici/e osjećaju ugodno i spremni su se pozabaviti osjetljivim problemima kao što su rodna neravnopravnost ili (elektroničko) seksualno i rodno uvjetovano nasilje.

Mlade osobe podosta informacija dobivaju od svojih vršnjaka, pogotovo kada se radi o problemima osjetljive prirode ili temama koje se ne obrađuju u okviru redovnog obrazovanja, odnosno školskog kurikula. Adolescenti koji su iskusili nasilje u vezi to će najvjerojatnije prvo priznati svojim prijateljima. Zato grupe za vršnjačku edukaciju mogu poslužiti kao izvrstan izvor podrške uz pozitivan i moćan utjecaj.

⁶⁴ Svjetska zdravstvena organizacija (2007). Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions. Ženeva

Kada prođu obuku za **vršnjačke edukatore/ice**, mladi se osjećaju osnaženo jer u sebi mogu prepoznati kao modele uzornog ponašanja, pouzdaniji su kada osjećaju da netko njihove potrebe, poglede i mišljenja sluša i doživljava, te kada osjećaju da su dio nečega. To u njima može probuditi osjećaj postignuća i time ih potaknuti na razvoj korisnih životnih vještina, uključujući vještine predstavljanja, pomaganja, komunikacije i empatije.

Da bi se mogući vršnjački edukatori osjećali dovoljno ugodno i samouvjereno za provođenje programa za vršnjačku edukaciju, nastavnici/ce trebaju koliko god je vremena potrebno posvetiti obuci učenika/ca koji su izrazili želju da postanu vršnjački edukatori/ce. Na obuci za vršnjačke edukatore/ice dobivaju uvid u teoretsku podlogu i razvijaju vještine koje im pomažu pristupati osjetljivim temama. Učenici/ce moraju sudjelovati i mora ih se aktivno poticati na sudjelovanje u planiranju, praćenju i evaluaciji aktivnosti i programa, te na provođenje aktivnosti ili pokretanje dijaloga s roditeljima i drugim učenicima i učenicama. Vršnjačkim edukatorima treba davati povratne informacije o njihovom radu na individualnoj razini i pohvaliti ih da bi se njihove vještine mogle dalje razvijati, da bi ostali motivirani i entuzijastični, te da bi ih se podržalo u nastavku rada i sudjelovanja.

Kada su uključeni u vršnjačke skupine koje njeguju otvoren razgovor, adolescenti se osjećaju sigurnije i spremniji su podijeliti svoja iskustva sa zlostavljanjem. Vršnjački edukatori možda neće biti svjesni jesu li mladi s kojima rade osobno iskusili rodno uvjetovano nasilje, ali u slučaju da im se netko povjeri o tome, to je potrebno vrlo ozbiljno shvatiti. Važno je naglasiti da nije odgovornost vršnjačkih edukatora davati savjete žrtvi ili je pokušavati „spasiti“ od zlostavljanja. Oni ih mogu saslušati i ohrabriti da o tome razgovaraju s ljudima koji im mogu pomoći i usmjeriti ih. Općenita je ideja takvih aktivnosti potaknuti učenike i učenice na uključivanje u borbu protiv neravnopravnosti, (elektroničkog) seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja i diskriminacije dok istovremeno promiču rodnu ravnopravnost među svojim vršnjacima.

PRIMJERI AKTIVNOSTI I INICIJATIVA ZA MLADE

- U jednoj **školi u Hrvatskoj** nastavnici/ce su održali obuku za vršnjačke edukatore. Učenici/e su morali držati prezentacije i radionice s vršnjacima u školi, kao i u drugim srednjim školama u blizini. Cilj im je bio educirati vršnjake i motivirati ih da sudjeluju u aktivnostima podizanja svijesti za sve učenike i učenice u školi. Organizirali su skupinu koja se redovito sastajala i koja je pružala podršku na području škole vršnjacima koji su imali problema u vezi na individualnoj razini. Uloga je nastavnika/ca bila da im daju povratne informacije, pruže podršku i daju pohvale za njihov rad, te da im pomognu u organizaciji sastanaka. Učenici/ce druge škole prošli/e su obuku za vršnjačke edukatore a, osim edukativnih aktivnosti, aktivno su sudjelovali u kampanji na društvenim mrežama protiv nasilja u vezi. Osmislili su i snimili film o rodno uvjetovanom nasilju i organizirali akcije na glavnom gradskom trgu i ispred škola. Htjeli su potaknuti svoje vršnjake na preispitivanje ustaljenih stereotipova, predrasuda i diskriminacije, te istovremeno promicati ravnopravnost i osnovna ljudska prava.
- **Együtt egyenlően** (u prijevodu „zajedno smo ravnopravni“) novi je projekt udruge NANE (Mađarska). Udruga NANE već dugi niz godina provodi radionice u školama na temu partnerskog nasilja (radionice **Heartbeat**) i nude akreditirani program obuke za nastavnice/ke koje žele organizirati radionice s učenicima na tu temu. NANE u prosjeku drže 3 školske sesije mjesečno. Novi projekt udruge NANE (*Együtt egyenlően*) namijenjen je poticanju mladih da se uključe u rad na prevenciji: osmislili smo nove materijale za obuku na temelju dugogodišnjeg iskustva i pronašli odgovarajuće osobe u dobi od 18 do 30 godina da se priključe skupinama vršnjačkih edukatora za mlade.

- U Srbiji je organiziran veliki broj radionica za mlade s učenicima/cama iz 30 srednjih škola kao dio preventivnih aktivnosti Autonomnog ženskog centra usmjerenih borbi protiv rodno uvjetovanog nasilja. S druge strane, nastavnici/ce su, uz druge školske zaposlenike, pohađali razne obuke i sudjelovali na popratnim sastancima. Na temelju tih aktivnosti više se škola odlučilo aktivirati i samostalno raditi na sistematizaciji programa za vršnjačku prevenciju, trudeći se uključiti sve učenike/ce u aktivnosti informiranja te dopustiti i učenicima i nastavnicima/ama da proaktivno primijene stečena znanja. Među tim koracima bilo je i organizirati skupine učenika/ca koji su sudjelovali u radionicama (za što su bili zaduženi nastavnici/ce uključeni u preventivne aktivnosti) te ih potaknuti da održe prezentacije o temama povezanim s rodno uvjetovanim nasiljem. Na taj su način učenici i učenice svih razreda imali pristup svim važnim informacijama za vrijeme čitave školske godine. U određenim su slučajevima učenici/ce na poziv održali/e prezentacije višim razredima osnovne škole u lokalnoj zajednici.

Aktivnosti usmjerene osnaživanju djevojčica u suprotstavljanju nasilju

Skupine i radionice posebno razvijene za djevojčice izvrsna su prilika za adolescentice jer bi to dalo mogućnost ciljanog rada; **naučile bi gdje se mogu obratiti za pomoć u nošenju s izazovima niskog samopoštovanja i iskrivljene percepcije vlastitog tijela, dobile bi priliku raditi na asertivnosti, znale bi da nisu same i stekle vještine koje će im pomoći u izgradnji samopouzdanja**. Važno je napomenuti da će se djevojke povremeno osjećati ugodnije ako su isključivo u ženskom okruženju.

Koliko god digitalni svijet djevojčicama i djevojkama nudio određene pozitivne mogućnosti, on predstavlja i nove opasnosti, pogotovo u adolescentskoj dobi. U tom osjetljivom razdoblju djevojke sazrijevaju i postaju spolno aktivne, a da pritom nužno nemaju vještine ili znanja kako se zaštititi.

Žene obično osjećaju strah i pate od tjeskobe i depresije zbog zlostavljanja i/ili rodno uvjetovanog nasilja na internetu, što može dovesti do njihove smanjene prisutnosti na internetu ili potpunog povlačenja iz virtualne sfere. Nasilje na internetu time se odražava i na fizičku stvarnost utoliko što ih to nasilje, ali i eventualno otkrivanje njihovih osobnih podataka na internetu, ograničava u kretanju. To predstavlja i stvarnu opasnost od fizičkog nasilja.

U okviru rada u grupama ili radionici djevojčice je moguće **potaknuti na dijeljenje iskustava, razgovor o osjećajima i idejama, rješavanje problema koji se javljaju (poput problema sa samopouzdanjem, asertivnosti i osobnim granicama)**. Facilitatori bi im uvijek trebali moći jamčiti jedno sigurno i poticajno okruženje u kojem mogu voditi konstruktivne i interaktivne razgovore. Treba paziti i na povjerljivost grupe time što se ističe i poštuje pravo sudionica na privatnost. Ako ima dječaka u grupi, to bi moglo otežati otvaranje i razgovor o problemima, te umanjiti osjećaj sigurnosti koje žene trebaju kako bi mogle iskreno i otvoreno razgovarati o svojim iskustvima.

Zahvaljujući socijalnim interakcijama i samoj uključenosti u grupni proces, sudionicama se daje prilika da porade na svojoj neovisnosti, samopoštovanju i samopouzdanju. One postaju snažnije i osnaženije. Želimo djevojčice podučiti njihovim pravima, pokazati im da su sposobne prepoznati potencijalno nasilnu ili zlostavljачku situaciju, razumjeti i iskomunicirati svoje potrebe i želje, vježbati na asertivnosti i njegovati zdrave i pozitivne odnose. Djevojčice i djevojke moraju znati gdje se mogu obratiti kako bi prijavile nasilje i gdje mogu zatražiti pomoć i podršku kada im je potrebna. Djevojčice moraju naučiti i uvidjeti u grupnom radu da one ne bi smjele snositi nikakvu krivnju ili biti stigmatizirane zbog nasilja koje možda iskuse. Štoviše, moraju osjećati kao da im se vjeruje kada govore o nasilju i da imaju podršku pri donošenju vlastitih izbora.

Take Back the Tech! („Preuzmimo kontrolu nad tehnologijom“) je kolaborativna globalna internetska kampanja kojom se pozivaju svi, posebno žene i djevojčice, da preuzmu kontrolu nad tehnologijom i strateški upotrebljavaju sve informacijsko-komunikacijske tehnologije za aktivističko djelovanje protiv rodno uvjetovanog nasilja. Riječ je o globalnom projektu koji se bavi problematikom tehnološkog nasilja nad ženama, a koji je razvijen na temelju istraživanja i dostupnih rješenja iz različitih dijelova svijeta. Kampanja nudi smjernice i informacije o sigurnosti i otvara prostor za djelovanje. *Take Back the Tech!* uključuje više kampanja u različitim razdobljima u godini, ali najveća kampanja na godišnjoj razini upravo je *16 dana aktivizma protiv rodno uvjetovanog nasilja* (25. studenoga – 10. prosinca).
www.takebackthetech.net

Rad s promatračima/promatračicama

Nasilje se često odvija u prisutnosti drugih ljudi. Kada u virtualnom prostoru dođe do elektroničkog seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, osim počinitelja i žrtava, njemu često svjedoče i brojne druge osobe kao promatrači ili svjedoci nasilja. No većina njih vrlo vjerojatno neće reagirati. Razlog zašto ljudi imaju tendenciju ne pomagati u takvim situacijama leži u tome što vjeruju da će netko drugi reagirati i nešto učiniti. Katkad ni ne primijete napad, ne vjeruju da je njihova odgovornost djelovati ili ne posjeduju vještine potrebne za djelovanje.

Kao što smo spomenuli, istraživanja su pokazala da bi se mladi prvo obratili svojim vršnjacima ako bi bili žrtvama digitalnog nasilja. Na temelju toga jasno je da mladi međusobno zaista daju značajnu podršku i važan su dio toga kako će reagirati na nasilno ponašanje u digitalnoj sferi. Uz vještine koje su im potrebne za djelovanje protiv nasilja mladi bi mogli pomoći u prevenciji nasilja u vezi kojemu svjedoče i lakše se pobrinuti da žrtva dobije potrebnu pomoć i podršku.

U mnogim se zemljama koristi inovativan pristup koji **podrazumijeva podučavanje (pasivnih) promatrača kako mogu postupiti u situacijama seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja**. Aktivni promatrač može prekinuti situacije koje bi mogle dovesti do napada prije nego što se dogodi ili u tijeku incidenta, može se suprotstaviti društvenim normama kojima se normalizira (elektroničko) seksualno i rodno uvjetovano nasilje, te ima vještine koje su mu potrebne da bi što učinkovitije pomogao žrtvi. To učinkovito djelovanje iz perspektive promatrača uključuje sljedeće: obraćanje manje pažnje na počinitelja, preusmjerenje počinitelja na drugu aktivnost, pružanje potpore žrtvi, čak i nakon incidenta, u sigurnom okruženju, pomaganje žrtvi da pobjegne, prijavljivanje incidenta i traženje potpore kod osobe od povjerenja i uzorno ponašanje.

Škole mogu nuditi programe za edukaciju promatrača u sklopu kojih bi sudionici/e razvijali vještine potrebne za djelovanje u slučaju da svjedoče ponašanjima koja druge osobe dovodi u opasnost od nasilja, viktimizacije ili zločina. Među tim vještinama je i javno propitivanje lažnih uvjerenja i mitova o silovanju i kritiziranje seksističke upotrebe jezika, pružanje podrške žrtvama i interveniranje u potencijalno nasilne situacije.

Inicijativa *Hollaback!* u suradnji s mnogim partnerima radi na razvijanju alata i obuka za pasivne promatrače nasilja, kako bi ih naučili kako djelovati kada svjedoče određenom zlostavljanju. Njihov pristup podrazumijeva pet radnji (odvrćanje pozornosti, delegiranje, dokumentiranje, odgoda i usmjeravanje) koje predstavljaju različite metode kojima ljudi mogu pružiti podršku osobi koja trpi zlostavljanje, istaknuti da zlostavljanje nije prihvatljivo i pokazati ostalima da i oni mogu pomoći u stvaranju sigurnijih zajednica i radnih mjesta.
Više informacija dostupno na stranici www.ihollaback.org/bystander-resources/

Uključivanje roditelja u prevenciju i zašto je to važno

Roditelji imaju nesumnjivo značajnu ulogu u razvoju djeteta i njihovom shvaćanju roda i spola, rodni uloga i rodne ravnopravnosti, te su važan dio djetetova učenja o odgovornom ponašanju u partnerskim vezama i na internetu. Stoga je za prevenciju nasilja presudno da školski zastupnici i roditelji surađuju, kao što je naznačeno u pravno-strateškom okviru za zaštitu djece od zlostavljanja i nasilja. Iako su roditelji na različite načine već uključeni u određene školske teme, te je općeprihvaćeno da je suradnja roditelja i nastavnika/ca nužna u obrazovanju i odgoju učenika/ca, za rješavanje elektroničkog nasilja, te naročito rodno uvjetovanog nasilja, u kontekstu partnerskih veza mladih potrebna su dodatna znanja i kompetencije kod obiju strana.

A kao što je istraživanje provedeno širom EU-a⁶⁵ pokazalo, u većini zemalja djeca uglavnom navode kako njihovi roditelji trude aktivno pomagati u tom pogledu barem povremeno (u pogledu razgovora, ohrabrivanja i davanja pomoći, kao i predlaganja načina sigurne upotrebe interneta). Prema istom istraživanju roditelji su glavni izvor pomoći kada njihova djeca dožive nešto uznemirujuće na internetu.

Razgovaraju li roditelji redovito i otvoreno s djetetom o njihovim vezama i onome što rade na internetu, time se pomaže stvoriti snažnije povjerenje među njima, a i roditelji imaju manju potrebu provjeravati što njihova djeca rade u privatnosti. Mladima je dobro kada mogu razgovarati s odraslima kojima vjeruju, npr. s roditeljima, o seksualnom zdravlju i zdravim vezama.

Nedovoljna roditeljska uključenost i manjak fokusa, nedostatak jasnih granica i informacija o mogućim opasnostima na internetu, nasilno ponašanje roditelja; sve su to čimbenici koji doprinose nasilnom ponašanju mladih⁶⁶. Nadalje, nepovoljna školska klima, što podrazumijeva slabu komunikaciju i negativne odnose među sudionicima/ama u životu škole (nastavnici/e, drugi stručnjaci/kinje i roditelji), doprinosi većim stopama svih oblika nasilja, uključujući nasilje u digitalnoj sferi.

Osim što moraju raditi i na vlastitim razinama digitalne kompetencije, nastavnici/ce imaju i važnu ulogu u osnaživanju roditelja, naročito kada se radi o boljem razumijevanju djece, njihovom razvoju, kao i ulozi roditelja; potiču ih da rade na svojim roditeljskim sposobnostima i kompetencijama u okvirima obiteljskog odgoja.

Uključivanjem roditelja u diskusiju o (elektroničkom) seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju daje se više prilika za izravan razgovor o osjetljivim temama poput seksualnog uznemirivanja, adolescentske seksualnosti i veza, intimnog partnerskog nasilja itd. Ti razgovori znaju biti zahtjevni ali, ako se roditeljima pruži prilika da o tim problemima razgovaraju otvoreno, to dovodi do veće svijesti i boljeg međusobnog razumijevanja među roditeljima, učenicima/cama i nastavnicima/cama. Naposljetku, uključe li se u taj proces i predstavnice iz grupa za prava žena, to bi moglo produbiti kvalitetu diskusije i poboljšati suradnju s formalnim ili neformalnim službama za podršku u zajednici.

⁶⁵ Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., i Hasebrink, U. (2020). EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries. EU Kids Online. Doi: 10.21953/lse.47fdeqj01of0, str. 8 i 125.

⁶⁶ D.Kuzmanović, et al.(2016)., Digitalno nasilje-prevencija i reagovanje, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i Pedagoško društvo Srbije, Beograd, str. 26.

Što možete učiniti kao nastavnik/ca kako biste potaknuli uključivanje roditelja⁶⁷?

- Informirajte roditelje o svojim aktivnostima: uključite roditelje u proces stvaranja sigurnog okruženja za učenike/ce i razvijanja dobrih odnosa sa svima. To se može postići na roditeljskim sastancima ili putem poruka ili telefonskih razgovora s roditeljima.
- Potičite dobre odnose: Suradujte s drugim nastavnicima/ama u organiziranju igrokaza i sastanaka s učenicima i roditeljima, organizirajte gostujuća predavanja o temama koje zanimaju roditelje, pozovite učenike/ce na roditeljski sastanak, redovito razgovarajte s roditeljima, učenicima/cama zadajte domaću zadaću koja zahtijeva komunikaciju s roditeljima, uključite roditelje u razredne aktivnosti.
- Pitajte ih za informacije i uspostavite kontakt s roditeljima. Ako učenik ili učenica pokazuje upozoravajuće znakove da su izloženi nasilju ili da su nasilni prema drugima, obratite se njihovim roditeljima. Pobrinite se da se sastanak održi u školi i zamolite školskog pedagoga ili psihologa da se pridruži.
- Dokumentirajte i pratite: radite izvještaje sa sastanaka, zapišite sve važne podatke te zaključke i dogovore do kojih dođete. Važno je zadržati kontakt s roditeljima kako biste pratili pridržavaju li se dogovora, odnosno kako biste pratili ponašanje učenika/ca i mogli voditi evidenciju o bilo kakvim promjenama. Dobro je imati više pozitivnih nego negativnih komentara o ponašanju njihovog djeteta jer će im to omogućiti da se fokusiraju na pozitivne strane.

U nastavku se navode ideje za **aktivnosti** (na temelju praktičnog rada u školi⁶⁸) **koje mogu inicirati nastavnici/ce radi postizanja bolje suradnje s roditeljima**, kako bi se roditelji uključili u školske aktivnosti, a time i u programe za prevenciju nasilja:

- Organizirajte roditeljske sastanke na kojima roditelji mogu izraziti kako zamišljaju svoju suradnju sa školom i što mogu ponuditi u tom pogledu.
- Mogu se formirati skupine u kojima sudjeluju dva koordinatora nastavnika i grupa roditelja. Grupe se mogu formirati na temelju osobnih preferenci i interesa roditelja: npr. skupina za dogovaranje posjeta i izleta, skupina za organizaciju radionica itd.
- Osigurajte odgovarajuće materijale i izvore o sigurnosti na internetu za roditelje kako bi mogli razgovarati o temama kao što su pritisak na društvenim medijima, pitanje pristanka i dijeljenja fotografija, korištenje lozinke partnera/ice bez njihovog dopuštenja, izražavanje emocionalne agresije i verbalnih prijetnji digitalnim sredstvima, čuvanje sigurnosti računa i profila na internetu.
- Pokrenite različite aktivnosti u čijem su planiranju i provedbi sudjelovali roditelji: organizirajte sastanke na kojima učenici/ce mogu predstaviti određene teme roditeljima, obilježite važne datume, organizirajte posjete u važne institucije i ustanove, započnite edukativne diskusije o sigurnosti i zaštiti od nasilja (uz pomoć školskih predstavnika i vanjskih stručnjaka, uključujući roditelje stručnjake za određena područja), organizirajte fokusne skupine na različite teme i promotivne događaje, predstavite školska ili razredna pravila roditeljima, organizirajte dan zamijenjenih uloga (roditelji i učenici/ce preuzimaju ulogu nastavnika/ca) ili roditeljsko-nastavnički klub, informirajte i uključite se u lokalne aktivnosti, npr. na roditeljska vijeća na razini općine ili kao dio nacionalnih udruženja roditelja i nastavnika/ca, organizirajte interaktivne radionice za učenike/ce o važnim temama.
- Organizirajte pedagoško-psihološko savjetovanje za roditelje ili radionice usmjerene ojačavanju roditeljskih kompetencija. One mogu biti posvećene trenutačnim temama i mogu uključivati razgovore sa stručnjacima iz relevantnih područja.

⁶⁷ Ibid, str.98-99.

⁶⁸ Ibid, str.101.

► Smjernice za odrasle o sigurnom korištenju interneta⁶⁹

- <https://www.childnet.com/resources/a-parents-guide-to-technology>
- <https://www.saferinternet.org.uk/advice-centre/parents-and-carers/parents-guide-technology>
- <https://www.saferinternet.org.uk/blog/key-things-remember-when-helping-your-child-set-new-profile>
- <https://www.esafety.gov.au/education-resources/iparent/online-safeguards/parental-controls>
- <https://www.childnet.com/parents-and-carers/hot-topics/parental-controls>
- <https://rm.coe.int/digital-parenting-/16807670e8>
- <https://www.breakthecycle.org/sites/default/files/LINA%20Parent%20Handbook.pdf>

Suradnja s lokalnom zajednicom i drugim dionicima

S obzirom na ozbiljnost i kompleksnost problematike nasilja u vezi i intimnim partnerskim odnosima, kako bi se učinkovito suprotstavili tome, potrebna je stalna posvećenost i suradnja među školaama, obiteljima i zajednicama, te političarima. Mnoge lokalne zajednice uključene su u koordinirano djelovanje za prevenciju nasilja nad ženama, a u što su uključeni ključni sektori, tj. zdravstvo, policija, obrazovanje i službe za psihosocijalnu pomoć. Školski predstavnici mogu sudjelovati u radu postojećih koordinacijskih vijeća u zajednici koja se bave prevencijom nasilja.

Postojećim pravnim okvirima i akcijskim protokolima koji su trenutno na snazi već je definirano kako bi komunikacija sa školama trebala izgledati, koje bi mjere škole trebale poduzeti prilikom prijave ili rješavanja određenih slučajeva u suradnji s drugim institucijama. No, kao što rezultati istraživanja pokazuju, u većini zemalja uključenih u ovaj projekt postoji potreba za uspostavljanjem boljih komunikacijskih kanala između nastavnog osoblja i stručnjaka i odgovornih osoba iz drugih ustanova.

Kada je riječ o konkretnim postupcima koje se provode, bilo u okviru škole ili drugih institucija, školama bi bilo od pomoći organizirati savjetovanja s profesionalcima iz drugih institucija i uspostaviti snažniju suradnju sa stručnjacima na odgovarajućim položajima. Time bi mogli lakše isplanirati koordinirani i pravodobni odgovor u ime škole, odgovor koji je u učenikovom najboljem interesu, prilagođen specifičnim potrebama. U slučaju da škola prijavi ili pokrene postupak s drugim institucijama, škola ima pravo na pristup informacijama o tome, kao i zatražiti informacije o ishodima mjera koje su pokrenule druge institucije, a koje se tiču njihovih učenika/ca. Tada škola može djelovati u skladu s time i pratiti razvoj, kao i ishode poduzetih radnji. Osim toga, učenike/ce kojima je potrebna pomoć ili informacije škole mogu uputiti specijaliziranim nevladinim udrugama koji izravno rade s mladima na sprječavanju seksualnog i rodno uvjetovanog i elektroničkog nasilja.

- Kada je riječ o suradnji s drugim ustanovama i specijaliziranim organizacijama, predstavnici tih ustanova također se mogu uključiti u aktivnosti prevencije i to, primjerice, na sljedeće načine: sudjelovanjem na školskim projektima kao stručnjaci za određeno područje, održavanjem govora na sastancima učenika/ca, roditelja, nastavnika/ca i ostalih zaposlenika u školi, provođenjem interaktivnih radionica s mladima, održavanjem govora ili predavanja na događajima u općini koje je škola pokrenula s ciljem podizanja svijesti (uključujući virtualan oblik takvog događaja), dijeljenjem materijala i isticanjem kontaktnih podataka spomenutih institucija/specijaliziranih organizacija na području škole (postavljanje edukativnih/informativnih postera, navođenje telefonskih linija službe za pomoć na području škole i veze na korisne internetske stranice te posebne stranice na školskom web-mjestu), savjetovanjem i konzultacijama u pripremi školskih planova za prevenciju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

⁶⁹ Kuzmanović, D. et al. (2019), Deca u digitalnom dobu – Vodič za bezbedno konstruktivno korišćenje digitalne tehnologije i interneta. Užički centar za prava deteta, Užice. str. 57.

- Na primjer, u Hrvatskoj su policajci prošli obuku za držanje radionica sa srednjoškolcima pod nazivom „Živim život bez nasilja“ koji je usmjeren prevenciji nasilja nad ženama. Time se i pomaže mladima da razviju pozitivan odnos s policijom.
- Organizacije civilnog društva ključan su akter u prevenciji (elektroničkog) seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama. Mnoge su ih ustanove prepoznale kao svoje partnerske/suradničke organizacije, a među njima i škole koje uvelike ovise o njima, bilo time što provode njihove programe, koriste se priručnicima i drugim edukativnim materijalima koje su pripremili ili sudjeluju na obukama ili projektima koje organizacije civilnog društva vode.
- Organizacije u zajednici mogle bi osigurati prostor za, primjerice, izložbe učeničkih radova s porukama protiv rodno uvjetovanog nasilja, npr. u lokalnim knjižnicama, umjetničkim galerijama ili centrima općine. Nadalje, u školama bi se mogli održavati događaji zajednice ili bi se škole mogle u njih uključiti, npr. u vidu učeničkih igrokaza ili radionica i informativnih šaltera.

4.3 Korisni materijali

Priručnik za vršnjačke edukatore/ice “Nasilne veze su bezveze”, CESI

http://www.sezamweb.net/attach/_p/prirucnik_nasilne_veze.pdf

Priručnik “Bolje spriječiti nego liječiti”, CESI

<http://stari.cesi.hr/hr/bolje-sprijeciti-nego-lijeciti-prevencija-nasilja-u-adolescentskim-vezama/index.html>

Priručnik „Spol i rod pod povećalom“, CESI

<http://stari.cesi.hr/hr/spol-i-rod-pod-povecalom-2-prosireno-izdanje/index.html>

Pokreni promjenu-priručnik za rad s mladima na prevenciji rodno-uvjetovanog nasilja kroz audio- vizualne medije i glazbu, CESI

http://www.sezamweb.net/attach/_p/prirucnik_pokreni_promjenu.pdf

“Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama” - priručnik za nastavnike i nastavnice i radni materijali za učenike/ce, CESI

<http://stari.cesi.hr/hr/prirucnici-rodnom-jednakosci-protiv-nasilja-u-intimnim-partnerskim-vezama/index.html>

Brošura za mlade “Nasilne veze su bez veze”, CESI

http://www.sezamweb.net/attach/_b/brosura_nasilne_veze_su_bez_veze.pdf

Edukacijska brošura “Tamna strana ljubavi - Priča o Tanji i Mariu”, CESI

http://www.sezamweb.net/attach/_t/tamna-strana-ljubavi.pdf

Spot „Dvije djevojčice“ - prevencija trgovanja ljudima, CESI

<http://stari.cesi.hr/hr/dvije-djevoccice/index.html>

Priručnik Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima, Ženska soba

<http://zenskasoba.hr/docs/zenska%20soba%20knjiga.pdf>

Video lekcije o sextingu i sextortionu, Edukacijsko- rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

<https://www.medijskapismenost.hr/video-lekcije-sexting-i-sextortion/>

Nastavni materijal ‘Sexting i sextortion’, prijedlozi šest interaktivnih radionica za srednjoškolce, Agencija za elektroničke medije i UNICEF.

<https://www.medijskapismenost.hr/materijali-za-edukativne-radionice-na-temu-sextinga-i-sextortiona/>

Nasilje u mladenačkim vezama-priručnik za stručnjake, Edukacijsko- rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

https://cnzd.org/uploads/document/attachment/97/Prirucnik5_nasilje_u_mladenackim_vezama.pdf

Je li moguće da je to ljubav?-priručnik o nasilju u vezama mladih, Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba

<https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/je-li-moguće-da-je-to-ljubav/>

Internetska stranica projekta Mogu reći neću, CESI

Nechupedia <https://nechupedia.sezamweb.net/>

Internetska stranica SEZAM – Seksualna edukacija za mlade, CESI

www.sezamweb.net

Internetska stranica Love&respect <http://www.love-and-respect.org/proHR/>

Internetska stranica <https://jednaodnas.com/> - film i radionica o seksualnom nasilju

Portal medijska pismenost <https://www.medijskapismenost.hr/>

Smjernice o postupanju u slučaju elektroničkog nasilja, Centar za nestalu i zlostavljano djecu

http://netica.hr/materijali/Smjernice_o_postupanju.pdf

Istraživanja i izvještaj

Izvještaj istraživanja „Osviještenost nastavnika/ca o problemu elektroničkog seksualnog i rodno-uvjetovanog nasilja u partnerskim vezama mladih“

Dostupno na: <http://www.cesi.hr/osvijestenost-nastavnica-i-nastavnika-o-problemu-elektronickog-seksualnog-i-rodno-uvjetovanog-nasilja-u-partnerskim-vezama-mladih/>

Izvještaj istraživanja „Osviještenost učenika/ka o problemu elektroničkog seksualnog i rodno-uvjetovanog nasilja u partnerskim vezama mladih“

Dostupno na: <http://www.cesi.hr/osvijestenost-ucenica-i-ucenika-u-hrvatskoj-o-problemu-elektronickog-seksualnog-i-rodno-uvjetovanog-nasilja-u-partnerskim-vezama-mladih/>

Transnacionalni izvještaj „Svijest nastavnika/ca u srednjim školama o elektroničkom seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u partnerskim odnosima mladih“

Dostupno na: <http://www.cesi.hr/transnacionalni-izvjestaj-o-osvijestenosti-nastavnica-i-nastavnika-o-problemu-elektronickog-seksualnog-i-rodno-uvjetovanog-nasilja-u-partnerskim-vezama-mladih/>

Transnacionalni izvještaj „Svijest učenika/ca srednjih škola o nasilju u intimnim partnerskim odnosima mladih-zajednički izvještaj za Mađarsku, Španjolsku, Srbiju i Hrvatsku“

Dostupno na: <http://www.cesi.hr/transnacionalni-izvjestaj-o-osvijestenosti-ucenica-i-ucenika-o-problemu-elektronickog-seksualnog-i-rodno-uvjetovanog-nasilja-u-partnerskim-vezama-mladih/>

Društvena online iskustva i mentalno zdravlje mladih, Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba, 2019.

Dostupno na: <https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/rezultati-nacionalnog-istrazivackog-projekta-drustvena-online-iskustva-i-mentalno-zdravlje-mladih/>

Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu- HR kids on line, Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu, 2020.

Dostupno na: <http://hrkids.online/prez/EUKidsOnlineHRfinal.pdf>

Longitudinalno istraživanje seksualizirane uporabe interneta u adolescenciji, PROBIOPS istraživački tim i

Agencija za elektroničke medije, 2018.

Dostupno na: http://probiops.ffzg.hr/wp-content/uploads/2018/06/probiops_web_version.pdf

Pokreni promjenu-izvještaj istraživanja među mladima o prevenciji rodno-uvjetovanog nasilja kroz audio-vizualne medije i glazbu, CESI, 2018.

Dostupno na: http://www.sezamweb.net/attach/_p/pokreni_promjenu-izvjestaj_istrazivanja.pdf

Nasilje ne prolazi samo od sebe: Izvještaj o istraživanju rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama u Republici Hrvatskoj, CESI, 2007.

Dostupno na: http://www.sezamweb.net/attach/_n/nasilje_ne_prolazi_samo_od_sebe.pdf

Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama, Ljetopis socijalnog rada 2011

Dostupno na: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9846/1/4_CLANCI_D_Ajdukovic.pdf

Reference

- Against Violence and Abuse: A teacher’s guide to violence and abuse. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/506524/teen-abuse-teachers-guide.pdf
- Banyard, V.L., Moynihan, M.M., Plante, E. (2007). Sexual violence prevention through bystander education: an experimental evaluation. *Journal of community psychology*, Vol. 35, No. 4, 463–481
- Barter, C., McCarry M., Berridge D., Evans K. (2009). Partner exploitation and violence in teenage intimate relationships. Available at: http://www.womenssupportproject.co.uk/user-files/file/partner_exploitation_and_violence_report_wdf70129.pdf
- Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Available at: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046031c>
- Council of Europe Cybercrime Convention Committee (2018) Mapping study on cyberviolence. Available at: <https://rm.coe.int/t-cy-2017-10-cbg-study-provisional/16808c4914>
- Cyber violence and hate speech online against women. (2018). European Parliament’s Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs. Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU\(2018\)604979_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU(2018)604979_EN.pdf)
- European Institute for Gender Equality (EIGE) (2017). Cyber violence against women and girls. Vilnius: European Institute for Gender Equality, available in English at: <https://bit.ly/3f0u8af>
- European Institute for Gender Equality (EIGE). Gender Equality Glossary and Thesaurus. Available at: <http://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1153>
- European Union Agency for Fundamental Rights – FRA (2014): Violence against women: an EU - wide survey. Main results. Luxembourg: Publication Office of the European Union. Available at: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf
- European Women’s Lobby (EWL) - Observatory on violence against women (2017). #HerNetHerRights – Mapping the state of online violence against women & girls in Europe. Brussels: European Women’s Lobby. Available at: <https://bit.ly/3eYbYpv>
- Fancy, K. and McAslan Fraser, E. (2014). DFID Guidance Note on Addressing Violence Against Women and Girls (VAWG) in Education Programmes – Part A, London: VAWG Helpdesk. Available at: https://www.oecd.org/dac/gender-development/DFID-Addressing%20Violence%20Against%20Women-GuidanceNote_PartA.pdf
- Generations Against Bullying (2019.) What is an Upstander vs Bystander? Available at: <https://gabnow.org/wordpress/wp-content/uploads/2019/03/Be-An-Upstander.pdf>
- GenPol (2019). When technology meets misogyny. Available at: <https://gen-pol.org/wp-content/uploads/2019/11/When-technology-meets-misogyny-1.pdf>
- Global Guidance on Addressing School-related Gender-based Violence (2016). Social Development Direct (SDD). UNESCO and UN Women. Available at: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2016/12/global-guidance-on-addressing-school-related-gender-based-violence>

- Handbook for youth workers, trainers and teachers working with youth about cyber violence. (2018). Project Stop cyber violence. Available at: http://www.cyberviolence.eu/wp-content/uploads/2019/01/HANDBOOK_EN.pdf.pdf
- Ignjatović, T. (2018). Rodno zasnovano nasilje u partnerskim vezama mladih: uloga obrazovno-vaspitnih ustanova, in: Ignjatović, T and Ileš, M. (ed.): Odgovor obrazovno-vaspitnih institucija na rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici, Autonomni ženski centar, Beograd.
- Internet Governance Forum (IGF) (2015). Best Practice Forum (BPF) on Online Abuse and Gender-Based Violence Against Women. Available at: <http://intgovforum.org/cms/documents/best-practice-forums/623-bpf-online-abuse-and-gbv-against-women/file>
- Kardos B., Sudár O. (2019.) Turn Me On. Patriarchátust Ellenzök Társasága. Available at: <http://turnmeon.hu/wp-content/uploads/2019/06/Kapcsolodj-be-Tordelt-WEB-FINAL-L-1.pdf>
- Köberlein, I. at all. Heartbeat. Relationship without violence (2010). PARITÄTISCHE Baden Württemberg. Available at: http://nane.hu/wp-content/uploads/2016/03/Manual_heartbeat_relationships_without_violence.pdf
- Kuzmanović, D., Pavlović, Z., Popadić, D. and Milošević, T. 2019. Korišćenje interneta i digitalne tehnologije kod dece i mladih u Srbiji: rezultati istraživanja Deca Evrope na internetu. Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Available at: shorturl.at/nyWX4
- Laxton, C., (2014). Women's Aid, Virtual World, Real Fear, Women's Aid report into online abuse, harassment and stalking. Available at <http://bit.ly/2h0W4OX>
- Lenhart, A., Madden, M. (2007). Social Networking Websites and Teens: An Overview, Pew Internet „American Life Project, available at: <http://www.pewinternet.org/2007/01/07/social-networking-websites-and-teens/>
- OSCE-led Survey on Violence against Women: Well-being and safety of women (2019). Available at: shorturl.at/lmvK5
- Pana, A., Lesta, S. (2012). Youth4Youth. A manual for empowering young people in preventing gender - based violence through peer education. MIGS. Available at: https://medinstgenderstudies.org/wp-content/uploads/Y4Y-Manual_digital_v12.pdf
- PDST. Creating a Positive School Culture and Climate. PDST Available at: <https://pdst.ie/positive-school-culture-and-climate>
- Pew Research Center (2017). Men and women experience and view online harassment differently. Available at: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/07/14/men-women-experience-and-view-online-harassment-differently/>
- Pew Research Center (2014). Online Harassment. Available at: <https://www.pewresearch.org/internet/2014/10/23/12113/>
- Popadić, D. and Kuzmanović, D. (2013). Korišćenje digitalne tehnologije, rizici i zastupljenost digitalnog nasilja među učenicima u Srbiji (Utilization of digital technologies, risks and incidence of digital violence among students in Serbia). Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Available at: <https://bit.ly/3bNLxB4>
- School-based violence prevention: a practical handbook. (2019) World Health Organization. Geneva. Available at www.who.int/publications/i/item/school-based-violence-prevention-a-practical-handbook
- Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., and Hasebrink, U. (2020). EU Kids Online 2020: Survey results from 19

countries. EU Kids Online. Available at: [10.21953/lse.47fdeqj01of0](https://www.eukids.eu/10.21953/lse.47fdeqj01of0)

- StopBullying.gov. Best Practices in Bullying Prevention and Intervention. Available at: www.stopbullyingnow.hrsa.gov
- Tsirigoti, A., Petroulaki, K. & Ntinapogias, A. (2015). Master Package "GEAR against IPV". Booklet III: Teacher's Manual. (Rev. ed.). Athens: European Anti-Violence Network.
- Tsirigoti, A., Petroulaki, K., & Ntinapogias, A. (2015). Master Package "GEAR against IPV". Booklet IV: Students' Activities Book (Rev. ed.). Athens: European Anti-Violence Network.
- UN Broadband Commission for Digital Development Working Group (2015). Cyber Violence Against Women and Girls: A WorldWide Wake-Up Call. Available at: https://www.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/cyber_violence_gender%20report.pdf?d=20150924T154259&v=1.
- Vranješević, J. et al (2020). Ka sigurnom i podsticajnom školskom okruženju – Vodič za škole. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Belgrade
- World Health Organization (2007). Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions. Available at https://www.who.int/gender/documents/Engaging_men_boys.pdf
- World Health Organization, Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council. (2013). Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence, p. 2. Available at: [http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564625/en/Workshop 1: The Gender Box](http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564625/en/Workshop_1:_The_Gender_Box)

ELEKTRONIČKO SEKSUALNO I RODNO UVJETOVANO NASILJE U MLADENAČKIM VEZA

DODATAK 1

RADNI MATERIJALI ZA
PROVOĐENJE RADIONICA

Radionica 1

Radni list 1.1: Kolaž stereotipnih fotografija muškaraca

Što vidimo na reklamama, na televiziji, u filmovima...

Like whiskey and a beautiful woman,
timepieces demand appreciation, you
gaze first and then indulge!!
-Mariner Watches ⚓

Radni list 1.2: Kolaž stereotipnih fotografija žena

Što vidimo na reklamama, na televiziji, u filmovima...

Radionica 1

Radni list 1.3: Ženska rodna kutija

Primjeri društvenih **NAGRADA**
koje koje zadržavaju žene u rodnoj kutiji

Primjeri društvenih **KAZNI**
koje koje zadržavaju žene u rodnoj kutiji

Žena u rodnoj kutiji

Odnosi se na ono što društvo nalaže,
kakve žene trebaju biti ili kako se trebaju ponašati.

Prilagođeno iz grafike umjetnice Ashley Fairbanks

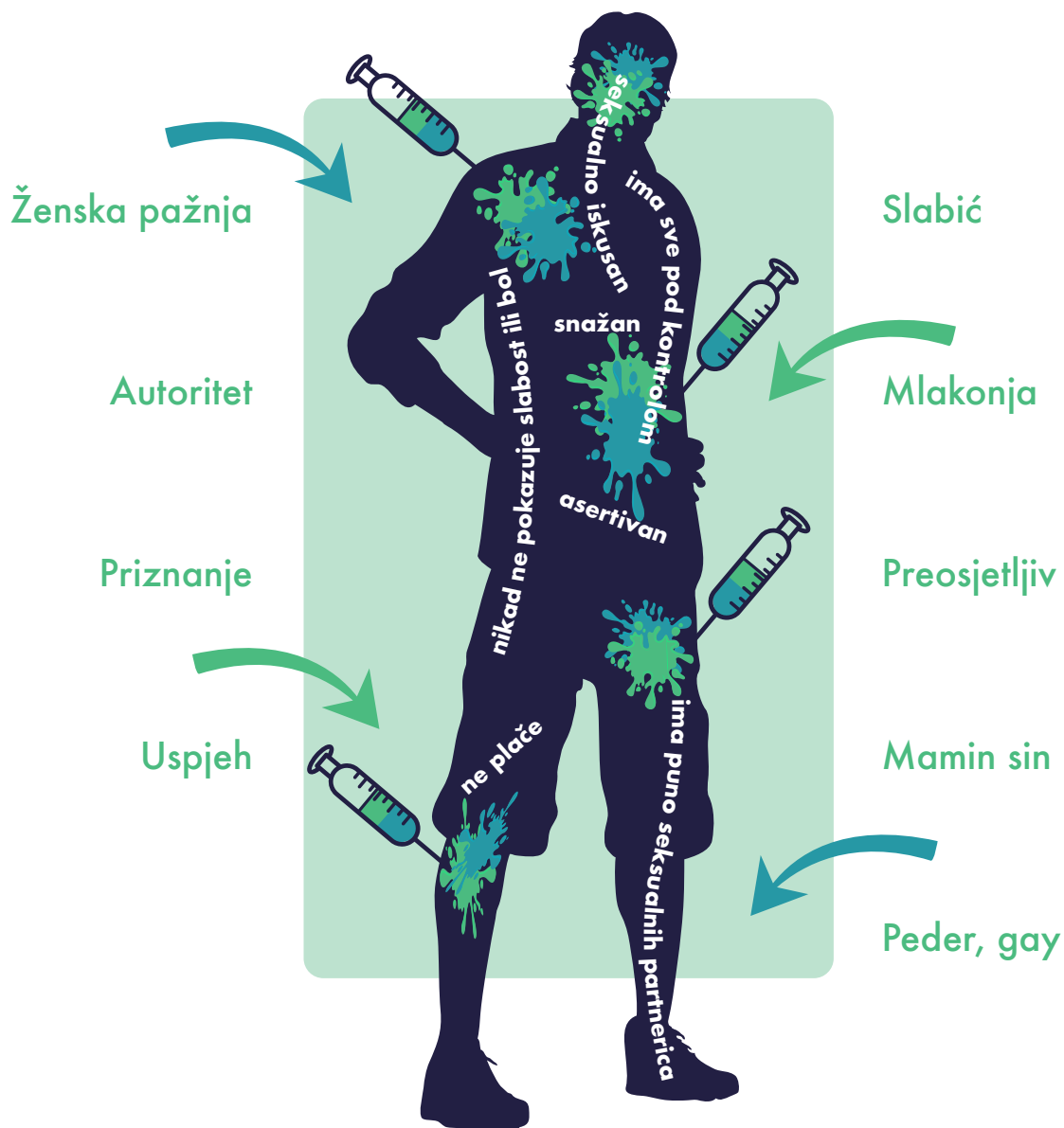
Radni list 1.4: Muška rodna kutija

Primjeri društvenih **NAGRADA**
koje drže muškarce unutar rodne kutije

Primjeri društvenih **KAZNI**
koje drže muškarce unutar rodne kutije

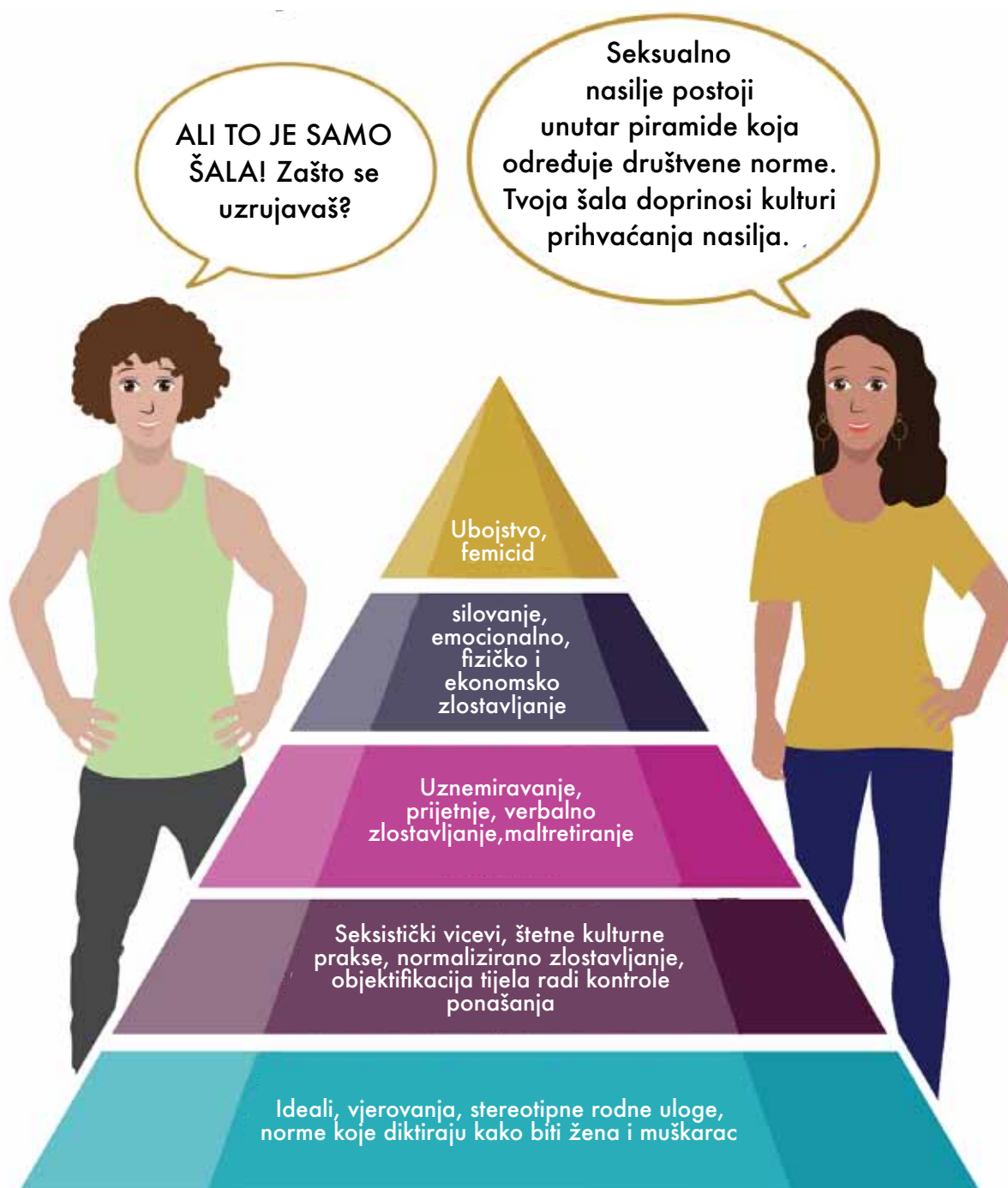
Muškarac u rodnoj kutiji

Odnosi se na ono što društvo nalaže,
kakvi muškarci trebaju biti ili kako se ponašati.

Prilagođeno iz grafike umjetnice Ashley Fairbanks

Radni list 1.5: Ali to je samo šala

Adapted from a graphic by Artist Ashley Fairbanks

Radionica 2

Radni list 2.1: Princ na bijelom konju

Princ na bijelom konju

- Tvrtko:

Preljepa si! Sviđa mi se tvoj stil. Tvoja je osobnost tako privlačna. Nikad nisam upoznao tako karizmatičnu osobu.

- Lanini osjećaji:

Odlično se osjećam, nitko mi nije rekao ništa slično prije.

- Tom:

Znaš, nikad nisam osjećao da mi je netko tako blizak. Samo tebi doista vjerujem, samo s tobom mogu podijeliti sve svoje probleme, jedino mi ti možeš pomoći da se nosim s njima. Volim provoditi vrijeme s tobom, toliko te volim.

- Lanini osjećaji:

Vidi se da sam mu važna, a i ja se osjećam sigurno s Tvrtkom.

- Tvrtko:

Osjećam da sam pronašao svoju drugu polovicu. Siguran sam da smo rođeni da budemo skupa. Osjećaš li se i ti tako, da ne trebamo nikoga, samo jedno drugoga?

- Lanini osjećaji:

Svaka minuta koju ne provedem s Tvrtkom gubitak je vremena. Nitko prije nije imao ovakve osjećaje prema meni.

- Tvrtko:

Znaš, baš si seksi. Nije li ta suknja malo previše? Zabrinut sam za tebe. Mislim da bi bilo sigurnije da se preodjeneš u nešto manje provokativno.

- Lanini osjećaji:

Zbilja sam zaljubljena u Tvrtku. Mogu učiniti barem tu sitnicu za njega ako mu toliko smeta. Odsad ću više paziti na svoju odjeću. I njemu bi se trebala sviđati.

- Tvrtko:

Provodiš mnogo vremena s prijateljima. Ne shvaćam. Dosad smo bili tako sretni skupa. Više ti nisam dovoljan? Mislim da loše utječu na tebe. Uvijek si mrzovoljna nakon druženja s njima.

- Lanini osjećaji:

Želim biti dobra prema Tvrtku. Zbilja mu se sviđam i uvijek želi najbolje za mene. Kaže da sam uvijek mrzovoljna nakon što se nađem s prijateljima. Ne želim da se loše osjeća zbog toga. Možda ima pravo, loše utječu na mene, pazit ću i provoditi manje vremena s njima.

Radni list 2.2:

Barometar nasilja

Prva priča.

Ivan i Sara u vezi su pet mjeseci. Svaki put kada Sara želi izaći s društvom bez Ivana, on postane ljubomoran. Želi znati tko će sve biti u društvu, kamo ide i kada se vraća kući. Tijekom večeri neprestano joj šalje poruke i zove je. Kada je jednom isključila mobitel i nije mu odgovorila satima, napravio je scenu iduće popodne, nazvao je kurvom i stisnuo je za ruku.

Druga priča.

Katarina i Marko hodaju dva tjedna. Katarina je Markova prva djevojka. Ona zbilja želi spavati s Markom, ali on želi još malo pričekati. Ona prijeti da će prekinuti s njim ako ubrzo ne spavaju.

Treća priča.

Nakon što je Maja završila srednju školu, preselila se u Veliku Britaniju da bi bila sa svojim dečkom Petrom. Prvih se mjeseci osjeća doista usamljeno u velikom gradu u kojem nikoga ne poznaje. Maja se planira prijaviti za program obuke za IT i programiranje kako bi mogla raditi putem interneta. Petar misli da to nije dobra zamisao jer on zarađuje dovoljno za oboje i nema smisla trošiti na obuku, posebno zato što će uskoro imati dijete, a onda Maja ionako neće imati vremena za posao.

Četvrta priča.

Ana i Lovro zajedno su pet godina i žive skupa. Tijekom prvih nekoliko godina nisu se nikad svađali, ali u zadnje vrijeme svađaju se oko svega i veza je postala vrlo napeta. Nakon nekih svađa Lovro ne razgovara s Anom danima, i ponaša se kao da je nevidljiva.

Radni list 2.3:

Oblici nasilja

EMOCIONALNO I VERBALNO NASILJE

Ponašanje bez fizičkih postupaka, kao što su prijetnje, uvrede, stalno nadziranje, ucjenjivanje, zlostavljanje, prekomjerno slanje poruka, ponižavanje, omalovažavanje, zastrašivanje,

.....,,,

EKONOMSKO NASILJE

Korištenje novca, pristupa računima ili drugim ekonomskim resursima za pokazivanje moći i kontrole nad partnericom/partnerom,

.....,,,

FIZIČKO NASILJE

Namjerna primjena fizičke sile s namjerom izazivanja straha ili ozljeda, kao što su udaranje, guranje, griženje, gušenje, udaranje nogom ili primjena oružja,

.....,,,

SEKSUALNO NASILJE

Svi postupci zbog kojih osoba ne može sama odlučivati o seksualnim aktivnostima ili okolnostima u kojima se seksualna aktivnost događa, uključujući ograničavanje pristupa kontracepciji ili kondomima.

.....,,,

DIGITALNO I ELEKTRONIČKO NASILJE

Upotreba tehnologije, kao što su tekstualne poruke i društvene mreže, za uznemiravanje, zlostavljanje, uhođenje ili zastrašivanje partnera/ice. Često je to ponašanje oblik verbalnog ili emocionalnog zlostavljanja uz pomoć tehnologije.

.....,,,

IZOLACIJA

Oblik manipulacije ili način ograničavanja društvenih interakcija partnera/ice s obitelji, prijateljima.

.....,,,

https://www.breakthecycle.org/sites/default/files/Types%20of%20Abuse%20Final_0.png

NE ZABORAVITE, POSTOJI MNOGO OBLIKA ZLOSTAVLJANJA. NIJEDAN OBLIK ZLOSTAVLJANJA NIJE PRIHVATLJIV, SVI SU VRLO BOLNI I STRESNI ZA OSOBU KOJA PROLAZI KROZ NJIH. ZLOSTAVLJANJE S VREMENOM POSTAJE SVE OZBILJNIJE. NITKO NE ZASLUŽUJE BITI ŽRTVOM NITI JEDNOG OBLIKA NASILJA ILI ZLOSTAVLJANJA!

Radni list 2.4:

Kvalitetne veze: prava i obveze

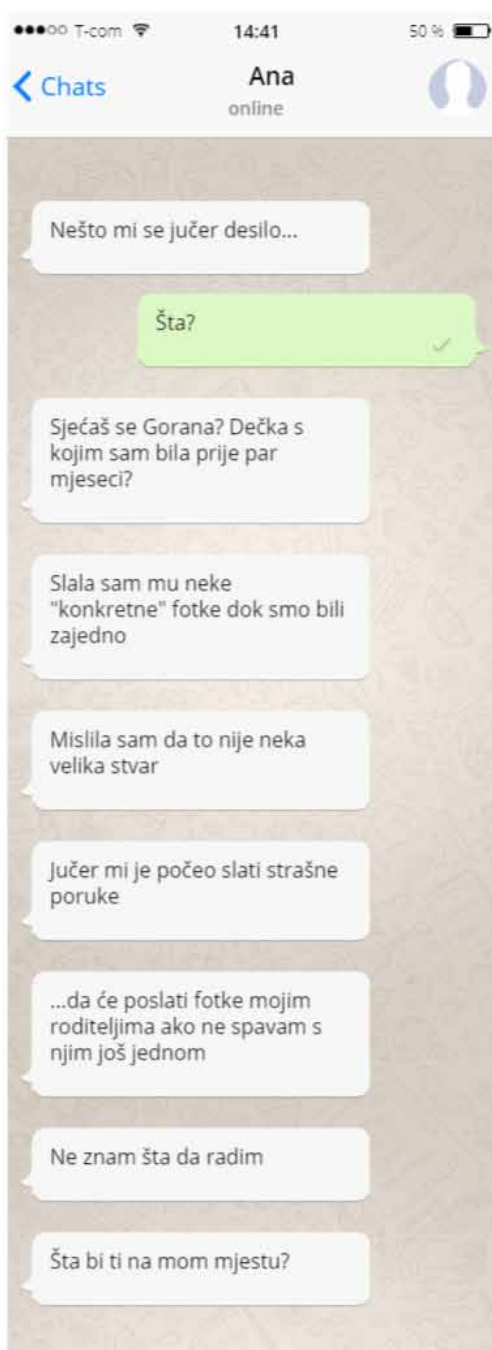
Imate prava u vezi. Svi ih imamo, a ta nam prava pomažu da postavimo granice koje trebaju poštovati oba partnera u kvalitetnoj vezi.

- Imate pravo na privatnost, i na mreži i izvan nje.
- Imate pravo na osjećaj sigurnosti i poštovanja.
- Imate pravo odlučivanja o tome s kim ćete hodati, a s kim ne.
- Imaš pravo izraziti svoje osjećaje ili ih zadržati za sebe.
- Imaš pravo na iskrenu i otvorenu komunikaciju
- Imate pravo odlučivanja hoćete li se upustiti u seksualni odnos i kada ćete to učiniti te s kim ćete se upustiti u seksualni odnos.
- Imate pravo reći ne u bilo kojem trenutku (seksu, vezi, drogama ili alkoholu) čak i ako ste ih prije prihvatili.
- Imate pravo družiti se s prijateljima i obitelji i raditi stvari u kojima uživate, bez kontrole partnera/ice.
- Imate pravo prekinuti vezu koja vam ne odgovara ili nije kvalitetna.
- Imate pravo živjeti bez nasilja i zlostavljanja.

Radionica 3

Radni list 3.1 – prva situacija

Pročitajte razgovor i raspravite o pitanjima.

Je li ovo ponašanje prihvatljivo?

Kako bi se Ana mogla osjećati?

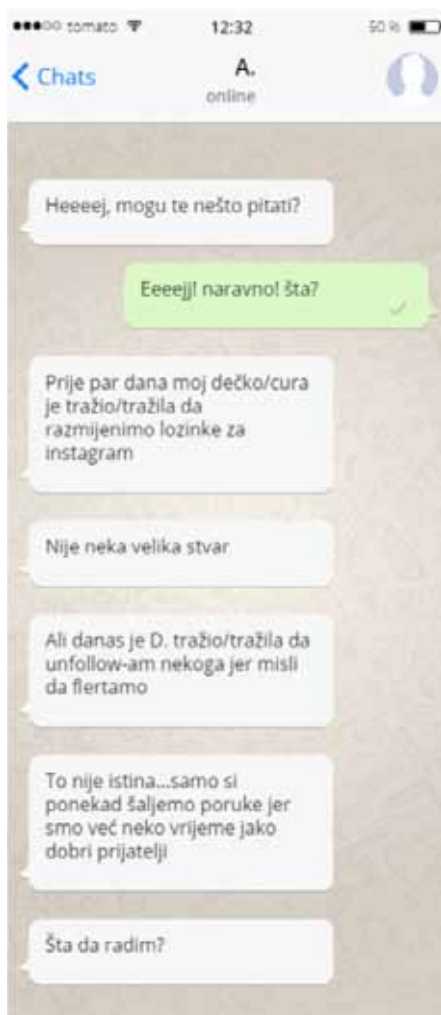
Što biste savjetovali Ani?

Mislite li da se ovo može dogoditi u stvarnosti?

Tko može pomoći u toj situaciji i kako?

Radni list 3.2 – druga situacija

Pročitajte razgovor i raspravite o pitanjima.

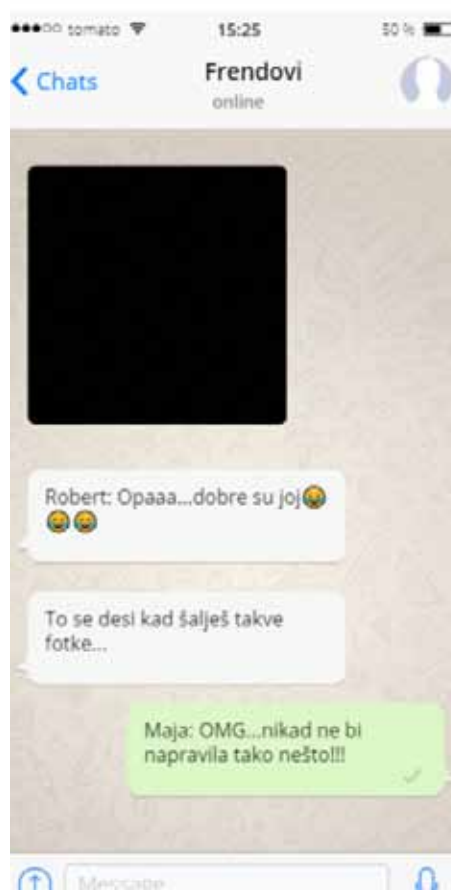

Je li ovo ponašanje prihvatljivo?
Kako bi se ova osoba mogla osjećati?
Što biste joj savjetovali?
Može li se ovo dogoditi u stvarnosti?
Tko može pomoći u toj situaciji i kako?

Radni list 3.3 - treća situacija

Pročitajte razgovor i raspravite o pitanjima.

Je li ovo ponašanje prihvatljivo?

Kako bi se ova osoba mogla osjećati?
Što biste savjetovali članovima grupe?
Može li se ovo dogoditi u stvarnosti?
Tko može pomoći u toj situaciji i kako?

Radni list 3.4 – Vrste elektroničkog nasilja – spajanje pojmova i definicija⁷⁰

Elektroničko nasilje Opetovana upotreba tekstualnog ili grafičkog sadržaja s ciljem zastrašivanja i narušavanja nečijeg samopouzdanja ili ugleda.

Elektroničko uhođenje Špijuniranje nekoga, opsjednutost tom osobom ili prikupljanje podataka o nekome na internetu i pokušaj komunikacije s njim/njom protiv njegove/njezine volje. Taktiku često primjenjuju partneri koji zlostavljaju u vezi.

Seksualno uznemiravanje putem interneta Može obuhvaćati:
1) neželjene i uvredljive seksualno eksplicitne e-poruke ili tekstualne poruke
2) neprimjereno i uvredljivo prilaženje na društvenim mrežama, kao što je Facebook, ili u sobama za dopisivanje na internetu.

Elektroničko nasilje u vezi Upotreba tehnologija, kao što su tekstualne poruke i društvene mreže, za uznemiravanje, zlostavljanje, uhođenje ili zastrašivanje partnera/ice. Često je to ponašanje oblik verbalnog ili emocionalnog elektroničkog zlostavljanja.

Doxxing (dijeljenje osobnih podataka) Istraživanje/izmjena i objava osobnih podataka o osobi bez njegova pristanka radi izlaganja, posramljivanja i ponekad prilaska osobi u „stvarnom životu“ te uznemiravanja ili druge vrste nasilja prema toj osobi.

Osvetnička pornografija Pristup grafičkom ili video sadržaju, njegova upotreba i dijeljenje bez pristanka ili znanja, sadržaj koji je podijeljen tijekom „sextinga“ također se može dijeliti bez pristanka.

Phishing Prijevarena putem elektroničke pošte odnosno elektroničke poruke. Pošiljalatelj navodi žrtvu da otkrije osobne informacije njihovim upisivanjem na lažnoj internetskoj stranici čija je poveznica dana u poruci, pri čemu su adresa i sadržaj te lažne stranice vrlo slični adresi i sadržaju neke autentične stranice.

Grooming Odnosi se na situacije kada odrasla osoba uznemirava djecu putem SMS poruka, telefona ili Interneta. Tada se odrasla osoba predstavlja kao dijete, ulazi u komunikaciju s njima i pokušava stvoriti osjećaj povjerenja kako bi razmijenili fotografije ili informacije seksualne prirode. Može tražiti dijete da mu pošalje svoju sliku, da mu opiše svoje tijelo, da mu otkrije svoje ljubavne tajne, ali i da se nađu u stvarnom životu.

⁷⁰ Izvor: Istraživanje Europskog parlamenta – Cyber violence and hate speech online against women [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU\(2018\)604979_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU(2018)604979_EN.pdf)

Radionica 4

Radni list 4.1: Prva scena

Idete u kino s prijateljicom. Kada se nađete, čini vam se da je tek prestala plakati. Prije vam je rekla da njezin dečko viče nju, da ju psuje, vrijeđa i omalovažava, te uvijek želi znati gdje je i s kim je. Čak mu je morala dati sve lozinke da može provjeriti s kim se dopisuje. Čini se i da ima masnice na rukama.

Koji su razlozi da se UMIJEŠATE u ovu situaciju?

Koji su razlozi da se NE UMIJEŠATE u ovu situaciju?

Što biste vi napravili? Što biste rekli? Kako biste se umiješali?

Kako bi drugi reagirali na vašu intervenciju?

Njezin dečko?

Vaša prijateljica?

Radni list 4.2:

Druga scena

Priča se da je dečko kojeg poznajete silovao djevojku. Razgovarate o tome s dvoje najboljih prijatelja i jedno od njih brani optuženog mladića optužujući djevojku: „Sama je to tražila... Gledaj kakvu odjeću nosi... Jeste vidjeli njezin profil na Facebooku i slike koje je objavila s dečkima s kojima je prije hodala? Odmah znaš da je sama to tražila... Netko bi trebao poslati poruku u našu grupu na Facebooku o njoj, tako da svi znaju da je sama to tražila.”

Koji su razlozi da se UMIJEŠATE u ovu situaciju?

Koji su razlozi da se NE UMIJEŠATE u ovu situaciju?

Što biste vi napravili? Što biste rekli? Kako biste se umiješali?
Izbor grupe:

Kako bi drugi reagirali na vašu intervenciju?

Dečko kojeg poznajete za kojeg se priča da je silovao djevojku?

Vaši prijatelji?

Radni list 4.3:

Treća scena

Prijateljica vam je povjerila da je pod stresom zbog veze. Kaže da njezin dečko voli kada mu šalje seksualno eksplicitne fotografije, pa ih je poslala nekoliko puta. Nije vidjela ništa loše u tome, ali sada on zahtijeva da mu i dalje šalje takve slike, čak i kad ona ne želi. Kaže da mu je pokušala objasniti da joj to više nije ugodno, ali on joj je rekao da se to od nje očekuje jer mu je djevojka. Nedavno joj je rekao da će objaviti stare fotografije ako mu ne nastavi slati nove.

Koji su razlozi da se UMIJEŠATE u ovu situaciju?

Koji su razlozi da se NE UMIJEŠATE u ovu situaciju?

Što biste vi napravili? Što biste rekli? Kako biste se umiješali?
Izbor grupe:

Kako bi drugi reagirali na vašu intervenciju?
Vaša prijateljica?

Njezin dečko?

Radni list 4.4:

Četvrta scena

U školi čujete prijatelja iz razreda kako razgovara s djevojkom, koju također poznajete. Razgovor se zahuktava i čujete da ju je nazvao „droljom“. Zahtijeva da mu da svoj mobitel kako bi provjerio poruke. Djevojka pokušava otići, ali on kaže: „Ne ideš nikamo dok ovo ne riješimo“ i blokira joj put. Što biste učinili?

Koji su razlozi da se UMIJEŠATE u ovu situaciju?

Koji su razlozi da se NE UMIJEŠATE u ovu situaciju?

Što biste vi napravili? Što biste rekli? Kako biste se umiješali?
Izbor grupe:

Kako bi drugi reagirali na vašu intervenciju?
Vaš prijatelj iz razreda?

Djevojka?

Listić 4.1:

Kako pomoći prijateljima koji trpe zlostavljanje

Kada vidite da netko od vaših prijatelja trpi nasilje, često se osjećate bespomoćno i želite nešto poduzeti. Ako započnete razgovor o nasilju, pokazujete žrtvi da vam je stalo, da nije sam/a.

- **Recite osobi koja trpi nasilje da ste zabrinuti za njegovu/njezinu sigurnost.** Dajte mu/joj do znanja da znate za zlostavljanje i da ste zabrinuti. Recite prijatelju/ici da ne zaslužuje biti žrtvom nasilja.
- **Budite uz prijatelja/icu.** Slušajte bez davanja savjeta, osim ako ga traži, razgovarajte s prijateljem/icom o mogućnostima koje ima i dajte mu/joj do znanja da mu/joj vjerujete.
- **Nemojte siliti prijatelja/icu da prekinu vezu,** nemojte omalovažavati partnera/icu jer biste tako mogli otjerati prijatelja/icu.
- **Naglasite da žrtva nije kriva za zlostavljanje.** Podsjetite prijatelja/icu da je počinitelj/ica odgovoran/a za zlostavljanje. Recite mu/joj da nije sam/a.
- **Pružite podršku i budite strpljivi.** Žrtvi može biti teško razgovarati o zlostavljanju. Recite prijatelju/ici da ćete ga/je saslušati kada god to želi.
- **Nemojte osuđivati prijatelja/icu.** Moguće je da će mnogo puta prekinuti s nasilnikom i pomiriti se s njim/njom prije nego što doista okonča vezu. Nemojte kritizirati prijatelja/icu zbog toga, čak i ako se ne slažete s njegovim/njezinim odabirima.
- **Potaknite ga/je da razgovara s drugima koji mogu pomoći i dati mu/joj savjet.** Ponudite mu/joj pomoć u razgovoru s obitelji, prijateljima, učiteljem/drugim osobljem škole ili da pronađe savjetnika ili skupinu za podršku. Ako prijatelj/ica odluči otići na policiju, ponudite da odete s njim/njom, ali nemojte vi govoriti dok ste ondje.
- **Nemojte se suočavati sa zlostavljačem tijekom nasilnog čina** jer to može biti opasno i za vas i za prijatelja/icu. Najbolje je nazvati policiju ili tražiti pomoć odrasle osobe kada svjedočite nasilju.
- **Ne zaboravite da ne možete „spasiti“ osobu koja trpi nasilje.** Teško je kada vidite da netko do koga vam je stalo trpi nasilje. Međutim, ta osoba mora sama odlučiti što će učiniti. Vaš je posao da mu/joj pružite podršku.

Listić 4.2:

Kako pomoći prijateljima koji zlostavljaju druge

Većina mladih koji se ponašaju nasilno ili agresivno u vezi ne doživljavaju sebe kao zlostavljače. Mnogi poriču ili uopće ne misle da je takvo ponašanje veliki problem.

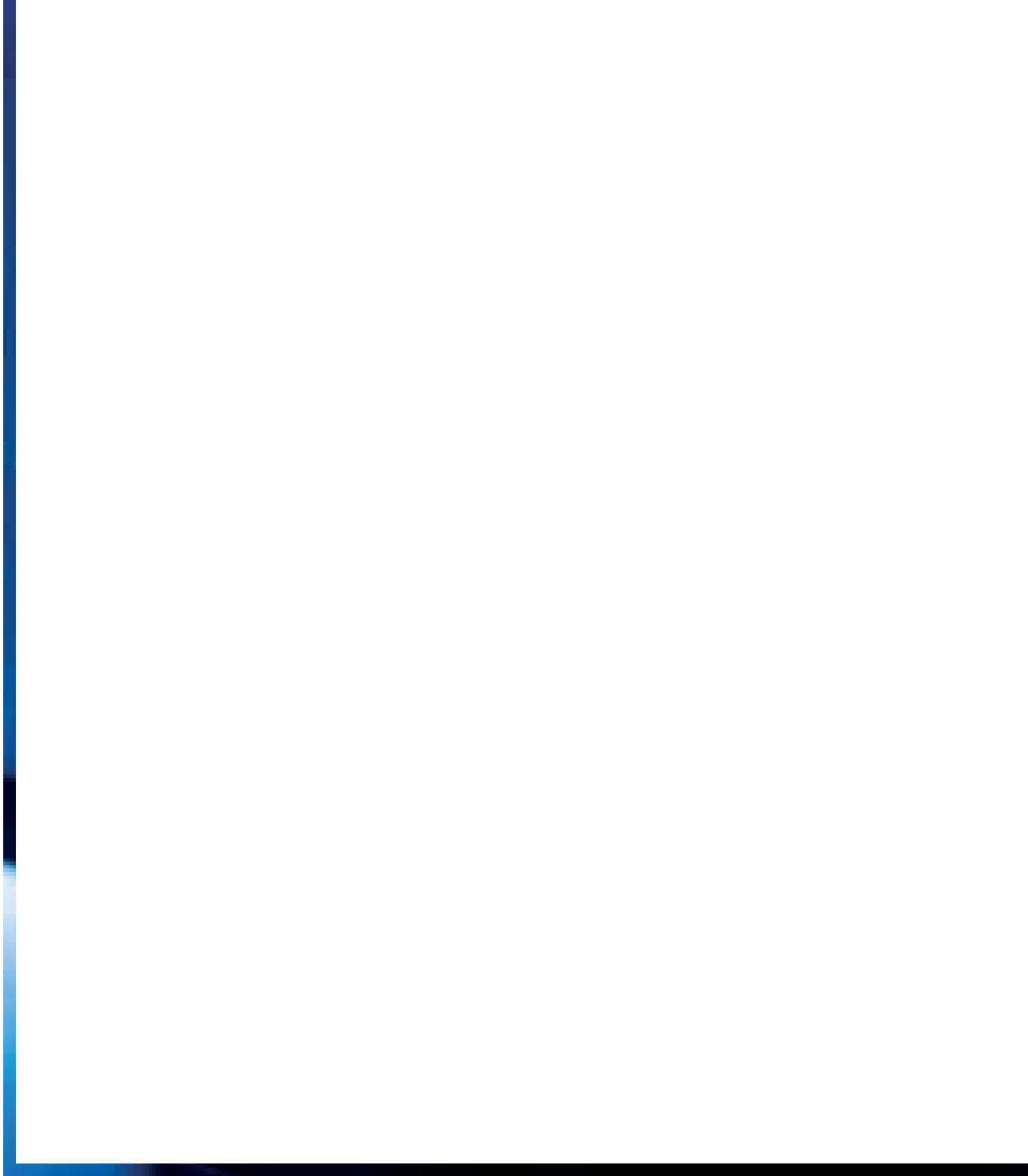
Ako smo prijatelji s njima, može nam biti teško pomisliti da su zlostavljači. Nije lako razgovarati s prijateljima koji su bili nasilni, ali to je znak pravog prijateljstva.

U razgovoru s prijateljima koji se ponašaju zlostavljački sljedeće vam može pomoći:

- Nemojte se pretvarati da ne znate što se događa.
- Recite im konkretno kada ste ih vidjeli i kako se osjećate zbog toga.
- Recite svom prijatelju/ici da takvo ponašanje nije u redu i da nećete dozvoliti da se nastavi.
- Pobrinite se da vam prijatelj/ica razumije da sam/a snosi odgovornost za svoje ponašanje, kao i posljedice takvog ponašanja, jer je zlostavljanje/nasilje zločin.
- Nemojte prihvatiti nikakve izlike ili opravdanja.
- Pomozite im da potraže profesionalnu pomoć, razgovaraju s učiteljima/cama u školi ili sa školskim psihologom ili bilo kojom drugom odraslom osobom kojoj vjeruju.
- Ponudite im podršku u tom procesu traženja pomoći.
- Recite prijateljima da ste zabrinuti za njih i da vam je stalo.
- Pokažite im što je zdrav odnos tako da se prema njima i drugima oko sebe ponašate s poštovanjem.

Zapamtite da svi imamo ulogu
u stvaranju kulture poštovanja i
suzbijanju nasilja i zlostavljanja!

Nemojte biti pasivni promatrači, budite heroji!!!

ELEKTRONIČKO SEKSUALNO I RODNO UVJETOVANO NASILJE U MLADENAČKIM VEZA

DODATAK 2 | 3

DODATAK 2

Važni kontakti

CENTAR ZA SIGURNIJI INTERNET

<http://cnzd.org/>

HOTLINE – PRIJAVA ILEGALNOG SADRŽAJA NA INTERNETU

<http://csi.hr/hotline/>

HELPLINE pomoć i podrška u slučaju nasilja na internetu

<http://csi.hr/helpline/>

RED BUTTON Ministarstvo unutarnjih poslova

<https://redbutton.gov.hr/online-prijava/7>

Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba

<https://www.poliklinika-djeca.hr/>

HRABRI TELEFON

<http://hrabritelefon.hr>

ŽENSKA SOBA – Centar za žrtve seksualnog nasilja

<http://zenskasoba.hr/hr/centar-za-zrtve-seksualnog-nasilja/>

Web stranica SIGURNO MJESTO

<http://www.sigurnomjesto.hr/>

Web stranica SEZAM

<http://www.sezamweb.net/>

Društvo za psihološku pomoć

<http://dpp.hr/>

MODUS-Centar za djecu, mlade i obitelji

<http://dpp.hr/modus/>

PLAVI TELEFON

<https://www.plavi-telefon.hr/>

Pravobraniteljica za djecu

<https://dijete.hr/>

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova

<http://www.prs.hr/>

DODATAK 3

Međunarodni propisi¹

Konvencija o pravima djeteta (1989)

<http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/ujedinjeni-narodi/konvencija-o-pravima-djeteta/>

Konvencija pruža holistički okvir univerzalnih minimalnih standarda koje su odrasli dužni osigurati svakom djetetu kao neprijepornom subjektu prava. Iako se ova Konvencija posebno ne bavi elektroničkim nasiljem, relevantni su članci 19., 34. i 39. jer se odnose na zaštitu djece od svih oblika nasilja i zlostavljanja, uključujući seksualno zlostavljanje.

U Konvenciji UN-a o pravima djeteta navodi se da države članice moraju poduzeti „sve potrebne zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne mjere da zaštite dijete od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povreda ili zloraba, zanemarivanja ili zanedbanosti, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući spolno zlostavljanje, dok se o njemu brine roditelj(i), zakonski skrbnik(ci) ili neka druga odgovorna osoba kojoj je skrb djeteta povjerena“. Sve navedene mjere „moraju obuhvatiti djelotvorne postupke uvođenja socijalnih programa za pružanje potrebne pomoći djetetu i onima koji se o njemu brinu te za druge oblike prevencije i utvrđivanja, izvješćivanja, ukazivanja, istraživanja, postupanja i praćenja slučajeva zlostavljanja djeteta koji su opisani i, bude li potrebno, za uključivanje suda.“

Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloporabe (2007.) - Lanzarote Konvencija

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/full/2011_08_11_94.html

Cilj Lanzarote konvencije je sprječavanje i suzbijanje seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece, zaštita njihovih prava te promicanje nacionalne i međunarodne suradnje.

Konvencija uključuje:

- preventivne mjere poput zapošljavanja, osposobljavanja i podizanja svijesti osoba koje rade s djecom (članak 5), obrazovanje djece (članak 6), preventivne programe i mjere intervencije (članak 7), mjere za javnost (članak 8) i sudjelovanje djece, privatnog sektora, medija i civilnog društva (članak 9);
- mjere zaštite i pomoć žrtvama, uključujući prijavljivanje sumnje na seksualno iskorištavanje ili seksualno zlostavljanje (članak 12.), linije za pomoć (članak 13.), pomoć žrtvama (članak 14.);
- programe i mjere intervencije
- materijalno kazneno pravo, uključujući - seksualno zlostavljanje (članak 18.), - dječju prostituciju (članak 19.), - dječju pornografiju (članak 20.), - sudjelovanje djeteta u pornografskim nastupima (članak 21.), - moralno iskvarivanje djece (članak 22.), - vrbovanje djeteta u seksualne svrhe (članak 23);
- istraga, kazneni progon i procesno pravo, uključujući mjere za zaštitu i poštivanje prava, interesa i posebnih potreba djece tijekom istraga i kaznenih postupaka;
- međunarodna suradnja.

Konvencija uspostavlja mehanizam praćenja koji postoji od 2011. godine u obliku „Odbora Lanzarote“.

¹ Potpunu listu međunarodnih i europskih obavezujućih i neobavezujućih dokumenata vezanih uz ovo područje na engleskom jeziku možete pronaći na: Council of Europe Mapping Study on Cyberviolence (pages 50-53) <https://rm.coe.int/t-cy-2017-10-cbg-study-provisional/16808c4914>

Strategija Vijeća Europe za prava djeteta (2016. – 2021.)

<https://rm.coe.int/strategija-vijeca-europe-za-prava-djeteta-croatia/1680931c64>

Prema Strategiji: „Nasilje nad djecom kršenje je prava djeteta, ugrožava socijalni razvoj djece i utječe na njihovo uživanje drugih prava. Nasilje često ima pogubne kratkoročne i dugoročne posljedice po mentalno i psihičko zdravlje, koje ponekad traje u nekoliko generacija.“ Strategija kao jedno od pet prioriteta područja navodi upravo prava djece u digitalnom okruženju koje, uz promoviranje sudjelovanja djece te potrebu pružanja podrške djeci, naglašava i potrebu zaštite djece od potencijalnih rizika za njihovu sigurnost u digitalnom okruženju.

Naglašen je također spor i neujednačen napredak država-članica u zaštiti djece od nasilja pa je rizik za nasilje nad djecom i nadalje prisutan u svim sredinama, uključujući digitalno okruženje i mjesta gdje bi djeca trebala biti najsigurnija (u školama, u svim vrstama domova, kod kuće i na drugim mjestima). Nedovoljno ulaganje u prevenciju nasilja, neujednačene i loše provođenje nacionalnih politika, nedostatni podaci i istraživanja te nedovoljna pozornost koja se poklanja mehanizmima za savjetovanje, izvješćivanje, oporavak i reintegraciju djece, ključni su razlozi nedovoljne zaštite djece.

Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (2011.) - Istambulska konvencija

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2018_05_3_27.html

Istambulska konvencija ima cilj osigurati učinkovitu zaštitu žrtava od nasilja posebice žena koje su žrtve rodno uvjetovanog nasilja. Traži se promjena tradicionalnih rodni uloga zbog toga što su tradicionalne rodne uloge glavni generator neravnopravnog položaja žena u odnosu na muškarce i uzrok raširenosti rodno utemeljenog nasilja prema ženama kakvo je prisutno danas.

Članak 3 definira nasilje kao “kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i označava sva djela rodno utemeljenog nasilja koja imaju za posljedicu ili će vjerojatno imati za posljedicu tjelesnu, seksualnu, psihičku ili ekonomsku štetu ili patnju žena, uključujući prijetnje takvim djelima, prisilu ili namjerno oduzimanje slobode, bilo da se pojavljuju u javnom ili privatnom životu”.

Neki od relevantnih članaka su:

Članak 33.

PSIHIČKO NASILJE - Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale inkriminiranje namjernog teškog oštećivanja psihičkog integriteta neke osobe putem prisile ili prijetnji.

Članak 34.

UHOĐENJE - Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale inkriminiranje namjernoga ponavljanja prijetećeg ponašanja usmjerenog na drugu osobu, koje uzrokuje da se ona ili on boji za svoju sigurnost.

Članak 40.

SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE - Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale da svaki oblik neželjenoga verbalnog, neverbalnog ili tjelesnog ponašanja seksualne naravi s ciljem ili učinkom povrede dostojanstva neke osobe, osobito ako stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo ozračje, bude predmet kaznenih ili drugih pravnih sankcija. Niti jedan članak Konvencije ne spominje posebno elektroničko nasilje, ali Pojašnjavajuće izvješće u odnosu na čl. 34 navodi da se uhođenje odnosi na praćenje osobe u virtualnom svijetu, te da se uključivanje u neželjenu komunikaciju odnosi i na moderne komunikacijske alate i informacijsko – komunikacijsku tehnologiju.

Provedbu ove Konvencije prati GREVIO - skupina stručnih osoba za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

Opća preporuka br. 35 o rodno utemeljenom nasilju nad ženama Odbora za uklanjanje diskriminacije žena, kojom se ažurira opća preporuka br. 19

<https://ravnopravnost.gov.hr/arhiva/biblioteka-ureda/opca-preporuka-br-35-o-rodno-utemeljenom-nasilju-nad-zenama/3090>

Članak 20. prepoznaje da se rodno utemeljeno nasilje nad ženama javlja se u svim prostorima i područjima ljudske interakcije, te da se javno i privatno redefinira pod utjecajem tehnološkog okruženja, za što primjer predstavljaju suvremeni oblici nasilja koji se javljaju na internetu ili u digitalnim okruženjima. Prevencija nasilja (čl. 30) treba adresirati "osnovne uzroke rodno utemeljenog nasilja nad ženama, uključujući patrijarhalne stavove i stereotipe, nejednakost u obitelji i zanemarivanje ili uskraćivanje građanskih, političkih, ekonomskih, društvenih i kulturnih prava žena, te na promicanje osnaživanja žena, njihova djelovanja i glasa".

Potrebno je "uključivanje sadržaja o rodnoj jednakosti u nastavne planove i programe na svim razinama obrazovanja, kako javnog tako i privatnog, od ranog djetinjstva nadalje, kao i u obrazovne programe čiji je pristup utemeljen na ljudskim pravima. Taj bi sadržaj trebao biti usmjeren na uklanjanje stereotipnih rodnih uloga i promicanje vrijednosti rodne jednakosti i nediskriminacije, uključujući i nenasilnu muževnost, te osigurati cjelovit spolni odgoj za djevojčice i dječake prikladan njihovoj dobi, utemeljen na dokazima i znanstveno točan".

Konvencija Vijeća Europe o kibernetičkom kriminalu (2001.), Budimpešta

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/meunarodni/2002_07_9_119.html

Konvencija se, kroz niz odredbi materijalnog kaznenog prava, izravno bavi različitim vrstama elektroničkog nasilja kao što je Ometanje podataka (čl. 4), ometanje sustava (čl. 5), dječja pornografija (čl. 9). Proceduralne ovlasti i odredbe o međunarodnoj suradnji Konvencije pomoći će u istraživanju elektroničkog nasilja i osigurati elektroničke dokaze.

Nacionalni zakonodavni okvir

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (NN 70/17 i 126/19)

<http://www.propisi.hr/print.php?id=14790>

Ovim Zakonom propisuju se prava žrtava nasilja u obitelji, krug osoba na koje se Zakon odnosi, određuju se oblici nasilja u obitelji, prekršajne sankcije za zaštitu od nasilja u obitelji, prikupljanje podataka o primjeni Zakona, osnivanje Povjerenstva za praćenje i unapređenje rada tijela kaznenog i prekršajnog postupka te izvršavanja sankcija vezanih za zaštitu od nasilja u obitelji te prekršajne odredbe. Međutim, određene kategorije, poput intimnih partnera koji nisu u formalnoj vezi ili ne žive zajedno ili koji nemaju zajedničku djecu, nisu obuhvaćene posebnim odredbama o zaštiti od nasilja u obitelji, već samo općim odredbama koje sankcioniraju nasilničko ponašanje.

Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19)

<https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>

U Zakonu ne postoje posebne odredbe u vezi selektroničkim nasiljem, ali postoje određena kaznena djela koja predstavljaju ovu vrstu nasilja (npr. kršenje privatnosti, prijetnje, neovlaštena uporaba osobnih podataka, iznuda, kazneno djelo, neovlašteno fotografiranje, seksualno uznemiravanje, dječja pornografija, itd.).

Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19)

<http://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku>

Zakon o ravnopravnosti spolova (NN 82/08, 69/17)

<https://www.zakon.hr/z/388/Zakon-o-ravnopravnosti-spolova>

Zakon propisuje da sadržaji vezani za pitanja ravnopravnosti spolova predstavljaju integralni dio predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja te visokoškolskog obrazovanja, kao i cjeloživotnog obrazovanja i usavršavanja, te uključuju pripremu oba spola za aktivno i ravnopravno sudjelovanje na svim područjima života.

Spolno uznemiravanje predstavlja diskriminaciju i definira se kao je svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje spolne naravi, koje ima za cilj ili predstavlja povredu osobnog dostojanstva, a posebice ako stvara neugodno, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Poslove neovisnog tijela nadležnog za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova obavlja pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova.

Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19)

<https://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon>

Propisi su usmjereni na zaštitu djece od ostalih članova obitelji i obvezuje roditelje na poduzimanje radnji za zaštitu djece od nasilnih članova obitelji, ali također uključuje odredbe o osobnim pravima i odgovornostima supružnika što podrazumijeva međusobnu potporu, uzajamno poštovanje i ravnopravnost .

Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14)

Zakon propisuje načela na kojima se zasniva životno partnerstvo, te zabranjuje svaki oblik nasilja u zajednici obiteljskog života kao i svaki oblik diskriminacije, izravne i neizravne, temeljem sklopljenog životnog partnerstva, seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20)

<https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli>

Propisano je da su svi djelatnici školskih ustanova obavezni poduzeti sve mjere zaštite prava učenika i odmah izvijestiti ravnatelja školske ustanove o svakom kršenju tih prava, a ravnatelj je to dužan javiti tijelu socijalne skrbi ili drugom nadležnom tijelu. U kršenje prava učenika ubrojani su i svi oblici nasilja, zlorabe, zanemarivanja, zlostavljanja i izrabljivanja učenika. Ta je odredba detaljnije regulirana Pravilnikom o načinu postupanja odgojno-obrazovnih radnika školskih ustanova u poduzimanju mjera zaštite prava učenika te prijave svakog kršenja tih prava nadležnim tijelima (NN 132/13). Također, propisano je da u slučaju nasilja među učenicima, zaštitu prava učenika moraju osigurati odgojno-obrazovni radnici i ravnatelj postupajući u skladu s Protokolom o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima.. Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi uređene su i pedagoške mjere koje se mogu izreći zbog nasilničkog ponašanja u osnovnoj i srednjoj školi (članak 84.).

U Pravilniku o kriterijima za izricanje pedagoških mjera (NN 94/15, 3/17) klasificirana su neprihvatljiva ponašanja sukladno njihovoj težini pa se tako, primjerice, prikrivanje nasilnih oblika ponašanja smatra težim neprihvatljivim ponašanjem, izazivanje i poticanje nasilnog ponašanja (npr. prenošenje netočnih informacija koje su povod nasilnom ponašanju, skandiranje prije nasilnog ponašanja ili tijekom njega, snimanje događaja koji uključuje nasilno ponašanje i slična ponašanja) i nasilno ponašanje koje nije rezultiralo težim posljedicama smatra teškim neprihvatljivim ponašanjem, a nasilno ponašanje koje je rezultiralo teškim emocionalnim ili fizičkim posljedicama za drugu osobu ubraja se u osobito teška neprihvatljiva ponašanja.

Zakon o socijalnoj skrbi

(NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20, 138/20)

<https://www.zakon.hr/z/222/Zakon-o-socijalnoj-skrbi>

Propisano je da je dijete žrtva obiteljsko, vršnjačkog ili drugog nasilja korisnik socijalne skrbi (članak 21.) te da centar za socijalnu skrb koordinira i provodi aktivnosti u području sprečavanja vršnjačkog nasilja (članak 128.), a da centar za socijalnu skrb, koji se nalazi u sjedištu jedinice područne (regionalne) samouprave, obavlja i stručne poslove koji se odnose na razvoj socijalizacijskih vještina djece i mladih, razvoj komunikacije i tolerancije u mladenačkim i odnosima (članak 129.).

Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji (2017. - 2022. godine)

<http://skr.rs/6Xp>

Strategija se između ostalog bavi –pitanjem prevencije nasilja u obitelji, a ciljevi su: razvijati programe prevencije nasilja u obitelji i osigurati njihovo dosljedno provođenje; provoditi sustavno praćenje raširenosti nasilja u obitelji, detektiranjem individualnih slučajeva radi pravovremenog djelovanja i sprječavanja pojave novih oblika nasilja u obitelji osigurati financijsku potporu organizacijama civilnog društva koje rade na prevenciji i suzbijanju različitih oblika nasilja u obitelji.

Nacionalna strategija za prava djece u RH za razdoblje od 2014. do 2020. godine

<http://skr.rs/6Xh>

Strategija fokus stavlja na unaprijeđenje i osiguravanje usluga prilagođenih djeci u obrazovanju, pravosuđu, zdravstvu, socijalnoj skrbi, sportu i kulturi, na eliminaciju svih oblika nasilja nad djecom te osiguranje prava djece u ranjivim situacijama, kao i aktivno sudjelovanje djece.

Nadovezujući se na Strategiju Vijeća Europe za prava djeteta, nacionalni pristup eliminaciji nasilja nad djecom obuhvaća pet područja: tjelesno kažnjavanje, tjelesno i psihičko zlostavljanje i svjedočenje obiteljskom nasilju; seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece; nasilje u školama - vršnjačko nasilje i nasilje od strane djelatnika i suradnika škole; nasilje izvan obitelji i škole, u medijskom prostoru, elektroničko nasilje te trgovanje djecom. U dokumentu se ističe da je, iako većina škola ima razvijene programe prevencije i protokole o reagiranju u slučajevima nasilja, potrebno drukčije definirati indikatore postignuća odredbi zakona i propisa u smislu smanjenja broja slučajeva nasilja u školi (među vršnjacima, učenika prema učiteljima i učitelja prema učenicima).

U ovoj strategiji naglašeno je da je potrebno promijeniti terminologiju i ne etiketirati djecu kao počinitelje i žrtve nasilja, već govoriti o njihovom ponašanju – djeca koja trpe nasilje i djeca koja se nasilno ponašaju te da je u indiciranoj prevenciji nužno pojačano raditi s objema skupinama djece.

Nacionalna strategija za ravnopravnost spolova (u izradi)

Akcijski plan za prevenciju nasilja u školama

<http://skr.rs/6EI>

U ovom akcijskom planu istaknuto je ukupno šest ciljeva, uključujući djelomičnu promjenu zakonodavnog okvira, sustavno prikupljanje podataka i poboljšanje kvalitete programa prevencije nasilja koji se provode u školama. Navodi se da bi preventivni programi trebali uključivati prevenciju rodno uvjetovanog nasilja, homofobnog i transfobnog nasilja te da je neophodno osigurati da škole provode programe usmjerene na prevenciju nasilja u mladenačkim vezama. Osim toga, preporuka je osigurati edukaciju nastavnika/ca o rodno uvjetovanom nasilju te homofobnom i transfobnom nasilju.

Institucionalni okvir

Ministarstvo znanosti i obrazovanja

<https://mzo.gov.hr/o-ministarstvu/nadleznost-ministarstva-znanosti-i-obrazovanja-4111/4111>

Škole/Obrazovne ustanove

<https://mzo.gov.hr/ustanove/103>

Obveza svih djelatnika/ca odgojno obrazovne institucije je da odmah obavijeste ravnatelja/icu o bilo kakvim kršenjima zakona, posebno fizičkog, psihološkog ili seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja, maltretiranja ili iskorištavanja učenika/ca, koji je tada dužan obavijestiti centar za socijalnu skrb.

Svaka škola, centar socijalne skrbi na području škole i policijske postaje dužni su imenovati predstavnike/ce i uspostaviti tim koji bi u slučajevima nasilja promptno reagirao i djelovao u cilju zaštite djece prema Protokolu o postupanju u slučajevima nasilja među djecom i mladima. Neke su škole usvojile vlastite protokole o postupanju u kriznim situacijama koje uključuju postupak u slučajevima nasilja. Nastavnici/e trebaju voditi službenu evidenciju o svojim zapažanjima i svim aktivnostima i poduzetim mjerama za zaštitu prava učenika/ca, koju će u pisanom obliku iznijeti ravnatelju/ici, kao i drugim nadležnim tijelima. Stručni suradnik/ca ili drugi nastavnici/e odgovorni za prijavu nasilja dužni su, u slučaju vršnjačkog nasilja ili ako postoji sumnja na obiteljsko nasilje, ispuniti obrazac prijave nasilja i poslati nadležnom ministarstvu što je prije moguće, a najkasnije sedam dana nakon incidenta.

Prijava zlostavljanja može se podnijeti nadležnom centru za socijalnu skrb, odjelu za maloljetničku delinkvenciju u lokalnoj policijskoj upravi ili izravno općinskom ili županijskom državnom odvjetništvu. Nije važno kojem je tijelu podneseno izvješće, jer su sve te institucije međusobno povezane i razmjenjuju informacije. Potrebno je prijaviti sumnju na zlostavljanje, a ostalim službama treba ostaviti provođenje radnji za koje su odgovorni te prikupljanje potrebnih činjenica i dokaza. Konačnu odluku hoće li progon nastaviti donosi Državno odvjetništvo, a odluku je li počinjeno zlostavljanje donosi sud.

Centri za socijalnu skrb

<https://mrosp.gov.hr/istaknute-teme/obitelj-i-socijalna-politika/socijalna-politika-11977/11977>

U slučaju prijavljenog nasilja, centar za socijalnu skrb dužan je istražiti slučaj i pribaviti podatke o svim okolnostima, posebno obliku, intenzitetu, težini i trajanju nasilja, kao i sve podatke o obitelji i druge okolnosti djeteta koje je počinitelj nasilja; zatim kontaktirati roditelje kako bi stekli dublji uvid u obitelj i druge okolnosti. Ako je potrebno, izreći mjere zaštite ili obvezati roditelje da dijete uključe u odgovarajuće oblike psihosocijalne pomoći, te ih nadgledati u izvršavanju zadanih obveza; Djelatnici centra nastavljaju pratiti djetetovo ponašanje u odgojno-obrazovnoj ustanovi ili u drugom okruženju u kojem boravi, te pratiti je li dijete još uvijek nasilno i voditi evidenciju o slučaju te obavještavati ostale nadležne službe.

Policija

<https://mup.gov.hr/>

Policijske radnje uključuju utvrđivanje činjenica i okolnosti prijave kaznenog djela i poduzimanje svih potrebnih radnji kako bi se pomoglo žrtvi te kako bi se spriječilo daljnje nasilje; provođenje kriminalističkih istraga maloljetnih počinitelja nasilja u nazočnosti roditelja ili zakonskog staratelja; zatim, ovisno o okolnostima slučaja, podnošenje kaznene prijave državnom odvjetniku/ci za mlade i podnošenje zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka predlažući odgovarajuće zaštitne mjere; te vođenje evidencije o slučaju i obavještavanje drugih nadležnih službi.

Zdravstvene ustanove

<https://zdravlje.gov.hr/kontakti/kontakti-zdravstvenih-ustanova/1478>

Bolnice su dužne policiji prijaviti nasilje prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji, obaviti temeljit pregled kako bi se utvrdila vrsta pretrpljenih ozljeda i provesti cjelovit liječnički pregled. Na zahtjev Državnog odvjetništva ili policije, medicinske su ustanove dužne dostaviti svu dokumentaciju koja je bitna za razjašnjenje slučaja i izvođenje dokaza povezanih s kaznenim djelom.

Državno odvjetništvo

<http://www.dorh.hr/Default.aspx>

Izveštaj koji je dostavljen centru za socijalnu skrb ili policiji mora se proslijediti mjerodavnom Državnom odvjetništvu, tijelu nadležnom za gonjenje počinitelja kaznenih djela, kako bi moglo, u slučaju da postoji "osnovana sumnja", može tražiti pokretanje istražnog postupka protiv zlostavljača, a za pojedina kaznena djela u vezi zlostavljanja djece ukoliko činjenice daju za to dovoljno osnova može se neposredno podignuti optužni prijedlog koji se dostavlja sudu.

Ukoliko po ocjeni državnog odvjetnika/ce nema dovoljno činjenice i okolnosti koje opravdavaju postojanje "osnovane sumnje" za pokretanje kaznenog postupka, on / ona u fazi postupka kaznenu prijavu može odbaciti iz razloga određenih zakonom (primjerice – nema dovoljno dokaza, prijavljeno djelo nema obilježja kaznenog djela ili ne postoje određene procesne pretpostavke za kazneni pogon, primjerice radi zastare).

Sudovi

<https://pravosudje.gov.hr/pravosudni-sustav-11207/11207>

Ako se optužni prijedlog, ili u određenim slučajevima optužnica, protiv zlostavljača podigne, tada se o kaznenoj odgovornosti počinitelja odlučuje na glavnoj raspravi pred sudom koji o tome konačno odlučuje. U kaznenom postupku je za očekivati da će stručnjak/inja koji je prijavio zlostavljanje biti pozvan na sud kao svjedok i tada je dužnost stručnjaka da se pozivu i odazove i da istinito svjedoči o svemu što mu je poznato o događaju. (Izvor: <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/25-pitanja-i-odgovora/>). Sudovi će osigurati zaštitu žrtve po dolasku na sud i unutar sudskih prostorija, a žrtvi će omogućiti da svjedoči odvojeno od počinitelja, kao i fizičku zaštitu žrtve u suradnji s policijom.

Sudovi za mladež nadležni su za kaznene predmete koji uključuju mlade počinitelje kaznenih djela (maloljetnike i mlade punoljetnike). U općinskim sudovima u sjedištu županijskog suda i u županijskim sudovima ustrojeni su odjeli za mladež koji se sastoje od vijeća za mladež i sudaca za mladež, a u Visokom kaznenom sudu ustrojeno je vijeće za mladež. Prema Zakonu o sudovima za mladež svrha odgojnih mjera je da se pružanjem zaštite, brige, pomoći i nadzora te osiguranjem opće i stručne naobrazbe maloljetnog počinitelja kaznenog djela utječe na njegov odgoj, razvijanje njegove cjelokupne ličnosti i jačanje njegove osobne odgovornosti radi suzdržavanja od ponovnog činenja kaznenih djela, dok se maloljetničkim zatvorom želi utjecati i na ostale da ne čine kaznena djela.

